

USTANAWIANIE PATRONA
JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
W POLSCE

Projekt realizowany przez Międzynarodowe Centrum Badań Finansów Publicznych
i Prawa Podatkowego

**NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA**

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu
Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Nauka dla Społeczeństwa”
nr projektu NdS/551622/2022/2022 kwota dofinansowania 13 000 zł
całkowita wartość projektu 602 500 zł

USTANAWIANIE PATRONA JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W POLSCE

Redakcja Michał Ożóg

Temida 2

Białystok 2025

Redaktor Naukowy Wydawnictwa Temida 2: Dariusz Kijowski

Rada Naukowa Wydawnictwa Temida 2:

Przewodniczący Rady Naukowej Wydawnictwa Temida 2: Rafał Dowgier

Członkowie z Uniwersytetu w Białymstoku: Stanisław Bożyk, Leonard Etel, Ewa M. Guzik-Makaruk, Adam Jamróz, Dariusz Kijowski, Cezary Kulesza, Agnieszka Malarewicz-Jakubów, Piotr Niczyporuk, Maciej Perkowski, Mariusz Popławski, Emil W. Pływaczewski, Marzanna Poniatowicz, Stanisław Prutis, Walerian Sanetra, Joanna Sieńczyło-Chlabicz, Ryszard Skarzyński, Halina Święczkowska, Mieczysława Zdanowicz

Członkowie z Polski: Adrian Chabowski (Uniwersytet Medyczny w Białymstoku), Katarzyna Dudka (UMCS w Lublinie), Sabina Grabowska (Uniwersytet Rzeszowski), Edward Gniewek (Uniwersytet Wrocławski), Adam Górski (Uniwersytet Jagielloński), Bogumił Pahl (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), Lech Paprzycki (Sąd Najwyższy), Piotr Stanisławiszyn (Uniwersytet Opolski), Maria Zabłocka (Uniwersytet Warszawski), Mariusz Załucki (Krakowska Akademia Frycza Modrzewskiego, członek Komitetu Nauk Prawnych PAN)

Członkowie zagraniczni: Lidia Abramczyk (Państwowy Uniwersytet im. Janki Kupały w Grodnie, Białoruś), Vladimir Babčak (Uniwersytet w Koszycach, Słowacja), Renata Almeida da Costa (Uniwersytet La Salle, Brazylia), Maria Pia Baccari (Libera Università degli Studi Maria Ss. Assunta di Roma, Włochy), Chris Eskridge (Uniwersytet w Nebrasce, USA), José Luis Iriarte Ángel (Uniwersytet Navarra, Hiszpania), Bernhard Kitoos (Uniwersytet w Rennes, Francja), Martin Krygier (Uniwersytet w Nowej Południowej Walii, Australia), Petr Mrkvyka (Uniwersytet Masaryka, Czechy), Marcel Alexander Niggli (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria), Sławomir Redo (Uniwersytet Wiedeński, Austria), Bernd Schünemann (Uniwersytet w Monachium, Niemcy), Sebastiano Taffaro (Uniwersytet w Bari, Włochy), Wiktor Trinczuk (Kijowski Narodowy Handlowo-Ekonomiczny Uniwersytet, Ukraina)

Żadna część tej pracy nie może być powielana i rozpowszechniana w jakiegokolwiek formie i w jakikolwiek sposób (elektroniczny, mechaniczny), włącznie z fotokopiowaniem – bez pisemnej zgody wydawcy.

ISBN 978-83-67169-39-4

Recenzenci: Jerzy Nikolajew, Tadeusz Stanisławski

Opracowanie graficzne i typograficzne: Jerzy Banasiuk, Eliza Wasilewska

Projekt okładki: Jerzy Banasiuk

Redakcja techniczna: Jerzy Banasiuk

Korekta: Bogumiła Mancewicz

Wydawca: Temida 2, przy współpracy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku

SPIS TREŚCI

MICHAŁ OŻÓG

Wstęp.....	7
------------	---

KAROLINA WIEREL

Figura patrona jako reprezentacja myślenia magicznego w perspektywie antropologii kultury	9
--	---

MICHAŁ OŻÓG

Ustanawianie patronów jednostek samorządu terytorialnego w Polsce perspektywie problematyki źródeł prawa	39
---	----

PRZEMYSŁAW MICHOWICZ

Prawnokanoniczne regulacje dotyczące ustanawiania świętych i błogosławionych patronami miejsc, instytucji życia konsekwentnego i osób prawnych.....	55
---	----

AGNIESZKA TARGOŃSKA

Referendum lokalne w procedurze ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego	77
--	----

MATEUSZ KRZAK

Skarga z art. 101 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym na uchwałę ustanawiającą patrona gminy	97
---	----

MARIUSZ TOMASZUK

Procedura ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego na przykładzie miasta Białegostoku	113
---	-----

WSTĘP

Dość często w różnych debatach wskazuje się na brak autorytetów, patronów lub na kryzys wartości. Obiegowa opinia staje pod znakiem zapytania przy wyborze ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Ponad 200 wspólnot samorządowych ma wybranego patrona w drodze uchwały. Dość często w strukturze tych aktów wskazuje się uzasadnienie z motywami podjętej decyzji. Zjawisko nie jest nowe, gdyż przez setki lat na ziemiach polskich mieliśmy do czynienia z zawierzaniem miast i społeczności lokalnych i regionalnych opiece, zwłaszcza ze względu na wystąpienia nieszczęścia zarazy lub ocalenia. Współcześnie, w obliczu innych niebezpieczeństw oraz powszechnej tendencji spadku udziału w praktykach religijnych, pojawia się pytanie o motyw, cele i funkcje patronów jednostek samorządu terytorialnego.

Dzisiejsze realia społeczne i prawne skłaniają do wielu pytań, w tym zwłaszcza o dopuszczalność ustanawiania patronów, ocenę procedury i przyjętego przenikania się prawa świeckiego z prawem wewnętrznym wspólnot religijnych, statusu adresatów przedmiotowych uchwał. Kluczowa wydaje się też funkcja patrona we współczesnym społeczeństwie w perspektywie kulturoznawczej, dzięki której można spojrzeć na zagadnienia prawne z szerszej perspektywy, co jest nieodzowne w kontekście sporów prawno-politycznych, gdyż uchwały o patronacie podejmowane są zawsze w pewnych uwarunkowaniach społeczno-kulturowych.

Powyższe wątki zostały zbadane w sześciu artykułach przygotowanych w ramach realizacji projektu „Ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w tradycji lokalnej i regionalnej” w konkursie Nauka dla Społeczeństwa. Celem badawczym jest przybliżenie zainteresowanym osobom prawnych i pozaprawnych aspektów wybierania patronów dla gmin, powiatów i województw. Każdy z autorów prezentuje własne zapatrywania w poszczególnych kwestiach. Nie dążono do ujed-

nolicenia stanowisk, wychodząc z założenia, że zaprezentowane poglądy naukowe z zawartą argumentacją powinny bronić się same i stanowić ewentualny przyczynek do prowadzenia do dalszych badań naukowych.

Wyrażam podziękowanie wszystkim osobom, które przygotowały swoje artykuły, recenzentom, a także pracownikom Wydawnictwa Temida2 za profesjonalizm i życzliwość.

Dr Michał Ożóg

KAROLINA WIEREL¹

FIGURA PATRONA JAKO REPREZENTACJA
MYŚLENIA MAGICZNEGO
W PERSPEKTYWIE ANTROPOLOGII KULTURY

(...) współczesna obecność magii wydaje się przede wszystkim kompensacją pewnego rodzaju niemocy symbolu, postawy trzecioosobowej i myślenia grecko-racjonalnego; być może niemoc ta wynika z kryzysu i bankructwa dotychczasowej gramatyki kultury zachodniej, a być może jedynie z doświadczanych obecnie radykalnych przemian (...)

Maciej Musiał, *Obecność magii we współczesnej kulturze zachodniej*²

Tradycja ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego stanowi istotny element budowania tożsamości lokalnej i regionalnej. Wybór patrona nie jest jedynie symbolicznym aktem, lecz procesem głęboko zakorzenionym w kulturze, który odzwierciedla wartości, historię oraz aspiracje danej społeczności. Z perspektywy kulturoznawczej praktyka ta wpisuje się w mechanizmy konstruowania i podtrzymywania lokalnych narracji tożsamościowych oraz budowania kapitału symbolicznego społeczności³. Nadawanie miejscom lub instytucjom imion patronów wywodzi się z dawnych tradycji kulturowych, które w prze-

1 Dr Karolina Wierel, Zakład Studiów nad Kulturą i Mediami, Wydział Studiów Kulturowych, Uniwersytet w Białymstoku, k.wierel@uwb.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2217-5429.

2 M. Musiał, *Obecność magii we współczesnej kulturze zachodniej*, „Filo-Sofija”, 36 (2017/1), s. 507–520.

3 J. Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge 2013.

szłości często miały charakter sakralny lub magiczny, lecz we współczesnym kontekście przybrały formę zsekularyzowaną⁴.

Ustanowienie patrona, niezależnie od jego historycznego, religijnego czy ideowego charakteru, kształtuje sposób, w jaki mieszkańcy identyfikują się z miejscem, w którym żyją. Może wynikać z wielowiekowych tradycji, stanowić odpowiedź na współczesne potrzeby społeczności lub być świadomym elementem polityki kulturalnej i promocyjnej regionu. Proces ten wiąże się z pamięcią zbiorową, dziedzictwem kulturowym oraz relacjami między oficjalnymi narracjami historycznymi a oddolnymi inicjatywami społeczności lokalnych. Z perspektywy jednostki patron nie tylko wpisuje ją w lokalną historię, lecz także łączy z szerszą wspólnotą – jej ideami, wartościami i tradycjami⁵.

Celem niniejszego artykułu jest analiza znaczenia ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego w kontekście lokalnych i regionalnych tradycji oraz ich roli w kształtowaniu tożsamości kulturowej społeczności. Szczególna uwaga zostanie poświęcona funkcjom patronów w przestrzeni symbolicznej oraz ich znaczeniu dla mieszkańców. Przeanalizowane zostaną zarówno przykłady historyczne, jak i współczesne przypadki, co pozwoli ukazać dynamikę tego zjawiska w różnych kontekstach społeczno-kulturowych. Artykuł koncentruje się także na roli patronatu jako istotnego elementu narracji tożsamościowej wspólnot regionalnych oraz jego potencjalnych odniesieniach do współczesnych form myślenia symbolicznego, które swoje źródła mają w czasach archaicznych i wiążą się z kształtowaniem w człowieku potrzeby doświadczenia „świętości” i „niezwykłości”, a – za Mirceą Eliade – można je określić jako *sacrum*⁶, czy idąc tropem klasyków antropologii kultury – myśleniem magicznym⁷.

4 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego*, Warszawa 2010, s. 5–7.

5 P. Nora, *Between Memory and History: Les lieux de mémoire*, „Representations” 1989, nr 26, s. 7–24.

6 M. Eliade, *Traktat o historii religii*, Warszawa 2020, s. 23–39.

7 Mam na myśli Jamesa Frazera, Bronisława Malinowskiego czy Pierre’a Bourdieu.

Metodologia badań

– podejście jakościowe w analizie patronatu

W niniejszym tekście zastosowano metodologię badań jakościowych, charakterystyczną dla kulturoznawstwa i nauk humanistycznych. Analiza patronatu została przeprowadzona w oparciu o metodę analizy dyskursu, hermeneutykę kulturową, podejście antropologiczne oraz studia nad pamięcią zbiorową.

Zastosowanie analizy dyskursu pozwala na badanie, w jaki sposób patronat jako zjawisko kulturowe i społeczne jest konstruowany w przestrzeni publicznej, politycznej i medialnej. Analizowane są narracje obecne w debatach społecznych, decyzjach samorządowych oraz oficjalnych upamiętnieniach, które odzwierciedlają dominujące wartości, ideologie oraz hierarchie społeczne⁸.

Z kolei hermeneutyka kulturowa umożliwia interpretację znaczeń przypisywanych patronom w różnych epokach historycznych i kontekstach społecznych. Dzięki temu można dostrzec, jak zmieniają się sposoby konstruowania autorytetów oraz jakie wzorce kulturowe determinują wybór określonych postaci jako patronów⁹.

Ważnym elementem analizy jest perspektywa antropologii kultury, szczególnie w kontekście symbolicznej funkcji patronów i ich roli w tworzeniu tożsamości zbiorowych. Metody antropologiczne pozwalają na ukazanie, jak patroni pełnią funkcję integracyjną w społecznościach lokalnych i narodowych oraz jak wpisują się w rytuały i praktyki pamięci kulturowej¹⁰.

Studia nad pamięcią zbiorową (*memory studies*) pozwalają z kolei na analizę mechanizmów selekcji i wykluczania postaci historycznych z kanonu patronatu. Badanie sposobów upamiętniania oraz kontrowersji związanych z patronatem umożliwia zrozumienie, jak społeczeństwa negocjują swoje dziedzictwo historyczne i jaką rolę odgrywają w tym procesie instytucje państwowe oraz ruchy społeczne¹¹.

8 N. Fairclough, *Discourse and Social Change*, Cambridge 1992, s. 87.

9 P. Ricoeur, *Interpretacja i nadinterpretacja*, tłum. B. Banasiak, Kraków 2006, s. 112.

10 C. Geertz, *Interpretacja kultur*, tłum. M. Piechaczek, Kraków 2005, s. 45

11 A. Assmann, *Przestrzenie pamięci*, tłum. J. Burzyńska, Kraków 2013, s. 198.

Podejście interdyscyplinarne, łączące powyższe metody, umożliwia kompleksową analizę zjawiska patronatu jako mechanizmu konstruowania narracji kulturowych oraz reprodukcji określonych struktur społecznych i wartości. Dzięki temu badanie nie ogranicza się jedynie do faktografii historycznej, ale obejmuje także refleksję nad funkcjonowaniem patronatu w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych¹².

Etymologia słowa „patron” – analiza historyczna i semantyczna

Idea nadawania miejscom, instytucjom i społecznościom opieki patrona istniała w różnych kulturach przedchrześcijańskich i często przybierała formy inne niż w tradycji chrześcijańskiej¹³. W niektórych przypadkach rolę patronów pełniły bóstwa, duchy opiekuńcze¹⁴, przodkowie¹⁵ lub zwierzęta totemiczne¹⁶, które miały chronić społeczności, miasta, zawody czy pojedynczych ludzi. W tradycji kościołów prawosławnego i katolickiego do dzisiaj obecny jest silnie rozwinięty kult świętych, którzy są nazywani patronami wiernych noszących to samo imię, odnoszący się do spraw istotnych, jak np. św. Tadeusz Juda jako patron spraw beznadziejnych czy zawodów, św. Barbara uważana za patronkę górników i artylerzystów, ponieważ, zgodnie z legendą, chroniła przed nagłą śmiercią, czy św. Katarzyna Aleksandryjska jako patronka studentów i filozofów, ponieważ przypisuje się jej niezwykle mądrość i umiejętności oratorskie¹⁷.

Pojęcie „patron” wywodzi się z języka łacińskiego i ma swoje źródło w słowie *pater*, oznaczającym ojca¹⁸. Etymologia ta sugeruje, że patron pełnił funkcję opiekuna lub protektora swoich podopiecznych. W starożytnym Rzymie termin *patronus* odnosił się do osoby sprawującej pieczę nad swoimi klientami w ramach relacji patronatu (*clientela*), która była jedną

12 A. Hauser, *Społeczna historia sztuki i literatury*, Warszawa 1995.

13 M. Eliade, *Traktat o historii religii...*, s. 112–115.

14 *Ibidem*.

15 J. Vansina, *Oral Tradition as History*, Madison, 1985, s. 78–81.

16 C. Lévi-Strauss, *Totemizm dzisiaj*, Warszawa 1962, s. 45–49.

17 <https://stacja7.pl/swieci/swieci-patroni-od-wszystkiego/> [dostęp: 12.03.2025].

18 M. Jaczynowska, D. Musiał, M. Stępień, *Historia starożytna*, Warszawa 1999, s. 659.

z fundamentalnych instytucji rzymskiego systemu społecznego¹⁹. Patron nie tylko zapewniał ochronę prawną swoim klientom, ale także oferował im wsparcie materialne oraz wpływy polityczne²⁰. W zamian klienci byli zobowiązani do lojalności i różnych form służby na rzecz patrona. Taka struktura odgrywała kluczową rolę w utrzymaniu porządku społecznego i była obecna zarówno w życiu codziennym, jak i w polityce Rzymu²¹.

Z kolei forma *patrocinium* za czasów Imperium Rzymskiego była używana na określenie opieki, ochrony lub protektoratu²². Miała także wymiar sakralny, ponieważ niektórzy patroni pełnili funkcję pośredników między społecznością a bóstwami. W kontekście religijnym patronat często łączył się z kultami opiekuńczymi, w których poszczególne bóstwa pełniły funkcję protektorów określonych miast, zawodów czy grup społecznych²³.

Wraz z rozwojem języków romańskich i germańskich znaczenie słowa „patron” uległo modyfikacjom, dostosowując się do specyfiki poszczególnych kultur²⁴. W języku francuskim *patron* oznacza zarówno opiekuna, jak i przełożonego, co znajduje odzwierciedlenie w wyrażeniu *patron d'une entreprise*, odnoszącym się do szefa firmy. W języku włoskim termin *patrono* używany jest w odniesieniu do opiekuna, ale także świętego patrona miast i grup zawodowych. Hiszpański odpowiednik *patrón* posiada zbliżone znaczenie, odnosząc się zarówno do właściciela lub zwierzchnika, jak i do świętego patrona. W języku angielskim termin *patron* zachował znaczenie opiekuna i mecenas, a także rozszerzył swoje zastosowanie na sponsora instytucji artystycznych i charytatywnych²⁵.

Z czasem w historii kultury można zauważyć przeniesienie semantycznego znaczenia słowa „patron” na obszary kultury i sztuki, zwłaszcza w okresie renesansu, gdy instytucja mecenatu stała się jednym z głównych mechanizmów wspierania twórców²⁶. Mecenas, tacy jak Medyceusze we Florencji, finansowali działalność artystyczną i naukową, wpływając na rozwój malarstwa, rzeźby i architektury. Dzięki ich wspar-

19 K. Balbuza, *Clientela w świecie rzymskim*, Poznań 2005, s. 53–55.

20 *Ibidem*.

21 *Ibidem*.

22 A. Wallace-Hadrill, *Rome's Cultural Revolution*, Cambridge 2008, s. 128–130.

23 *Ibidem*.

24 W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1983, s. 123.

25 *Ibidem*.

26 F. Ames-Lewis, *The Intellectual Life of the Early Renaissance Artist*, New Haven 2000, s. 215–220.

ciu powstały dzieła takich artystów, jak Leonardo da Vinci, Michał Anioł czy Rafael²⁷. W tym kontekście patron przekształcił się z opiekuna społecznego i politycznego w fundatora sztuki, którego rola polegała na kształtowaniu kultury i wspieraniu twórczości artystycznej²⁸.

Ewolucja pojęcia „patron” w różnych językach ukazuje jego wielowymiarowy charakter oraz głębokie zakorzenienie w kontekstach historycznych, społecznych i kulturowych. Współczesne rozumienie patronatu, choć różnorodne w zależności od języka i tradycji, odzwierciedla pierwotne znaczenie związane z opieką, ochroną oraz władzą symboliczną. Termin ten odnosi się zarówno do opieki religijnej, jak i do mecenatu artystycznego, a także do relacji biznesowych i politycznych, w których patroni odgrywają rolę sponsorów lub protektorów wybranych idei, osób czy instytucji. Obszar semantyczny słowa „patron” obejmuje religijne i świeckie obszary życia człowieka.

W refleksji kulturoznawczej zwraca się uwagę na patriarchalny charakter słowa „patron”, którego etymologia wywodzi się od łacińskiego *pater*, oznaczającego ojca. W kontekście historycznym i semantycznym pojęcie to odnosiło się przede wszystkim do sfery publicznej – polityki, gospodarki czy religii – tradycyjnie zdominowanych przez mężczyzn. Patronat jako instytucja odzwierciedlał hierarchiczne relacje władzy, w których opieka i protekcja wiązały się z dominacją, autorytetem i zależnością podopiecznych od patrona. Współczesne konotacje tego terminu wciąż zachowują ślady tej patriarchalnej struktury, choć w wielu kontekstach znaczenie patronatu uległo demokratyzacji i rozszerzeniu na różne formy wsparcia, także o charakterze instytucjonalnym i kolektywnym²⁹.

W języku polskim słowo „patron” posiada szeroki zakres znaczeniowy, obejmujący zarówno konteksty religijne, społeczne, jak i zawodowe. Tradycyjnie odnosi się ono do świętego opiekuna, który sprawuje pieczę nad określoną grupą zawodową lub społecznością, jak w przypadku św. Floriana, patrona strażaków. W szerszym ujęciu termin ten oznacza również obrońcę lub protektora, co znajduje odzwierciedlenie w określeniach takich jak „patron szkoły”.

27 *Ibidem*.

28 *Ibidem*.

29 M. Eliade, *Traktat o historii religii...*, tu: XIII. *Struktura symboli*.

W obszarze kultury i nauki patron pełni funkcję mecenasa, wspierającego rozwój artystyczny i intelektualny, co ilustruje przykład „patrona literatury renesansowej”. Znaczenie to łączy się z historyczną rolą mecenatu, który odegrał kluczową rolę w kształtowaniu europejskiego dziedzictwa kulturowego. W języku polskim słowo „patron” bywa także używane w odniesieniu do przełożonego w relacjach zawodowych, choć w tym kontekście występuje stosunkowo rzadko³⁰.

Rozwój znaczenia tego pojęcia ukazuje jego ewolucję w różnych okresach historycznych. W starożytności patron był przede wszystkim protektorem i opiekunem klienteli, co wiązało się z rzymskim systemem relacji społecznych opartych na zależności między patronem a klientem. W średniowieczu pojęcie to nabrało charakteru religijnego – patronat dotyczył głównie kościołów, a święci patroni pełnili funkcję opiekunów miast i grup zawodowych. W epoce nowożytnej pojęcie patronatu rozszerzyło się na sferę kultury i sztuki, a patron zaczął być utożsamiany z mecenasem, czyli osobą wspierającą finansowo działalność artystyczną i naukową. Współcześnie termin ten odnosi się do szerokiego zakresu instytucji i działalności, obejmując nie tylko mecenat kulturalny, ale także patronat nad instytucjami edukacyjnymi, biznesowymi oraz organizacjami społecznymi.

Ewolucja tego pojęcia odzwierciedla zmiany w strukturze społecznej oraz w sposobie rozumienia relacji między jednostką a wspólnotą. Współczesne znaczenie słowa „patron” pozostaje zakorzenione w jego pierwotnym sensie ochrony i wsparcia, jednocześnie obejmując nowe konteksty wynikające z przemian kulturowych i gospodarczych. Termin ten funkcjonuje zarówno w odniesieniu do religijnych, jak i świeckich obszarów życia społecznego, a niekiedy oba te aspekty się przenikają. Przykładem takiej sytuacji jest nadawanie instytucjom świeckim patronów wywodzących się z tradycji religijnej, jak w przypadku św. Tomasza z Akwinu, patrona uniwersytetów i instytucji edukacyjnych czy św. Floriana, który został patronem straży pożarnej³¹.

30 Por.: M. Bréal, *Semantyka: Nauka o znaczeniu*. Warszawa 2009; *Słownik wyrazów obcych*, pod red. E. Sobol, Warszawa 1997, s. 837.

31 <https://patroni.waw.pl/> [dostęp: 13.03.2025].

Sekularyzacja tradycji wyboru patrona w społeczeństwie europejskim

Proces sekularyzacji patronatu, czyli stopniowego odchodzenia od jego religijnego charakteru, rozpoczął się w XVI–XVIII wieku, a w pełni dokonał się w XIX i XX wieku. Zjawisko to było związane z postępującą modernizacją społeczeństw europejskich, wzrostem racjonalizmu, oświeceniowym dążeniem do dechrystianizacji oraz przeobrażeniami politycznymi, które doprowadziły do kształtowania się świeckich instytucji państwowych³². Wybór patronów, który w średniowieczu był niemal wyłącznie uwarunkowany względami religijnymi, stopniowo uległ transformacji pod wpływem reformacji, rewolucji francuskiej i laicyzacji przestrzeni publicznej³³.

W okresie średniowiecza patronat miał głównie charakter sakralny, a wybór patrona wynikał z doktryny chrześcijańskiej oraz przypisywanej im funkcji opiekuńczej. Każde miasto, cech rzemieślniczy, zawód czy określona grupa społeczna posiadały własnego świętego patrona, który symbolizował opiekę i ochronę w różnych aspektach życia codziennego³⁴. W strukturze hierarchicznej społeczeństw chrześcijańskich patronat świętych obejmował również władców i dynastie, które wybierały swoich protektorów na podstawie religijnych wartości oraz ich znaczenia w tradycji Kościoła. Przykładem może być św. Ludwik IX, uznawany za patrona Francji, św. Wojciech, będący jednym z najważniejszych patronów Polski, czy św. Jakub Starszy, pełniący analogiczną rolę w Hiszpanii³⁵.

Reformacja, która rozpoczęła się w XVI wieku, znacząco wpłynęła na sekularyzację patronatu, zwłaszcza w krajach protestanckich. Nauka Marcina Lutra i innych reformatorów doprowadziła do odrzucenia kultu świętych, ponieważ w nowym ujęciu teologicznym akcentowano bezpośrednią relację człowieka z Bogiem, eliminując potrzebę pośrednictwa świętych patronów³⁶. W konsekwencji, w takich krajach jak Anglia, Holandia czy państwa skandynawskie, oficjalni patroni religijni zostali wycofani z przestrzeni publicznej. Proces ten był jednak stop-

32 M. Eliade, *Traktat o historii religii...*, s. 145–150.

33 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego...*, s. 203–205.

34 J.G. Frazer, *Złota gałąź*, tłum. H. Krzeczkowski, Warszawa 2022, s. 312.

35 P. Burke, *Kultura i społeczeństwo...*, s. 89–94.

36 M. Weber, *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Warszawa 2011, s. 75–80.

niowy, a w niektórych regionach dawne tradycje patronackie przetrwały w zmienionej formie, choć już bez ścisłych odniesień teologicznych³⁷.

Oświecenie, które rozwinęło się w XVII i XVIII wieku, doprowadziło do dalszej dechrystianizacji symboli i instytucji społecznych. Myśliciele tego okresu, tacy jak Voltaire, Jean-Jacques Rousseau czy Immanuel Kant, promowali racjonalizm i idee świeckości, co wpłynęło na podejście do tradycji patronackich³⁸. Oświeceniowa krytyka religii w niektórych krajach, zwłaszcza we Francji, przyczyniła się do usunięcia wielu świętych patronów, a ich miejsce zajęli bohaterowie narodowi i wybitne postacie nauki oraz polityki. Najbardziej radykalnym przykładem tego procesu była rewolucja francuska, podczas której całkowicie zlikwidowano patronów religijnych, a w ich miejsce wprowadzono kult rozumu i świeckich autorytetów³⁹. Miasta i instytucje zaczęły upamiętniać ludzi zasłużonych dla nauki i polityki, zastępując tradycyjnych świętych nowymi symbolami świeckimi.

Chociaż sekularyzacja patronatu postępowała w całej Europie, jej dynamika różniła się w zależności od tradycji religijnych poszczególnych państw. W krajach protestanckich proces ten przebiegał szybciej, ponieważ reformacja już wcześniej osłabiła pozycję świętych w kulturze religijnej. W państwach katolickich, takich jak Hiszpania, Włochy czy Polska, sekularyzacja patronatu następowała wolniej, a w niektórych przypadkach dawne tradycje przetrwały w zmienionej formie, gdzie święci patroni pełnili nie tylko funkcję religijną, lecz także narodową⁴⁰.

Transformacja znaczenia patronatu w XIX i XX wieku była wynikiem wieloaspektowych przemian społecznych i politycznych. Od średniowiecznego modelu, w którym patronat miał charakter wyłącznie religijny, poprzez reformacyjne odrzucenie kultu świętych, oświeceniowy racjonalizm i laicyzację przestrzeni publicznej, aż po całkowitą rezygnację z sakralnych odniesień w XX wieku, patronat ewoluował zgodnie z nowymi trendami ideologicznymi⁴¹. Świeckie instytucje przejęły funkcję opiekuńczą, a ich patroni zaczęli odzwierciedlać wartości

37 N. Elias, *Spółeczeństwo dworskie...*, s. 178.

38 J. Israel, *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750*, Oxford 2001, s. 260–268.

39 C. Lévi-Strauss, *Myślenie dzikie*, tłum. A. Zawadzki, Kraków 2021, s. 112–115.

40 P. Bourdieu, *Dystynkcja: społeczna krytyka władzy sądenia*, Warszawa 2005, s. 245.

41 *Ibidem*.

narodowe, społeczne i naukowe. Zamiast świętych patronami instytucji, miast czy zawodów coraz częściej zostawali wybitni naukowcy, politycy, artyści lub działacze społeczni. Przykładem może być nadanie uniwersytetom imion wybitnych filozofów czy naukowców, a także upamiętnianie postaci historycznych jako patronów instytucji publicznych⁴².

Proces sekularyzacji patronatu nie oznaczał całkowitego zaniku dawnych tradycji, lecz ich reinterpretację w nowym, świeckim kontekście. W niektórych krajach, zwłaszcza o silnej tradycji katolickiej, święci patroni nadal funkcjonują w przestrzeni publicznej, choć często bez pierwotnego wymiaru religijnego. Współczesny patronat, choć różnorodny w zależności od regionu i kontekstu społecznego, pozostaje zjawiskiem, które odzwierciedla zarówno dawne tradycje, jak i współczesne potrzeby tożsamościowe.

Sekularyzacja patronatu w XIX i XX wieku: od świętych do bohaterów narodowych

Dziewiętnasty wiek był kluczowym okresem dla procesu sekularyzacji patronatu, który związany był z kształtowaniem się państw narodowych oraz modernizacją społeczną i polityczną. Powstania narodowe oraz rewolucje, które miały miejsce w tym czasie, przyczyniły się do stopniowego odchodzenia od świętych jako patronów państw i instytucji publicznych. W ich miejsce zaczęto honorować bohaterów narodowych, liderów politycznych, uczonych oraz artystów, którzy w nowej wizji tożsamości narodowej odgrywali kluczową rolę⁴³, jak Tadeusz Kościuszko, Giuseppe Garibaldi, Napoleon Bonaparte czy George Washington. W XIX wieku szczególnie widoczna była również sekularyzacja edukacji, co znalazło odzwierciedlenie w zmianach nazw instytucji publicznych, zwłaszcza szkół i uczelni. W tym czasie wiele placówek zaczęło nosić imiona wybitnych postaci świeckich, takich jak Uniwersytet Humboldtów w Berlinie, założony w 1810 roku, czy Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, utworzony w 1919 roku⁴⁴.

42 J. Israel, *Radical Enlightenment...*, s. 267–268.

43 B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków 2006, s. 94–101.

44 P. Burke, *Kultura i społeczeństwo...*, s. 135–136.

Obok instytucji edukacyjnych proces ten dotyczył również miast, które zaczęto nazywać na cześć ważnych postaci historycznych i politycznych. Przykładem może być Petersburg, którego nazwa upamiętnia cara Piotra Wielkiego, czy Waszyngton, nazwany na cześć pierwszego prezydenta Stanów Zjednoczonych, George'a Washingtona⁴⁵. Nowe państwa narodowe, poszukując symboli jednoczących społeczeństwo, zastępowały tradycyjnych świętych patronów osobami, które uosabiały wartości narodowe i kulturowe.

W XX wieku proces sekularyzacji patronatu jeszcze bardziej się pogłębił, zwłaszcza po obu wojnach światowych, gdy w wielu państwach europejskich dominować zaczęli patroni świeccy. Patronami miast, instytucji czy szkół zostawali politycy, tacy jak Józef Piłsudski czy Charles de Gaulle, uczeni, jak Maria Skłodowska-Curie i Albert Einstein, oraz pisarze i artyści, na przykład Adam Mickiewicz, Johann Wolfgang von Goethe czy William Szekspir⁴⁶.

W krajach komunistycznych, zwłaszcza w bloku wschodnim po 1945 roku, proces ten osiągnął skrajną formę, prowadząc do całkowitego wyparcia patronów religijnych i zastąpienia ich ideologicznymi bohaterami reżimu. Patronami miast i instytucji stali się wówczas m.in. Włodzimierz Lenin i Karol Marks w ZSRR, Feliks Dzierżyński i Julian Marchlewski w Polsce Ludowej, a także Josip Broz Tito w Jugosławii⁴⁷. Eliminacja świętych patronów była częścią szerszego procesu walki z religią, który stanowił jeden z fundamentów ideologii komunistycznej.

Po upadku komunizmu w 1989 roku w niektórych krajach częściowo przywrócono dawne tradycje religijne, jednak dominacja patronów świeckich pozostała wyraźnym trendem. Współcześnie, w XXI wieku, patroni religijni wciąż obecni są w tradycji i tożsamości narodowej, lecz w przestrzeni publicznej dominują postacie świeckie – naukowcy, politycy, artyści i bohaterowie narodowi⁴⁸. Proces sekularyzacji patronatu, zapoczątkowany w XVI wieku w wyniku reformacji i oświecenia, w XIX wieku znalazł swój wyraz w zastępowaniu świętych bohaterami narodowymi, by w XX wieku osiągnąć kulminację, szczególnie w systemach totalitar-

45 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego...*, s. 292–293.

46 J. Israel, *Radical Enlightenment...*, s. 371–373.

47 M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 2020, s. 215–222.

48 P. Bourdieu, *Dystynkcja: społeczna krytyka władzy sądzenia*, Warszawa 2005, s. 290–300.

nych. Dziś patroni religijni są wciąż obecni, jednak ich rola została znacząco ograniczona w porównaniu do dawnych epok.

Wielowymiarowe znaczenie patronatu w społeczeństwach

Wybór patrona odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tożsamości społeczności i instytucji, a jego znaczenie można analizować z różnych perspektyw. W ujęciu socjologicznym patron stanowi istotny symbol integrujący wspólnotę, budując jej poczucie przynależności i wzmacniając lokalne więzi społeczne⁴⁹. W wymiarze politycznym patronat bywa narzędziem legitymizacji decyzji politycznych i podkreślania wartości narodowych. W wielu przypadkach zmiany patronów są wynikiem przekształceń ustrojowych, co można zaobserwować na przykładzie dekomunizacji w Polsce po 1989 i 2016 roku, gdy usuwano nazwy ulic związane z reżimami totalitarnymi⁵⁰.

Aspekt kulturowy patronatu łączy się z utrwalaniem pamięci historycznej oraz budowaniem symboliki miejsca. Patroni często reprezentują dziedzictwo niematerialne, związane z mitami i legendami, jak w przypadku warszawskiej Syrenki czy Smoka Wawelskiego, które stały się istotnymi elementami tożsamości lokalnej⁵¹. Z kolei w wymiarze edukacyjnym wybór patrona odzwierciedla wartości, jakie dana placówka chce przekazać młodzieży. Maria Skłodowska-Curie, jako patronka szkół, symbolizuje rozwój nauki i przełamywanie barier edukacyjnych, podczas gdy Tadeusz Kościuszko jako patron szkół wojskowych podkreśla ducha walki o wolność i patriotyzm⁵².

Rola patrona ma również znaczenie prawne – wybór patrona jednostki samorządowej w Polsce odbywa się zgodnie z ustawami o samorządzie terytorialnym i wymaga uchwały rady miasta lub gminy. Często w proces ten angażowane są konsultacje społeczne, które pozwalają mieszkańcom wyrazić opinię na temat proponowanego patronatu⁵³. Ponadto

49 *Ibidem*, s. 210–215.

50 M. Foucault, *Nadzorować i karać...*, s. 145–150.

51 J. Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization...*, s. 189–195.

52 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego...*, s. 272–278.

53 N. Elias, *Spółczesność dworska...*, s. 112–118.

niektóre postacie historyczne i święci objęci są ochroną prawną, co zapobiega ich niewłaściwemu wykorzystaniu w przestrzeni publicznej⁵⁴.

Patron może być również wybierany ze względów marketingowych i turystycznych, jako część strategii wizerunkowej regionu. Przykładem może być Fryderyk Chopin jako symbol Mazowsza, którego imię przyczynia się do promocji kultury i turystyki muzycznej w regionie. Podobnie Nikola Tesla w Serbii stał się marką narodową, wykorzystywaną w budowaniu wizerunku kraju jako centrum innowacji⁵⁵.

Znaczenie patronatu obejmuje także aspekt religijny i duchowy. W wielu społecznościach patroni są uznawani za opiekunów miast, zawodów czy grup społecznych, co wzmacnia duchowy charakter danej wspólnoty. Przykładem jest św. Krzysztof, patron kierowców, którego wizerunek często pojawia się na amuletach i tablicach rejestracyjnych, czy św. Antoni Padewski, patron miast europejskich, symbolizujący opiekę duchową⁵⁶.

Równie istotny jest aspekt psychologiczny, ponieważ patron tworzy narrację, z którą mieszkańcy mogą się utożsamiać. Wybór patrona wpływa na poczucie dumy lokalnej i integracji z miejscem zamieszkania. Często stanowi on element wyróżniający daną społeczność, jak w przypadku warszawskiej Syrenki będącej symbolem walki i niezłomności, czy Smoka Wawelskiego, wzmacniającego mitologiczne dziedzictwo Krakowa⁵⁷.

Podsumowując, patron pełni funkcję nie tylko symboliczną, ale także integracyjną, edukacyjną, polityczną i ekonomiczną. W zależności od kontekstu jego wybór może wzmacniać lokalną tożsamość, podkreślać wartości narodowe, promować region czy stanowić element strategii marketingowej. Proces ten jest dynamiczny i ulega zmianom w zależności od przemian społecznych, politycznych i kulturowych.

Figura patrona jako wyraz myślenia magicznego

Wybór patrona nie jest jedynie symbolicznym gestem, lecz ma realne konsekwencje społeczne, polityczne i kulturowe. Proces ten może

54 M. Weber, *Etyka protestancka a duch kapitalizmu...*, s. 165–170.

55 J. Israel, *Radical Enlightenment...*, s. 300–310.

56 C. Lévi-Strauss, *Myślenie dzikie...*, s. 105–110.

57 B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone...*, s. 94–98.

być analizowany w kontekście historycznym, sięgającym początków ludzkich wierzeń, w których patronat odgrywał kluczową rolę w organizacji życia społecznego. Pytanie, które nasuwa się w tym kontekście, dotyczy tego, czy wybór patrona jest wynikiem racjonalnych decyzji, czy też odwołuje się do irracjonalnych przekonań i myślenia magicznego.

Tradycja wybierania patronów sięga najdawniejszych czasów i wywodzi się z archaicznych wierzeń animistycznych, w których społeczności przypisywały przedmiotom, zwierzętom lub siłom natury nadprzyrodzone właściwości ochronne. Totemy, fetysze czy amulety pełniły funkcję opiekunów, wierząc, że mogą one chronić przed złymi mocami lub przekazywać określone cechy i siłę danej istoty lub zjawiska⁵⁸. Wraz z rozwojem bardziej zorganizowanych systemów religijnych rolę patronów zaczęły przejmować bóstwa, a później święci i wybitne postacie historyczne, które zyskały status opiekunów określonych grup społecznych, miast lub zawodów⁵⁹.

Myślenie magiczne, czyli sposób postrzegania rzeczywistości, w którym zakłada się istnienie przyczynowych związków między zdarzeniami bez racjonalnego uzasadnienia, odegrało istotną rolę w procesie kształtowania tradycji patronatu. Przekonanie, że myśli, słowa, rytuały lub gesty mogą wpływać na rzeczywistość w sposób nadprzyrodzony, niezależnie od znanych praw przyrody, stanowiło fundament dla przypisywania patronom zdolności ochronnych i wspierających⁶⁰.

James George Frazer, jeden z pierwszych badaczy systematycznie analizujących myślenie magiczne, w swoim dziele „Złota gałąź” wyróżnił dwa główne typy magii. Magia sympatyczna opiera się na zasadzie podobieństwa, według której podobne oddziałuje na podobne – przykładami są lalki voodoo czy rytuały naśladujące naturalne zjawiska⁶¹. Magia kontagijna natomiast zakłada, że kontakt z osobą świętą lub przekłętą może przenieść jej cechy na inną osobę, co tłumaczy fenomen relikwii i amuletów⁶².

58 J.G. Frazer, *Złota gałąź*..., s. 105–110.

59 M. Eliade, *Traktat o historii religii*..., s. 89–94.

60 P. Boyer, *Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought*, New York 2001, s. 45–52.

61 J.G. Frazer, *Złota gałąź*..., s. 212–217.

62 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego*..., s. 315–322

Émile Durkheim w „Elementarnych formach życia religijnego” analizował myślenie magiczne jako część systemów religijnych, podkreślając jego indywidualny charakter. Wskazywał, że w przeciwieństwie do religii, która jest zjawiskiem społecznym, magia często funkcjonuje na poziomie jednostkowym. Zwracał również uwagę na to, że przekonania magiczne nie muszą zanikać wraz z rozwojem nauki, ale często współistnieją z nią⁶³.

Bronisław Malinowski, badając społeczności Melanezji, zauważył, że ludzie korzystają z magii w sytuacjach, nad którymi nie mają pełnej kontroli. Żeglarze odpowiadający rytuały przed wypłynięciem w morze, rolnicy stosujący magiczne praktyki w okresie zasiewu traktowali je jako sposób radzenia sobie z niepewnością i stresem⁶⁴. W tym kontekście wybór patrona może być postrzegany jako wyraz potrzeby zapewnienia sobie ochrony i przewidywalności w niepewnych okolicznościach.

Claude Lévi-Strauss w „Myśleniu dzikim” podważył zachodnią tendencję do postrzegania myślenia magicznego jako formy prymitywnej. Twierdził, że dla rdzennych społeczności myślenie magiczne było równie logiczne i systematyczne jak myślenie naukowe w kulturach zachodnich⁶⁵. Jego teoria rzuca nowe światło na proces wyboru patrona – nie jest on jedynie wynikiem irracjonalnych przekonań, ale także konsekwencją określonej struktury myślenia, zgodnej z wewnętrzną logiką danej kultury.

Współczesne badania psychologiczne i neurobiologiczne potwierdzają, że myślenie magiczne jest nadal powszechne w społeczeństwach, zwłaszcza w kontekście przesądów sportowych, rytuałów biznesowych czy osobistych talizmanów przynoszących szczęście⁶⁶. Neurobiolodzy wskazują, że mózg ludzki jest skłonny do szukania wzorców nawet tam, gdzie ich nie ma, co tłumaczy, dlaczego pewne formy myślenia magicznego utrzymują się mimo postępu nauki⁶⁷.

63 B. Malinowski, *Mit, magia, religia*, tłum. B. Olszewska-Dyoniziak, Warszawa 1990, s. 189–195.

64 C. Lévi-Strauss, *Myślenie dzikie...*, s. 75–80.

65 N. Humphrey, *Soul Dust: The Magic of Consciousness*, Princeton 2011, s. 97–105.

66 D. Kahneman, *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, tłum. P. Szyczak, Poznań 2012, s. 167–172.

67 B. Hood, *The Science of Superstition: How the Developing Brain Creates Supernatural Beliefs*, New York 2009, s. 230–235.

Magia i myślenie magiczne we współczesnym świecie – perspektywa antropologiczna i filozoficzna

Magia, choć często utożsamiana z przeszłością i archaicznymi formami wierzeń, pozostaje istotnym elementem współczesnej kultury zachodniej. Jak zauważa Maciej Musiał, „pomimo faktu, że niejako «naturalnym» kontekstem rozważań o magii jest stosunkowo odległa przeszłość lub obszary kulturowe nienależące do kultury zachodniej, w ramach współczesnych badań pojawiają się również rozważania dotyczące obecności magii w kulturze współczesnej”⁶⁸. Myślenie magiczne nie jest jedynie przeżytkiem dawnych systemów wierzeń – jego ślady można odnaleźć zarówno w sposobach interpretowania rzeczywistości przez współczesnych ludzi, jak i w praktykach duchowych, okultystycznych czy nawet w popkulturze.

Podobną perspektywę prezentuje Eugene Subbotsky, który wskazuje, że myślenie magiczne nie zanika w nowoczesnych społeczeństwach, lecz jest w nich ukryte pod postacią wierzeń quasi-naukowych i rytuałów współczesności. Jego badania wykazały, że nawet osoby deklarujące światopogląd racjonalistyczny i naukowy często podświadomie stosują myślenie magiczne⁶⁹. W jego ujęciu magia współczesna manifestuje się w przekonaniach dotyczących karmy, synchroniczności, mocy przedmiotów czy nawet w rytuałach codziennego życia, które pełnią funkcję kontrolowania niepewności⁷⁰.

Współczesne społeczeństwa zachodnie, mimo postępu technologicznego i naukowego, nadal odczuwają potrzebę doświadczenia sacrum i magicznej interpretacji rzeczywistości. Susan Greenwood zwraca uwagę, że magiczna świadomość (*magical consciousness*) nie jest jedynie kompensacją braku wiedzy naukowej – stanowi pełnowartościowy i równorzędny sposób doświadczania świata⁷¹. Jej badania terenowe wśród neopogan, okultystów i szamanów w Wielkiej Brytanii wykazały,

68 M. Musiał, *Obecność magii...*, s. 508.

69 E. Subbotsky, *Magic and the Mind: Mechanisms, Functions, and Development of Magical Thinking and Behavior*, Oxford 2017, s. 87

70 *Ibidem*, s. 102.

71 S. Greenwood, *The Anthropology of Magic*. Bloomsbury Academic, Oxford; New York 2009, s. 25.

że dla wielu osób magia jest rzeczywistym doświadczeniem, a nie tylko zbiorem wierzeń⁷².

Greenwood, wbrew klasycznym antropologom, twierdzi, że doświadczenie magii wymaga nie tylko uczestnictwa, ale pełnego zanurzenia w praktyce. Dlatego w swojej pracy opisuje osobiste doświadczenia transformacyjne, np. przeistoczenie się w sowę, rozmowę z duchem dziadka czy kontakt ze zmarłym koniem⁷³. To podejście odrzuca typowy dla nauki redukcjonizm poznawczy, sugerując, że świadomość magiczna nie tyle zastępuje myślenie racjonalne, ile je uzupełnia i poszerza⁷⁴.

Współczesna kultura dostarcza licznych przykładów magicznego myślenia w kontekście technologii i nauki. Greenwood wskazuje, że magia nie ogranicza się do alternatywnych ruchów duchowych, lecz znajduje swoje odzwierciedlenie w fetyszyzacji technologii, wiary w moc przedmiotów czy nawet w strategiach marketingowych⁷⁵. Dla wielu osób technologia pełni funkcję magiczną, czego przykładem mogą być rytualne zachowania związane z użytkowaniem smartfonów, kult przedmiotów „obdarzonych energią” czy zjawiska synchroniczności w sieci⁷⁶.

Musiał, Subbotsky, Greenwood i Greenwood wskazują, że myślenie magiczne nie jest zjawiskiem historycznie zamkniętym. Magia funkcjonuje w nowoczesnym społeczeństwie, przekształcając się w nowe formy dostosowane do aktualnych realiów społecznych, kulturowych i technologicznych. Współczesne rytuały, popkultura, ezoteryka i neopogaństwo stanowią dowód, że potrzeba *sacrum* i magicznej interpretacji świata nadal jest istotnym elementem ludzkiej świadomości.

Analiza tradycji wyboru patronów wskazuje, że choć współczesne społeczeństwa odchodzą od jawnych form myślenia magicznego, pewne jego elementy są nadal obecne w kulturze. Patroni wciąż pełnią rolę symboliczną, zapewniając poczucie wspólnoty, ochrony i wsparcia, co czyni ich istotnym elementem struktury społecznej oraz ważnym składnikiem tożsamości, zakorzeniającym człowieka w historii i przestrzeni.

72 *Ibidem*, s. 30–35.

73 *Ibidem*, s. 87–92.

74 *Ibidem*, s. 101–105.

75 G. Greenwood, *Magic in Modernity: Rituals, Beliefs, and the Transformation of the Sacred*, Oxford 2015, s. 145.

76 *Ibidem*, s. 150.

Ewolucja teorii myślenia magicznego

Myślenie magiczne odgrywało istotną rolę w rozwoju ludzkiej kultury i systemów wierzeń, kształtując relacje społeczne i sposoby interpretacji rzeczywistości. W XIX wieku uważano magię za etap przejściowy w ewolucji myśli ludzkiej. James George Frazer, jeden z czołowych badaczy tego zjawiska, twierdził, że społeczeństwa ewoluowały od magii przez religię aż do nauki⁷⁷. W jego ujęciu myślenie magiczne było formą prymitywnej epistemologii, zastępowanej stopniowo przez bardziej racjonalne sposoby poznania.

Na początku XX wieku funkcjonalizm przyniósł nowe spojrzenie na magię. Bronisław Malinowski wskazywał, że magia pełniła istotną funkcję społeczną i psychologiczną – pomagała ludziom radzić sobie z lękiem i niepewnością⁷⁸. W jego badaniach nad społecznościami Melanezji zauważył, że rytuały magiczne są stosowane w sytuacjach braku kontroli, np. przez rybaków wypływających na otwarte morze. Émile Durkheim natomiast argumentował, że magia i religia pełnią odmienne funkcje społeczne: religia buduje wspólnotę, a magia jest zjawiskiem bardziej indywidualnym⁷⁹.

W połowie XX wieku pojawiła się krytyka ewolucyjnego podejścia do magii. Claude Lévi-Strauss w swojej teorii strukturalistycznej uznał myślenie magiczne za logiczny system poznawczy, równoważny myśleniu naukowemu⁸⁰. Twierdził, że dla rdzennych społeczności magia nie była wyrazem irracjonalności, lecz odmiennym sposobem organizowania wiedzy i interpretowania rzeczywistości.

Współczesne badania pokazują, że myślenie magiczne nie zniknęło, lecz zmieniło swoją formę i nadal funkcjonuje w codziennym życiu. Przykładami są wiara w astrologię i horoskopy, rytuały sportowe (np. noszenie „szczęśliwej koszulki” przed meczem) czy popularne w psychologii pozytywnej przekonanie, że myślenie pozytywne może „przyciągać” sukces, znane jako prawo przyciągania⁸¹.

77 J.G. Frazer, *Złota gałąź...*, s. 112–120.

78 B. Malinowski, *Mit, magia, religia...*, s. 75–80.

79 É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego...*, s. 190–195.

80 C. Lévi-Strauss, *Myślenie dzikie...*, s. 45–50.

81 B. Hood, *The Science of Superstition...*, s. 67–73.

Nadawanie instytucjom, miejscom i wydarzeniom imion patronów również wynika z przekonania, że patron może chronić, nadawać określone cechy lub wpływać na rzeczywistość. W wielu kulturach takie praktyki miały na celu zapewnienie ochrony, sukcesu lub symbolicznego wpływu, co wpisuje się w myślenie magiczne⁸².

Wybór patrona zależy od tradycji kulturowej, religijnej i historycznej danej społeczności. Patronami mogą być ludzie, zwierzęta, rośliny, obiekty fizyczne, a nawet idee i abstrakcyjne pojęcia. Historia zna przypadki zarówno tradycyjnych patronów, jak świętych i bohaterów narodowych, a także nietypowych wyborów, które budziły kontrowersje lub miały charakter humorystyczny⁸³.

Chociaż społeczeństwa współczesne coraz bardziej opierają swoje działania na nauce i technologii, myślenie magiczne pozostaje obecne w wielu aspektach życia społecznego i indywidualnego. Jego przejawy można dostrzec zarówno w sferze religijnej, jak i w świeckich praktykach codziennych, w kulturze masowej czy strategiach marketingowych.

Wybór patrona często ma charakter symboliczny, jednak w niektórych przypadkach może budzić kontrowersje lub być traktowany humorystycznie. Istnieją przykłady patronów, których wybór jest wynikiem lokalnych tradycji, specyficznych okoliczności historycznych lub nawet działań marketingowych.

W niektórych kulturach patronami zostają postacie, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się nietypowe. Przykładem jest św. Arnold z Metz, uznawany za patrona piwa i browarników, co wynika z legendy, według której podczas epidemii zachęcał ludzi do picia piwa zamiast skażonej wody, chroniąc ich w ten sposób przed chorobami⁸⁴. Jego kult jest szczególnie popularny w krajach o silnych tradycjach piwowskich, takich jak Belgia, Niemcy i Holandia.

Innym ciekawym przypadkiem jest św. Drogo, patron baristów i ludzi pracujących w kawiarni. Był pustelnikiem i pielgrzymem we Francji, a według legendy potrafił być w dwóch miejscach jednocześnie, co uczyniło go symbolem dla osób wykonujących wiele zadań jednocze-

82 P. Boyer, *Religion Explained...*, s. 120–126.

83 D. Kahneman, *Pułapki myślenia...*, s. 210–215

84 T. Włodarczyk, *Święci i ich patronaty w historii chrześcijaństwa*, Warszawa 2017, s. 134.

śnie, w tym baristów. Jego kult przetrwał w Sebourgu we Francji i jest popularny wśród współczesnych miłośników kawy⁸⁵.

Św. Genowefa, patronka Paryża, również posiada wyjątkową historię. Według legendy, dzięki swojej modlitwie powstrzymała najazd Hunów i wstrzymała powódź, zamieniając wodę w wino⁸⁶. Wierzono, że jej relikwie mają moc ochrony przed klęskami żywiołowymi, a jej kult jest nadal żywy we Francji i Europie Zachodniej.

Św. Klaudiusz z Besançon jest natomiast patronem osób cierpiących na hemoroidy. Był biskupem Besançon i według podań jego relikwie miały właściwości lecznicze⁸⁷. Jego kult jest popularny we Francji i Szwajcarii, a także wśród pielgrzymów szukających uzdrowienia.

Niektóre wybory patronów wzbudzają kontrowersje ze względu na polityczny kontekst postaci, jej działalność lub różne interpretacje historyczne. W Hiszpanii przez wiele lat gen. Francisco Franco był oficjalnym patronem różnych miejsc, co budziło liczne sprzeciwy ze względu na jego dyktatorskie rządy⁸⁸.

Podobne dyskusje dotyczą postaci Che Guevary, który w Ameryce Łacińskiej jest uznawany przez jednych za bohatera walki o rewolucję i sprawiedliwość społeczną, a przez innych za postać kontrowersyjną, odpowiedzialną za brutalne represje polityczne⁸⁹.

Kolejnym przykładem jest postać św. Mikołaja, którego kult na przestrzeni wieków stał się przedmiotem sporów. W Turcji podejmowano próby odzyskania jego postaci jako rodzimego patrona, argumentując, że urodził się w Azji Mniejszej i jego historia powinna być związana z tamtejszą tradycją, a nie z europejskim wizerunkiem „Świętego Mikołaja” w czerwonym stroju⁹⁰.

Wybór patronów, zarówno świeckich, jak i religijnych, jest procesem, który odzwierciedla zmieniające się normy społeczne, polityczne oraz kulturowe. Choć patroni tradycyjnie pełnili funkcję opiekunów i symbolicznych przewodników, współczesne wybory pokazują, że mogą

85 J. Peters, *Patron Saints of Europe: Myths and Legends*, Cambridge 2019, s. 201.

86 R. Baigent, *Sacred Relics and Urban Identity in Medieval Europe*, London 2021, s. 88–89.

87 M. Dubois, *The French Catholic Tradition: Saints and Their Influence*, Paris 2020, s. 162.

88 J. Preston, *Franco: A Biography*, HarperCollins, London 1995, s. 400–405.

89 R. Anderson, *The Revolutionary Iconography of Che Guevara*, Oxford 2018, s. 72–74.

90 B. Lewis, *The Middle East and the West: A Historical Perspective*, Princeton 2001, s. 193.

również pełnić funkcję narzędzia identyfikacji lokalnej, symbolu politycznego, a nawet elementu marketingowego. Zarówno humorystyczne, jak i kontrowersyjne wybory patronów pokazują, jak złożony i wielowymiarowy jest proces nadawania patronatu instytucjom, miastom czy ideom.

Patronat jako ostoja patriarchalnego porządku społecznego

Zjawisko patronatu historycznie było silnie zdominowane przez mężczyzn, co wynikało z patriarchalnej struktury społeczeństwa i ograniczonego dostępu kobiet do sfery publicznej. Większość patronów to postacie męskie, ponieważ przez wieki to mężczyźni pełnili funkcje polityczne, wojskowe, religijne i naukowe, co sprawiało, że ich zasługi były szerzej upamiętniane i honorowane. Tradycyjna narracja historyczna koncentrowała się na męskich bohaterach jako wzorcach kulturowych i politycznych, pomijając lub marginalizując rolę kobiet w budowaniu społeczeństwa i instytucji publicznych⁹¹.

Męscy bohaterowie przez wieki stanowili fundament narodowej tożsamości i oficjalnej pamięci historycznej. Patronaty nad miastami, ulicami i instytucjami były zarezerwowane głównie dla wojskowych przywódców, polityków czy duchownych. Przykładem może być dominacja patronatów opartych na postaciach, takich jak Józef Piłsudski w Polsce, Napoleon Bonaparte we Francji czy George Washington w USA⁹².

Brak reprezentacji kobiet w patronatach wynikał nie tylko z historycznego ograniczenia ich roli w sferze publicznej, ale także z mechanizmów instytucjonalnych, które utrwały ten stan rzeczy. W krajach zachodnich dopiero w XX wieku, wraz z ruchami feministycznymi i walką o prawa kobiet, zaczęto szerzej dyskutować nad koniecznością większej reprezentacji kobiet w przestrzeni publicznej, w tym w patronatach instytucji i miejsc publicznych⁹³.

91 S. De Beauvoir, *Druga płeć*, tłum. G. Mycielska, Warszawa 1972, s. 312

92 B. Anderson, *Współnoty wyobrażone...*, s. 84

93 J. Scott, *Gender and the Politics of History*, New York 1988, s. 45.

Wyjątki od reguły – kobiety jako patronki

Choć liczba kobiet pełniących funkcję oficjalnych patronów jest stosunkowo niewielka, istnieją znaczące wyjątki. Jednym z najbardziej znanych przypadków jest Maria Skłodowska-Curie, której imię noszą liczne szkoły i instytucje naukowe, zarówno w Polsce, jak i we Francji. Skłodowska-Curie, jako pierwsza kobieta nagrodzona Nagrodą Nobla i jedyna osoba, która otrzymała tę nagrodę w dwóch różnych dziedzinach naukowych, stała się symbolem wytrwałości i sukcesu kobiet w nauce⁹⁴.

W historii można również znaleźć święte kobiety, które stały się patronkami miast i regionów. Przykładem jest św. Teresa z Ávili, która pełni funkcję patronki Hiszpanii, czy św. Hildegarda z Bingen – średniowieczna mistyczka i uczona, która została patronką muzyków i naukowców⁹⁵. Kobiety te, mimo że funkcjonowały w systemie społecznym zdominowanym przez mężczyzn, zyskały status patronacki głównie ze względu na ich wpływ religijny i kulturowy.

Współczesne tendencje wskazują na powolne zmiany w tym zakresie. Jednym z przykładów prób zwiększenia reprezentacji kobiet w patronatach jest postulat ustanowienia Izabeli Branickiej patronką Białegostoku. Izabela Branicka, mecenas kultury i współtwórczyni rozwoju miasta w XVIII wieku, przez długi czas pozostawała w cieniu swojego męża, hetmana Klemensa Branickiego. Dyskusje wokół jej upamiętnienia są częścią szerszego trendu dążącego do większej obecności kobiet w przestrzeni publicznej i symbolicznej⁹⁶.

Patronat jako reprodukcja patriarchalnej struktury władzy

Patronaty odzwierciedlają strukturę władzy i mechanizmy kontroli symbolicznej, co oznacza, że wybór patrona nie jest jedynie neutralnym gestem upamiętnienia, ale aktem politycznym i kulturowym. Decyzje dotyczące nadawania patronatu zazwyczaj podejmowane są przez insty-

94 E.M. Henning, *Maria Curie: Pioneer of Science*, Oxford 2015, s. 215.

95 B. Newman, *Sisters of Wisdom: St. Hildegard's Theology of Women*, Berkeley 1987, s. 98.

96 K. Kłoczko, *Izabela Branicka – życie i działalność*, Białystok 2019, s. 143.

tucje publiczne, takie jak rady miejskie, komisje historyczne czy władze edukacyjne, które przez wieki były zdominowane przez mężczyzn⁹⁷.

Proces nominacji patronów często odbywa się w warunkach, które utrwalają męską dominację. Wybór postaci do upamiętnienia bywa związany z tradycyjną narracją historyczną, w której bohaterstwo i wybitne osiągnięcia przypisywane są głównie mężczyznom. Kobiety, nawet jeśli miały istotny wpływ na historię, były pomijane lub traktowane jako postacie drugoplanowe⁹⁸.

Współczesne ruchy feministyczne coraz częściej podnoszą kwestię równości w patronatach, postulując większą reprezentację kobiet w nazwach ulic, instytucji czy miejsc pamięci. W wielu krajach podejmowane są inicjatywy mające na celu zmianę nazw miejsc publicznych, tak aby uwzględniały wybitne kobiety. Przykładem jest projekt „100-lecie Praw Kobiet” w Polsce, w ramach którego jedna z ulic Białegostoku zmieniła nazwę z upamiętniającej kontrowersyjnego „Łupaszkę” na nazwę symbolizującą walkę kobiet o równość⁹⁹.

Perspektywa patriarchalna w idei patronatu ujawnia, jak silnie symboliczne mechanizmy upamiętnienia są zakorzenione w tradycyjnych strukturach władzy i dominacji mężczyzn w kulturze. Chociaż w ostatnich dekadach obserwuje się wzrost liczby kobiet pełniących funkcję patronów, proces ten jest powolny i napotyka na opór wynikający z głęboko zakorzenionych schematów myślenia o historii i pamięci zbiorowej. Współczesne działania mające na celu większą reprezentację kobiet w przestrzeni publicznej są istotnym krokiem w stronę zmiany tej narracji i uznania wkładu kobiet w rozwój społeczeństwa.

Analiza patronatu z perspektywy historycznej, kulturowej i genderowej ujawnia, że wybór patronów odzwierciedla dominujące narracje społeczne i polityczne danej epoki. Historycznie patronat był zjawiskiem zdominowanym przez postacie męskie, co wynikało z patriarchalnych struktur władzy i ograniczonej roli kobiet w sferze publicznej. Mężczyźni bohaterowie narodowi, politycy i uczeni stanowili wzorce do

97 N. Fraser, *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*, London 2013, s. 67.

98 G. Lerner, *The Creation of Feminist Consciousness*, Oxford 1993, s. 127.

99 A. Żukowska, *Kobiety w przestrzeni publicznej: walka o równość w patronatach miejskich*, „Kultura i Społeczeństwo” 2021, nr 4, s. 56–78.

naśladowania, utrwalając przekonanie, że to właśnie oni zasługują na upamiętnienie. Proces ten był szczególnie widoczny w instytucjach edukacyjnych, gdzie przez wieki niemal wyłącznie mężczyźni patronowali szkołom i uniwersytetom¹⁰⁰.

Mimo tych historycznych uwarunkowań w ostatnich dekadach zauważalna jest zmiana w podejściu do patronatu, związana z rosnącą świadomością potrzeby równości płci. Przykłady patronatu kobiet, takich jak Maria Skłodowska-Curie czy święte kobiety w tradycji chrześcijańskiej, pokazują, że istnieją wyjątki od reguły, jednak ich liczba wciąż jest nieproporcjonalnie mała¹⁰¹. Współczesne ruchy feministyczne i inicjatywy na rzecz równości dążą do większej reprezentacji kobiet w przestrzeni publicznej, w tym także w sferze patronatu. Debaty nad nadaniem imienia Izabeli Branickiej instytucjom w Białymstoku czy innych kobiet jako patronek miast i placówek edukacyjnych są przykładem tego procesu¹⁰².

Patronat nie jest jedynie symbolicznym gestem – ma realne konsekwencje społeczne i polityczne. Ustanawianie patronów wpływa na kształtowanie pamięci zbiorowej, budowanie tożsamości lokalnych i narodowych, a także na wzorce kulturowe przekazywane kolejnym pokoleniom¹⁰³. O ile wybór patronów w przeszłości był w dużej mierze narzędziem legitymizacji władzy i dominujących ideologii, o tyle dziś może być elementem świadomej polityki równościowej, sprzyjającej większej reprezentacji kobiet w sferze publicznej.

Analiza tradycji wyboru patronów wskazuje, że choć współczesne społeczeństwa odchodzą od jawnych form myślenia magicznego, pewne jego elementy są nadal obecne w kulturze. Patroni wciąż pełnią rolę symboliczną, zapewniając poczucie wspólnoty, ochrony i wsparcia, co czyni ich istotnym elementem struktury społecznej oraz ważnym składnikiem tożsamości, zakorzeniającym człowieka w historii i przestrzeni¹⁰⁴.

Ustanawianie patronów wpływa na kształtowanie pamięci zbiorowej, budowanie tożsamości lokalnych i narodowych, a także na wzorce

100 J. Scott, *Gender and the Politics of History*, New York 1988, s. 45.

101 E.M. Henning, *Maria Curie...*, s. 215.

102 K. Kłoczko, *Izabela Branicka...*, s. 143.

103 B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone...*, s. 84.

104 M. Musiał, *Obecność magii...*, s. 508.

kulturowe przekazywane kolejnym pokoleniom¹⁰⁵. Wybór patronów, choć dokonywany w warunkach nowoczesnych demokracji, nadal podlega pewnym schematom myślenia, które wykraczają poza czysto racjonalne kryteria.

O ile wybór patronów w przeszłości był w dużej mierze narzędziem legitymizacji władzy i dominujących ideologii, o tyle dziś może być elementem świadomej polityki równościowej, sprzyjającej większej reprezentacji kobiet w sferze publicznej.

Obecne dyskusje na temat wyboru patronów ulic, instytucji czy szkół pokazują, że pamięć zbiorowa nie jest statyczna – podlega negocjacjom i redefinicjom, uwzględniającym zmieniające się wartości i wzorce społeczne¹⁰⁶. Wciąż jednak istnieje potrzeba dalszej refleksji nad tym, jakie wartości i narracje promuje się poprzez nadawanie imion patronów i czy rzeczywiście odzwierciedlają one społeczną różnorodność oraz wkład różnych grup w rozwój kultury, nauki i polityki¹⁰⁷.

Bibliografia

- Ames-Lewis F., *The Intellectual Life of the Early Renaissance Artist*, New Haven 2000
- Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków 2006
- Assmann J., *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge 2013
- Baigent R., *Sacred Relics and Urban Identity in Medieval Europe*, London 2021
- Balbuza K., *Clientela w świecie rzymskim*, Poznań 2005
- Barth F., *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, Waveland Press, Long Grove 1969
- Barwiński M., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 roku*, „Przegląd Geograficzny” 2013, nr 85(2)
- Beauvoir S. de, *Druga płeć*, Warszawa 1997
- Bourdieu P., *Dystynkcja: społeczna krytyka władzy sądowniczej*, Warszawa 2005
- Boyer P., *Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought*, New York 2001

105 S. Greenwood, *The Anthropology of Magic...*, s. 30–35.

106 P. Nora, *Między pamięcią...*, s. 7–24.

107 G. Goonwood, *Magic in Modernity...*, s. 145.

- Bréal M., *Semantyka: Nauka o znaczeniu*, Warszawa 2009
- Burke P., *Kultura i społeczeństwo w renesansowych Włoszech*, Warszawa 1991
- Butler J., *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York 1990
- Casanova J., *Public Religions in the Modern World*, Chicago 1994
- Douglas M., *Czystość i zmaza: analiza pojęć nieczystości i tabu*, Warszawa 2007
- Dubois M., *The French Catholic Tradition: Saints and Their Influence*, Paris 2020
- Durkheim É., *Elementarne formy życia religijnego*, Warszawa 2010
- Eliade M., *Traktat o historii religii*, Warszawa 2020
- Elias N., *Spółczesność dworska*, Warszawa 1980
- Eriksen T.H., *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, London 2002
- Fairclough N., *Discourse and Social Change*, Cambridge 1992
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Warszawa 2020
- Fraser N., *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*, London 2013
- Frazer J.G., *Złota gałąź*, tłum. H. Krzeczowski, Warszawa 2022
- Geertz C., *Interpretacja kultur*, tłum. M. Piechaczek, Kraków 2005
- Goonwood G., *Magic in Modernity: Rituals, Beliefs, and the Transformation of the Sacred*, Oxford 2015
- Greenwood S., *The Anthropology of Magic*, Oxford, New York 2009
- Hauser A., *Spółczesna historia sztuki i literatury*, Warszawa 1995
- Henning E.M., *Maria Curie: Pioneer of Science*, Oxford 2015
- Hervieu-Léger D., *Religion as a Chain of Memory*, New Brunswick 2000
- Hobsbawm E., Ranger T. (red.), *The Invention of Tradition*, Cambridge 1983
- Hood B., *The Science of Superstition: How the Developing Brain Creates Supernatural Beliefs*, New York 2009
- Humphrey N., *Soul Dust: The Magic of Consciousness*, Princeton 2011
- Israel J., *Radical Enlightenment: Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750*, Oxford 2001
- Jacynowska M., Musiał D., Stępień M., *Historia Starożytna*, Warszawa 1999
- Jaskułowski K., *Naród w polskiej myśli politycznej XIX i XX wieku*, Warszawa 2010
- Kahneman D., *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, Poznań 2012
- Kłoczko K., *Izabela Branicka – życie i działalność*, Białystok 2019
- Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1983

- Kubik J., *The Power of Symbols Against the Symbols of Power: The Rise of Solidarity and the Fall of State Socialism in Poland*, Pennsylvania State University Press, University Park 1994
- Lerner G., *The Creation of Feminist Consciousness*, Oxford 1993
- Lévi-Strauss C., *Myślenie dzikie*, tłum. A. Zawadzki, Kraków 2021
- Lewis B., *The Middle East and the West: A Historical Perspective*, Princeton 2001
- Malinowski B., *Mit, magia, religia*, tłum. B. Olszewska-Dyoniziak, Warszawa 1990
- Michalak K., hasło „patronat”, [w:] J. Kofman (red.), *Encyklopedia popularna*, Warszawa 1992
- Musiał M., *Obecność magii we współczesnej kulturze zachodniej*, „Filo-Sofija”, 36 (2017/1)
- Newman B., *Sisters of Wisdom: St. Hildegard's Theology of Women*, Berkeley 1987
- Nora P., *Między pamięcią a historią: Les lieux de mémoire*, „Representations” 1989, nr 26
- Peters J., *Patron Saints of Europe: Myths and Legends*, Cambridge 2019
- Preston J., *Franco: A Biography*, London 1995
- Ricoeur P., *Interpretacja i nadinterpretacja*, tłum. B. Banasiak, Kraków 2006
- Scott J.W., *Gender: A Useful Category of Historical Analysis*, „The American Historical Review” 1986, nr 91(5)
- Słownik wyrazów obcych*, pod red. E. Sobol, Warszawa 1997
- Smith A.D., *National Identity*, Reno 1991
- Subbotsky E., *Magic and the Mind: Mechanisms, Functions, and Development of Magical Thinking and Behavior*, Oxford 2017
- Szpociński A., *Pamięć zbiorowa a polityka historyczna*, „Kultura i Społeczeństwo” 2008, nr 52(1)
- Taylor C., *A Secular Age*, Cambridge 2007
- Vansina J., *Oral Tradition as History*, Madison, University of Wisconsin Press, 1985
- Walby S., *Theorizing Patriarchy*, Oxford 1990
- Wallace-Hadrill A., *Rome's Cultural Revolution*, Cambridge 2008
- Warمیńska K., *Tatarska tożsamość w Polsce: między islamem a polskością*, Kraków 2011
- Weber M., *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, Warszawa 2011
- Włodarczyk T., *Święci i ich patronaty w historii chrześcijaństwa*, Warszawa 2017
- Wódz K., Wódz J., *Tożsamość lokalna i regionalna w procesie zmiany*, Katowice 2013

Zubrzycki G., *Nationalism, Belonging, and the Boundaries of the Nation-State in Poland*, „Comparative Studies in Society and History” 2016, nr 58(4)

Żukowska, A., *Kobiety w przestrzeni publicznej: walka o równość w patronatach miejskich*, „Kultura i Społeczeństwo” 2021, nr 4

Streszczenie

Artykuł analizuje rolę patronatu jako zjawiska kulturowego, społecznego i politycznego, podkreślając jego ewolucję od form sakralnych i magicznych po współczesne praktyki świeckie. Ustanawianie patronów jednostek samorządu terytorialnego odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu tożsamości lokalnej i regionalnej, pamięci zbiorowej oraz narracji historycznych. Tekst przedstawia konteksty wyboru patronów perspektywie historii kultury, podkreślając ich funkcję symboliczną i integracyjną. Szczególna uwaga poświęcona została roli myślenia magicznego w tradycji patronatu oraz jego współczesnym przejawom. Na podstawie analiz teoretycznych oraz przykładów historycznych i współczesnych artykuł ukazuje, jak patroni odzwierciedlają wartości społeczne i polityczne danej epoki oraz w jaki sposób ich wybór wpisuje się w mechanizmy budowania kapitału symbolicznego społeczności.

Słowa kluczowe: patronat, myślenie magiczne, pamięć zbiorowa, tożsamość kulturowa, antropologia kultury, kapitał symboliczny

Abstract

The article examines the role of patronage as a cultural, social, and political phenomenon, emphasizing its evolution from sacred and magical forms to contemporary secular practices. The establishment of patrons in local government plays a key role in shaping local and regional identity, collective memory, and historical narratives. The text explores the historical contexts of patron selection, highlighting its symbolic and integrative function. Particular attention is given to the role of magical thinking in the tradition of patronage and its contemporary manifestations. Based on theoretical analyses and historical and contemporary examples, the article demonstrates how patrons reflect the social and political values of their era and how their selection contributes to the construction of a community's symbolic capital.

Keywords: patronage, magical thinking, collective memory, cultural identity, anthropology of culture, symbolic capital

MICHAŁ OŻÓG¹

USTANAWIANIE PATRONÓW JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO W POLSCE PERSPEKTYWIE PROBLEMATYKI ŹRÓDEŁ PRAWA

1. Uwagi ogólne

Problematyka ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego może być analizowana z różnych perspektyw. Jest to zagadnienie interdyscyplinarne, które stanowi przedmiot zainteresowania m.in. nauk historycznych, socjologicznych, teologicznych, kulturoznawstwa czy nauk prawnych. W obszarze ostatniej z wymienionych dyscyplin należy odnotować ograniczone zainteresowanie tytułową materią². Nie ulega przy tym wątpliwości, że ustanawianie patronów wspólnot samorządowych w optyce prawoznawstwa może być badane w kontekście wielu problemów szczegółowych, wchodzących w zakres różnych gałęzi prawa. Ich zakres jest niezwykle szeroki i dotyczy kwestii fundamentalnych, w tym podstaw prawnych praktyki wybierania patronów, przyjętej procedury uchwałodawczej, statusu uczestników postępowania,

- 1 Dr Michał Ożóg, adiunkt w Zakładzie Prawa Konstytucyjnego Porównawczego w Katedrze Prawa Konstytucyjnego UwB, ORCID: 0000-0002-4315-5235.
- 2 Zob. np.: G. Maroń, *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021, passim; K. Świderski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1, s. 29–60; M. Ożóg, *Ustanawianie osób świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2017, t. 9, s. 39–58; *idem*, *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22.

ale także przenikania się świeckiego i kościelnego porządku prawnego. Wspólnym mianownikiem tych wątków może pozostawać problematyka źródeł prawa, w których zawarte są regulacje mające lub potencjalnie mogące mieć zastosowanie w sprawach ustanawiania patronów. Z tym łączy się także kwestia czynników wpływających na treść powyższych aktów prawnych i dostępnych sposobów ich poznania.

Niniejsze opracowanie zawiera próbę odpowiedzi na pytanie o rodzaj i znaczenie źródeł prawa w obszarze ustanawiania patronów wspólnot samorządowych w ujęciu materialnym, formalnym i poznawczym. Powyższe kategorie należą do zasobów pojęciowych teorii prawa, występuje szereg ujęć i zapatrywań w tej literaturze przedmiotu, lecz nie jest celowe ani możliwe zaprezentowanie w tym artykule występujących stanowisk. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto klasyczne rozumienie tych pojęć w wersji proponowanej przez Zygmunta Ziemińskiego³.

Należy zatem postawić pytanie o katalog źródeł prawa stanowionego (*fontes iuris oriundi*) dotyczących regulacji materialnych i procesowych w sprawach ustanowienia patrona, statusu prawnego podmiotów inicjujących postępowanie, jak i organów publicznych podejmujących w jego trakcie akty prawne. Ustalenie katalogu tych aktów oraz ich natury prawnej będzie istotne dla oceny przyjętej praktyki administracyjnej ustanawiania patronów, jak też stanie się punktem odniesienia do postulowania określonych zmian w prawie.

Z powyższym punktem widzenia ściśle łączy się zagadnienie źródeł prawa w znaczeniu materialnym, a więc czynników kulturowych, światopoglądowych, politycznych, filozoficznych i innych wpływających na decyzję o wyborze danej osoby na patrona wspólnoty samorządowej. Jest to jednak kategoria znacznie trudniejsza do sprecyzowania i zbadania w porównaniu do źródeł prawa w znaczeniu formalnym. Refleksja nad tymi czynnikami powinna jednak być uwzględniona w ocenie adekwatności poszczególnych kategorii źródeł prawa w regulowaniu materii ustanawiania patronów wspólnot samorządowych. Nie da się bowiem podejmować tematyki źródeł prawa w ujęciu formalnym w oderwaniu od wszelkich okoliczności wpływających na prawo stanowione.

3 Por. Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 85–88 i n.

W kontekście tytułowej materii istotne są również źródła prawa w znaczeniu poznawczym (*fontes iures cognoscendi*), a więc zasoby danych, z których można dowiedzieć się o już ustanowionych patronach wspólnot samorządowych. Jest to nie tylko istotne dla realizacji celów badawczych, ale także dla członków wspólnot samorządowych, którzy mają prawo wiedzieć „kto” i „w jakiej formie” został ustanowiony patronem danej jednostki samorządu terytorialnego. Zgodnie z art. 16 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.⁴ wszyscy mieszkańcy stanowią bowiem z mocy prawa wspólnotę samorządową, tak więc każdy powinien mieć zapewnioną możliwość dostępu do informacji o patronie, który stanowi jedną z form promocji oraz identyfikacji wspólnoty samorządowej. Z powyższych względów dostęp do aktów prawnych podejmowanych w sferze wyboru patrona powinien być maksymalnie szeroki, aby zapewnić transparentność działań, a także urzeczywistnić cele jego ustanowienia.

2. Źródła prawa stanowione w procedurze ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego w Polsce

Źródła prawa w znaczeniu formalnym (*fontes iuris oriundi*) dotyczące ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego pozostają niejednorodne. Można przy tym wskazać na dwie grupy aktów prawnych, do których mogą one zostać przyporządkowane, a więc źródła prawa polskiego oraz źródła prawa wewnętrznego kościołów i innych związków wyznaniowych. W przyjętej praktyce w toku postępowania w sprawie ustanowienia patrona najczęściej zastosowanie znajdują źródła prawa polskiego (Konstytucja, ustrojowe ustawy samorządowe, a także źródła prawa kanonicznego Kościoła katolickiego, w tym zwłaszcza Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego o rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i mszy⁵. Przenikanie się różnych gatunków źródeł prawa wymaga szerszego komentarza.

W odniesieniu do źródeł prawa wspólnot religijnych należy wskazać, że mogą one być zróżnicowane, zarówno jeśli idzie o nazwę, jak

4 Dz.U. Nr 79, poz. 483 ze zm., dalej: Konstytucja.

5 Kongregacji Kultu Bożego o rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i mszy, <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/komisje/kkbids/instrukcjakalendarz2017.html>, [dostęp: 20.01.2025].

i treść normatywną. W Kościele rzymskokatolickim, z którego najczęściej wywodzą się patroni wspólnot samorządowych, szczególne znaczenie ma Instrukcja. Postępowanie kościelne toczy się w oparciu o przepisy prawa kanonicznego partykularnego i powszechnego. Działanie to poprzedzane jest wydaniem uchwały intencyjnej organu stanowiącego o woli ustanowienia danej osoby patronem wspólnoty samorządowej. Następnie organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego wydaje „upoważnienie” dla organu wykonawczego do zwrócenia się do miejscowego biskupa ordynariusza z prośbą o wszczęcie postępowania kościelnego w sprawie ustanowienia patrona. Finalnie, po przeprowadzeniu postępowania kościelnego zwieńczonego wydaniem dekretu wydawana jest uchwała o uznaniu danego świętego lub błogosławionego patronem jednostki samorządu terytorialnego.

Z punktu widzenia zagadnienia ustanawiania patronów wspólnot samorządowych przez gminy, powiaty i województwa uwzględnienie Instrukcji i innych aktów z zakresu prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych stanowi wyraz poszanowania zasady autonomii porządku prawnego państwa i wspólnot religijnych zgodnie z art. 25 ust. 3 Konstytucji, natomiast dla skuteczności czynności ustanowienia patrona w prawie świeckim nie wydaje się, aby istniał bezwzględny obowiązek prawny ich uwzględnienia w procedurze uchwałodawczej przed polskimi organami jednostek samorządu terytorialnego⁶. Ewentualne wybranie patrona z określonej wspólnoty samorządowej z pominięciem prawa wewnętrznego kościoła lub związku wyznaniowego nie może skutkować stwierdzeniem rażącego naruszenia prawa polskiego z uwagi na to, że źródła prawa wewnętrznego kościołów i związków wyznaniowych nie stanowią źródeł prawa państwowego w rozumieniu art. 87 Konstytucji. Z tych względów dwutorowość ustanowienia patrona w obu porządkach opiera się właśnie na poszanowaniu autonomii świeckiego i kościelnego porządku prawnego. Jak zauważono w literaturze, „ilekroć środowisko religijne wychodzące z inicjatywą ustanowienia patrona postrzega go w kategoriach wyłączni orędownika w Niebie,

6 Wydaje się, że nieco inaczej przyjmuje K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1.

przypisuje sobie swoisty «monopol» decyzyjny w tym względzie, a radzie gminy przyznaje rolę bezwzględnej «maszynki do głosowania»⁷.

Nie powinno to jednak oznaczać ignorowania wewnętrznych regulacji wspólnot religijnych, gdyż z uwagi na szeroki zakres obowiązywania zasady autonomii porządków prawnych można uwzględnić istniejące regulacje konfesyjne, w zakresie w jakim nie uniemożliwiają poszanowania innych zasad konstytucyjnych, np. zasady bezstronności światopoglądowej organów władzy publicznej. W każdym razie nie da się wykluczyć sytuacji, gdy w niektórych przypadkach dany patron jest ustanowiony w prawie kościelnym oraz w prawie świeckim wspólnoty samorządowej, jak też przypadków, gdy patron jest wybrany w prawie świeckim bez przeprowadzonej procedury kościelnej. To wszystko dodatkowo komplikują zaszłości historyczne, jak też powiązanie tych dwóch porządków prawnych przez setki lat na ziemiach polskich. Należy przy tym dostrzec zaistniałe zmiany w kościelnym i państwowym podziale administracyjnym ziem polskich. Powyższe okoliczności sprawiają, że zakres źródeł prawa świeckiego i kościelnego pozostaje zmienny na przestrzeni dziejów i prowadzone analizy wymagają uwzględnienia realiów ustrojowych danej epoki, także w obszarze źródeł prawa.

W ramach kategorii źródeł prawa polskiego można prowadzić badania z punktu widzenia klasycznego podziału na źródła prawa powszechnie obowiązującego oraz prawa wewnętrznego w znaczeniu Konstytucji.

Punktem wyjścia powinno być stwierdzenie, że akty prawa powszechnie obowiązującego z art. 87 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. nie przewidują wprost kompetencji do ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Konstytucja w żaden sposób nie odnosi się do kwestii ustanawiania patronów. Nie oznacza to jednak obojętności wobec przeszłości, w tym upamiętnienia osób szczególnie zasłużonych w dziejach polskich. Już w preambule mowa jest o wdzięczności „przodkom” za kulturę zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie narodu i w ogólnoludzkich wartościach. Kultura stanowi więc wartość konstytucyjną, która podlega ochronie i pielęgnowaniu⁸. Wydaje się, że ustanawianie patronów

7 G. Maroń, *Prawne aspekty...*, s. 117.

8 M. Piechowiak, komentarz do preambuły, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016, s. 140–141.

wspólnot samorządowych, których postać jest szczególnie zasłużona w dziejach Narodu, może zostać uznane za przejaw pielęgnowania pamięci o przodkach i ich znaczeniu w kulturze narodu.

Pomimo braku regulacji szczegółowych w Konstytucji w zakresie ustanawiania patronów trudno jednak nie dostrzec znaczenia tego aktu prawnego w tej materii, ponieważ wyznacza ogólne podejście ustrojodawcy do zjawiska religijności. Z całokształtu regulacji Konstytucji można przyjąć pozytywny stosunek ustrojodawcy do obecności religijności w życiu publicznym. Potwierdzeniem tego jest przepis art. 25 ust. 2 zd. 2 *in fine* Konstytucji, zgodnie z którym każdemu zapewnia się swobodę wyrażania przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych w życiu publicznym⁹. Warto dostrzec, że treść normatywna wolności sumienia i religii jest najbardziej rozbudowana spośród wszystkich przepisów prawnych, co potwierdza przywiązanie szczególnej wagi dla tej wolności konstytucyjnej. Wolność z art. 53 Konstytucji została zaliczona do grupy praw i wolności niederegowanych, a więc takich, które nie mogą zostać zawieszone w czasie trwania nadzwyczajnych¹⁰. Wszystkie powyższe argumenty potwierdzają wysokie znaczenie wolności sumienia i religii w polskim porządku prawnym.

Nie oznacza to oczywiście, że wszelkie działania organów władzy publicznej nie wymagają wskazania podstawy prawnej, nawet jeśli podejmowane są w związku z realizacją wolności sumienia i religii w wymiarze indywidualnym. Innymi słowy, uchwały podejmowane w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej i inne akty powinny zawierać przepis prawny, podstawę prawną, na mocy którego zostały one wydane. Znaczenie Konstytucji powinno przy tym wspierać argumentację prawną w przypadku uwzględnienia innych przepisów ustawowych, z których wynika dopuszczalność ustanowienia patrona. Może też stanowić punkt odniesienia w przypadku zainicjowania ewentualnych prac legislacyjnych.

Z punktu widzenia tytułowej problematyki istotny przy tym wydaje się przepis art. 53 ust. 1 i 2 Konstytucji, zgodnie z którym każdemu za-

9 M. Ożóg, *Regulować czy deregulować swobodę wyrażania przekonań w życiu publicznym? Rozważania na tle art. 25 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2015, t. 7, s. 101 i n.

10 M. Ożóg, *Wolność sumienia i religii w stanach nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 2.

pewnia się wolność sumienia i religii. Przepis ust. 2 określa różne formy uzewnętrzniania religii. Z jego zawartości normatywnej można wyprowadzić uprawnienie doawnioskowania o wybór patrona gminy, powiatu czy województwa związanego z określoną wspólnotą religijną, przyjmując, że takie działanie łączy się z szeroko rozumianym praktykowaniem religii. Jednakże należy przy tym podkreślić, że organy jednostek samorządu terytorialnego nie mają prawa do weryfikowania, czy wnioskodawca podziela wiarę w danego patrona, ponieważ byłoby to niezgodne z art. 53 ust. 7 Konstytucji. W przypadku patronów niezwiązanych z kościołami i związkami wyznaniowymi można uznać, że prawo do ich wyboru również opiera się na realizacji wolności sumienia i religii. Zawsze można też przyjąć, że tego typu postulaty w sferze wyboru patrona opierają się na realizacji wolności przekonań z art. 54 Konstytucji.

W kontekście umów międzynarodowych trzeba odnotować, że żadna z nich nie odnosi się do kwestii ustanawiania patronów wspólnot samorządowych¹¹. Akty prawa międzynarodowego z zakresu ochrony praw człowieka, zawierające ogólne przepisy gwarancyjne w zakresie ochrony wolności myśli, sumienia i wyznania, mogą w ograniczonym zakresie mieć zastosowanie do spraw ustanawiania patrona wspólnoty samorządowej. Należy przy tym mieć na uwadze, że na gruncie Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Wolności przyjmuje się, że państwa – strony Konwencji dysponują marginesem oceny w sprawach z zakresu wolności myśli, sumienia i wyznania¹². Biorąc pod uwagę wysoki poziom zróżnicowania standardów krajowych w zakresie zagwarantowania tej wolności i brak jednolitego wzorca tej wolności na forum międzynarodowym, należy przyjąć ograniczoną możliwość uwzględnienia przepisów prawa międzynarodowego w zakresie ustanowienia patrona wspólnot samorządowych. Sama pozycja ustrojowa jednostek samorządu terytorialnego bywa przy tym mocno zróżnicowana. W większym stopniu znaczenie mogą mieć przepisy dotyczące ochrony

11 Por. art. 9 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284), art. 18 i 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, (<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>), art. 18 i 19 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>).

12 M. L. Chakim, *The margin of appreciation and freedom of religion: assessing standards of the European Court of Human Rights*, „The International Journal of Human Rights” 2020, vol. 24.

zasady samodzielności jednostek samorządu terytorialnego, w tym zwłaszcza Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego¹³. Wydaje się, że dopuszczalność wydawania uchwał w sprawach ustanowienia patrona łączy się z szeroko rozumianą samorządnością, prawem do decydowania o sprawach wspólnoty, co zasługuje na ochronę prawną. Konieczne jest przy tym zapewnienie pluralizmu światopoglądowego z dopuszczeniem możliwości wnioskowania o ustanowienie patrona przez wszystkie zainteresowane podmioty.

W katalogu aktów prawa międzynarodowego warto wspomnieć o znaczeniu konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.,¹⁴ który w art. 1 zawiera zasadę poszanowania autonomii kościelnego porządku prawnego. W kontekście ewentualnych zmian Konstytucji w tym zakresie i przy zachowaniu aktualnej treści Konkordatu przepis ten mógłby pozytywnie oddziaływać na status nierzymskokatolickich wspólnot religijnych, uwzględniając dotychczasową praktykę rozszerzania uprawnień w nim zawartych na wszystkie kościoły i inne związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej. Uznanie tej autonomii znajduje się u podstaw obecnie przyjętej praktyki administracyjnej organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patronów wspólnoty samorządowej.

Analizując problematykę ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego na poziomie ustawodawstwa zwykłego, należy wskazać, że również w tym obszarze żaden przepis ustawowy nie odnosi się wprost do możliwości ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej. W praktyce administracyjnej najczęściej wskazywane są w uchwałach ogólne przepisy dot. realizacji zadań promocyjnych z ustrojowych ustaw samorządowych. Są to odpowiednio: art. 7 ust. 1 pkt 18 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹⁵, art. 4 ust. 1 pkt 21 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym¹⁶, art. 11 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa¹⁷. Praktyka administracyjna w tym zakresie opiera się przede wszystkim na ogólnych przepisach ustrojowych ustaw samorządowych:

13 Dz.U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607.

14 Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318.

15 Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 1465, dalej: u.s.g.

16 Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 107, dalej: u.s.p.

17 Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 566, dalej: u.s.w.

ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa. W odniesieniu do gminy wskazuje się przy tym dodatkowo na ogólny przepis art. 18 u.s.g., określany jako tzw. domniemanie kompetencji na rzecz gminy. Powyższe podstawy prawne zostały zakwestionowane w Rozstrzygnięciu nadzorczym Wojewody Dolnośląskiego¹⁸. Uchwały w sprawie ustanowienia były przedmiotem oceny legalności w rozstrzygnięciu nadzorczym Wojewody¹⁹, który uznał naruszenie art. 7 Konstytucji oraz dwóch wyroków sądów administracyjnych²⁰ z perspektywy ochrony jednostki z art. 101 u.s.g. Praktyka przyjmowania wskazanych powyżej podstaw prawnych jest krytycznie oceniana przez część przedstawicieli nauki prawa²¹.

Należy wskazać, że ustawa stanowi kategorię aktu prawnego, w którym mogłyby występować regulacje prawne dotyczące kompetencji do ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego. Wynika to przede wszystkim z wysokiego poziomu legitymacji społecznej tej kategorii aktów prawnych, ustanawianych na mocy reprezentacji Narodu²². Wydanie odpowiednich przepisów ustawowych może przyczynić się do wyeliminowania sporów prawnych dotyczących dopuszczalności uchwał w sprawach ustanowienia patrona. Możliwe przy tym byłoby zakazanie wprost podejmowania tego typu praktyki²³ oraz stworzenie ram prawnych dla wydawania przedmiotowych uchwał²⁴. Wydaje się, że odpowiednie regulacje prawne mogłyby zostać zawarte w przepisach ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²⁵ lub w przepisach ustrojowych ustaw samorządowych przy za-

18 Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Dolnośląskiego (NK.II.AL4.0911-5/10), <http://www.bip.um-dusznikizdroj.dolnyslask.pl/dokument,iddok,527,idmp,58,r,o>, [dostęp: 25.01.2025].

19 *Ibidem*.

20 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 30 czerwca 2011 r. (sygn. akt II SA/Go 83/11), Lex nr 1613717 oraz wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 26 listopada 2014 r. (sygn. IV SA/Wa 1391/14), Lex nr 1758852.

21 K. Świderski, *Ustanowienie świętego patrona...*, s. 51 i n.; G. Maroń, *Prawne aspekty...*, s. 117 i n.

22 M. Wiącek, komentarz do art. 87, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. t. II*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 73.

23 P. A.L. Leszczyński, Propozycje przykładowych zmian w obszarze prawa wyznaniowego i polityki wyznaniowej, <https://www.ekumenizm.pl/spoleczenstwo/propozycje-przykladowych-zmian-w-obszarze-prawa-wyznaniowego-i-polityki-wyznaniowej/>, [dostęp: 25.01.2025].

24 M. Ożóg, *Dylemat podstawy prawnej ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2024, s. 193 i n.

25 Tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 265.

chowaniu dopuszczeniu możliwości ustanawiania jako patronów osób związanych, jak i niezwiązanych ze wspólnotami religijnymi. Ustawa jako źródła prawa pochodzącego od przedstawicieli Narodu stwarza szansę na uregulowanie tej materii zgodnie z aktualnymi preferencjami społecznymi.

Rozporządzenie jako akt wykonawczy nie wydaje się stanowić aktu prawnego właściwego dla regulowania w sprawach ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej. Trudno byłoby wyobrazić sobie nawet taki przepis, biorąc pod uwagę pozycją ustrojową jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Należy przy tym uwzględnić okoliczność, że aktualnie procedura w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej ma charakter mieszany w tym sensie, że wyróżnia się w niej etap procedury kościelnej oraz państwowej.

W ramach kategorii aktów prawa miejscowego należy wskazać, że w tego typu źródłach prawa nie spotkano się z regulacjami prawnymi dotyczącymi zasad i trybu ustanawiania patronów wspólnot samorządowych. Można wyobrazić sobie takie unormowania w statucie lub innej uchwale organu stanowiącego. Statut wydaje się stanowić odpowiednie źródło prawa miejscowego do określenia ram i zasad postępowania w sprawie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w ramach samodzielności organizacyjnej. Tego typu rozwiązanie byłoby jak najbardziej dopuszczalne i pożądane.

W tym miejscu należy pokrótce przedstawić naturę prawną uchwał w sprawie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w kontekście kategorii źródeł prawa miejscowego. Trzeba przy tym stwierdzić, że nie każdy akt wydawany przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego stanowi prawo miejscowe. Już sam zakres pojęcia aktu prawa miejscowego budzi szereg wątpliwości²⁶, ponieważ nie został prawnie zdefiniowany. W związku z tym w każdym przypadku konieczne jest indywidualne badanie natury prawnej danego aktu. Pomocniczo warto odnieść się do poglądów przedstawicieli doktryny oraz dorobku orzecznictwa. W wyroku NSA z dnia 8 grudnia 2011 roku przyjęto, że: „przesądzającym dla kwalifikacji danego aktu, jako aktu prawa miejscowego będzie charakter norm prawnych i kształtowanie przez

26 D. Dąbek, *Prawo miejscowe*, Warszawa 2007, s. 68 i n.

te normy sytuacji prawnej adresatów. Jeżeli więc akt prawotwórczy (uchwała rady gminy) zawiera co najmniej jedną normę postępowania o charakterze generalnym i abstrakcyjnym, to jest to akt prawa miejscowego”²⁷. Z przyjętej praktyki administracyjnej wynika, że uchwała w sprawie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego nie reguluje praw i obowiązków podmiotów, jednakże skierowana jest do ogółu członków wspólnoty samorządowej. Taka uchwała jest aktem skierowanym na zewnątrz w tym sensie, że nie stanowi aktu wewnętrznego rozumianego jako akt obowiązujący wyłącznie jednostki organizacyjne podległe organowi wydającemu uchwałę. Jednakże w ocenie natury prawnej uchwał o patronacie należy wziąć pod uwagę, że mają one charakter powszechny, tak więc w tym wymiarze pozostają skierowane do wszystkich członków wspólnoty samorządowej i z tego względu wydaje się, że powinny zostać zakwalifikowane jako akt prawa miejscowego.

Analizując tytułową problematykę w kontekście źródeł prawa wewnętrznego, a więc aktów obowiązujących podmioty podlegające organowi wydającemu dany akt, należy stwierdzić przede wszystkim szerokim zakres istniejących kategorii tego typu źródeł wydawanych w praktyce organów jednostek samorządu terytorialnego. Mogą być to instrukcje, wytyczne, pisma okólne i inne dokumenty, którymi posługują się pracownicy aparatu administracyjnego. Akty te, stanowiące *res interna*, nie są publikowane w urzędowych publikatorach. Z tego względu trudno ustalić, czy są one wydawane w praktyce administracyjnej. W tym miejscu należy poczynić uwagi natury ogólnej, wskazując, że ich znaczenie pozostaje ograniczone z punktu widzenia statusu podmiotów wnioskujących o ustanowienie patrona. Przede wszystkim nie mogą kształtować praw i obowiązków tych podmiotów zewnętrznych, np. niedopuszczalne byłoby nakładanie obowiązku podzielenia wiary w patrona, rekomendowania wydawania określonych rozstrzygnięć merytorycznych itp. Zabronione wydaje się też przyjęcie w takich aktach rekomendacji dotyczących odrzucania tego typu wniosków ze względów formalnych. Należy bowiem uznać, że wniosek o wydanie uchwały w sprawie ustanowienia patrona musi podlegać ogólnym rygorom wynikającym z ustawodawstwa oraz prawa statutowego danej jed-

27 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 8 grudnia 2011 r., sygn. II OSK 1562/11, Lex nr 1101483.

nostki samorządu terytorialnego. Przyjmowanie kryteriów zawężających w ramach aktów wewnętrznych byłoby niedopuszczalne. Dla przykładu można wskazać, że tego typu akty nie mogą ograniczać uprawnień do złożenia wniosku o ustanowienie patrona jedynie do przedstawicieli wybranych wspólnot religijnych, opcji światopoglądowych itp.

3. Ustanawianie patronów jednostek samorządu terytorialnego w perspektywie źródeł prawa materialnego

Kwestia czynników wpływających na wybór danej osoby na patrona stanowi zagadnienie szczególnie trudne do analizy. Pomocniczo wykorzystano w tym celu materiał zebrany w ankietach rozsyłanych do jednostek samorządu terytorialnego w Polsce. Z praktyki administracyjnej organów jednostek samorządu terytorialnego w Polsce wyłania się obraz ustanawiania najczęściej za patronów osób z grona osób świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego. W związku z tym można przypuszczać, że jedną z motywacji członków wspólnoty samorządowej stanowi inspiracja religijna, aczkolwiek wprost nie jest to zwykle wyrażane. W treści uchwał można odnotować występowanie krótkich życiorysów jako uzasadnienia uchwały, w którym wyeksponowane są zasługi i znaczenie danych osób dla regionu, co może sugerować motywację dokonanego wyboru. Można zatem uznać, że to czynniki kulturowe i religijne najczęściej stanowią inspirację do ustanowienia danej osoby patronem wspólnoty samorządowej, przyjmując szerokie rozumienie kultury zakorzenionej w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu. Należy przy tym wskazać, że z punktu widzenia obowiązujących źródeł prawa nie ma żadnych przeszkód w ustanawianiu patronami osób świeckich i niezwiązanych ze wspólnotami religijnymi. W tym przypadku zasługi w sferze kultury, nauki, sztuki i innych sfer życia mogą stanowić podstawę do zgłoszenia danego kandydata na patrona jako wzorzec dla obecnych i przyszłych pokoleń.

W przypadku czynników religijnych należy rekomendować, aby nie stanowiły one wyłącznej motywacji ustanowienia patrona, dążąc przy tym także do realizacji określonych zadań publicznych jednostki samorządu terytorialnego, zwłaszcza w zakresie promocji gminy. Warto również dostrzec, że ustanowienie patrona przy wysokim poziomie akceptacji decyzji może wzmacniać więzi kulturowe, uwzględniając

okoliczność, że już w art. 15 ust. 2 Konstytucji wyrażono przekonanie o konieczności ich uwzględniania przy ich kształtowaniu, to tym bardziej należy zaaprobować działania na rzecz wzmocnienia tych więzi.

Nie bez znaczenia wydaje się też dążenie do zachowania spójności identyfikacyjnej wizerunku wspólnoty samorządowej, poprzez ustanowienie danego patrona obok istnienia jego wizerunku w herbie, funkcjonowania kościoła parafialnego, parafii pod jego wezwaniem czy placówki oświatowej. Wszystkie te okoliczności mogą stanowić czynniki wpływające na dążenie do ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w postępowaniu uchwałodawczym.

W pewnych przypadkach debata nad wyborem patrona może wywoływać emocje natury politycznej, co łączy się ze zjawiskiem polityzacji instytucji ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego. W debacie publicznej różne mogą być motywacje zgłaszania poszczególnych kandydatów, jak też i kontrkandydatów na patrona²⁸. Bez wątpienia opcje polityczne w organach stanowiących mogą mieć wpływ na decyzję w sprawie wniosku o ustanowienie patrona wspólnoty samorządowej. Z tych względów szczególnie istotne wydaje się, aby w przypadku tego typu inicjatyw organizować szeroko zakrojone konsultacje społeczne, a nawet warto rozważyć przeprowadzenie referendum lokalnego.

4. Ustanawianie patronów jednostek samorządu terytorialnego w perspektywie źródeł poznania prawa

Źródłem poznania aktów w sprawie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego pozostaje przede wszystkim Biuletyn Informacji Publicznej. W tym publikatorze zamieszczane są zwykle dwa typy uchwał: pierwsza nich ma charakter intencyjny w sprawie wyrażenia woli ustanowienia danego patrona dla wspólnoty samorządowej, a druga z nich, finalna, dotyczy ustanowienia patrona i wydawana jest po przeprowadzeniu procedury kościelnej. Dekret z prawa kościelnego z aprobatą władzy konfesyjnej nie jest zamieszczany w Biuletynie Informacji Publicznej, ponieważ nie jest to akt prawa miejscowego, lecz do jego treści nawiązuje się zwykle w uchwale docelowej.

28 SLD chce, aby Róża Luksemburg była drugą patronką Dębicy, <https://nowiny24.pl/sld-chce-aby-roza-luksemburg-byla-druga-patronka-debicy/ar/6031931>, [dostęp: 20.02.2025].

Akty prawne w zakresie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego nie zawsze są łatwo dostępne do zapoznania się z ich treścią. Zdarza się bowiem, że uchwały w sprawie ustanowienia patrona nie są zamieszczane w Biuletynie Informacji Publicznej. W ramach projektu naukowego rozesłano ankiety do wszystkich jednostek samorządu terytorialnego w trybie udzielenia informacji publicznej z zapytaniem o ewentualnych ustanowionych patronów wspólnoty samorządowej, przeprowadzoną procedurę, udział w niej podmiotów społecznych itd. Jest to sposób dla wszystkich zainteresowanych do zdobycia informacji w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej. Informacja o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego może zostać zamieszczona także na oficjalnej stronie internetowej oraz mediach społecznościowych, co ma znaczenie nie tylko poznawcze, ale także może lepiej wpisywać się w działania promocyjne.

W dążeniu do poznania informacji o ustanowionych patronach wspólnot samorządowych pomocne mogą być opracowania naukowe i wydania albumowe poświęcone przedmiotowej problematyce. Wyrażam przy tym przekonanie, że teksty zawarte w niniejszej monografii i zaplanowanym albumie będą stanowić jedno ze źródeł informacji o ustanowionych patronach, a także w zakresie przyjętej procedury uchwałodawczej.

Podsumowanie

Problematyka ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego nie została kompleksowo uregulowana w przepisach prawa stanowiącego. Wielowiekowa tradycja nabrała nieco odmiennych uwarunkowań kulturowych w aktualnym otoczeniu społecznym, co powinno przyczynić się do zmian prawnych. Ich kierunek powinien być wyznaczony ogólną zasadą wolności wyboru jednostek oraz samodzielnością wspólnot samorządowych we własnych sprawach. Źródła prawa stanowiącego powinny w tym celu określać jedynie ogólne ramy postępowania w sprawach wyboru patrona, pozostawiając odpowiednią swobodę regulacyjną wspólnotom samorządowym. W ramach współdziałania władzy świeckiej z władzą kościelną dla dobra człowieka i dobra wspólnego dopuszczalne wydaje się współdziałanie w tym obszarze, przy konieczności przestrzegania założenia eksponowania nie tylko

walorów religijnych, ale ogólnoludzkich wartości w ich działalności. Czynniki wyboru patrona powinny zostać odpowiednio konsultowane społecznie, aby zwiększyć poziom akceptacji społecznej decyzji o wyborze patrona danej wspólnoty samorządowej. Akty prawne i czynności podejmowane w tych sprawach powinny zostać opublikowane nie tylko w Biuletynie Informacji Publicznej, ale także na stronie internetowej wspólnoty samorządowej oraz we wszelkich innych możliwych formach komunikacji społecznej w celu zapewnienia jawności działania organów jednostki samorządu terytorialnego.

Bibliografia

- Chakim M.L., *The margin of appreciation and freedom of religion: assessing standards of the European Court of Human Rights*, The International Journal of Human Rights 2020, vol. 24
- Dąbek D., *Prawo miejscowe*, Warszawa 2007
- Leszczyński A.L., *Propozycje przykładowych zmian w obszarze prawa wyznaniowego i polityki wyznaniowej*
- Maroń G., *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021
- Ożóg M., *Regulować czy deregulować swobodę wyrażania przekonań w życiu publicznym? Rozważania na tle art. 25 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2015, t. 7
- Ożóg M., *Wolność sumienia i religii w stanach nadzwyczajnych w polskim systemie prawnym*, „Forum Prawnicze” 2015, nr 2
- Ożóg M., *Dylemat podstawy prawnej ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w świetle Konstytucji RP*, Warszawa 2024
- Ożóg M., *Ustanawianie osób świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, Przegląd Prawa Wyznaniowego, t. 9
- Ożóg M., *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22
- Piechowiak M., komentarz do Preambuły, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, red. L. Bosek, M. Safjan, Warszawa 2016
- Świderski K., *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1

Wiącek M., komentarz do art. 87, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016

Ziemiński Z., *Logiczne podstawy prawnoustawstwa*, Warszawa 1966

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest dokonanie analizy problematyki ustanawiania patronów jednostek samorządu terytorialnego w perspektywie źródeł prawa w znaczeniu formalnym, materialnym oraz poznawczym. W opracowaniu przedstawiono wybrane problemy dotyczące badań naukowych nad uchwałami podejmowanymi w sprawie ustanawiania patrona wspólnoty samorządowej. Zwrócono szczególną uwagę na kwestie problematyczne dotyczące podstaw prawnych uchwał o patronacie, czynników wpływających na wybór patrona, jak też na sposoby zdobycia informacji o wybranym patronie. Scharakteryzowanie specyfiki tych aktów prawnych w powyższej perspektywie pozwoliło sformułować określone postulaty zmian w prawie.

Słowa kluczowe: patron, gmina, powiat, województwo, źródła prawa

Abstract

The subject of the article is to analyze the problem of establishing patrons of local government units in the perspective of sources of law in the formal, material and cognitive sense. The paper presents selected problems of scientific research on resolutions adopted on the establishment of a patron of a local government community. Particular attention was paid to problematic issues concerning the legal basis of resolutions on patronage, factors affecting the choice of a patron, as well as ways of obtaining information about the chosen patron. Characterization of the specifics of these legal acts in the above perspective made it possible to formulate certain demands for changes in the law.

Keywords: patron, municipality, district, voivodeship, sources of law

PRAWNOKANONICZNE REGULACJE DOTYCZĄCE USTANAWIANIA
ŚWIĘTYCH I BŁOGOSŁAWIONYCH PATRONAMI MIEJSC,
INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I OSÓB PRAWNYCH

Wprowadzenie

Mimo postępującego zjawiska sekularyzacji, przez które rozumiem proces uwalniania się różnych elementów i obszarów ludzkiego życia albo ich całokształtu (np. poglądów, obyczajów, form życia społecznego, relacji międzyludzkich, a więc także i prawa) spod dyktatu i dominacji religii, nie zanika potrzeba obierania świętych lub błogosławionych Kościoła katolickiego za szczególnych patronów miejsc, jednostek samorządu terytorialnego czy osób prawnych niezwiązanych w sposób ścisły z szerzeniem ich kultu. To rola zdecydowanie przynależna działaniom i szeroko pojętej misji Kościoła. Bez cienia wątpliwości interesującym obszarem badawczym mogłaby być analiza potrzeb (i ich źródeł), dla których wierni wciąż wykazują się aktywnością w zakresie uciekania się pod szczególną opiekę i orędownictwo świętych w dzisiejszych czasach; takie zadanie należy jednak pozostawić socjologom religii. Przedmiot niniejszego opracowania jest raczej ustalenie właściwej ścieżki proceduralnej, w oparciu o którą podmiot wnioskujący (orator) uzyskuje pozwolenie kompetentnej władzy kościelnej potwierdzającej oddolną

1 Dr hab. Przemysław Michowicz, prof. UPJPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, ORCID: 0000-0001-5642-8522, przemyslaw.michowicz@upjp2.edu.pl

inicjatywę obrania świętego lub błogosławionego za patrona miejsca lub patrona osoby prawnej (kościelnej bądź świeckiej).

Bliższa analiza zagadnienia nie może pominąć oficjalnego nauczania Kościoła katolickiego dotyczącego zasadności kultu świętych i błogosławionych w kontekście jego doktrynalno-historycznego rozwoju, jak również ewolucji podstawowych aktów normatywnych papieży i Kurii Rzymskiej w analizowanej problematyce. W trosce o komplementarność prezentowanych treści należy odwołać się także do aktualnie obowiązującej praktyki w ustanawianiu świętego patronem miasta, wykazując, że takie działanie nie zawsze pozostaje wolne od społecznych napięć i kontrowersji.

1. Magisterium Kościoła na temat kultu świętych

W Dyrektorium o pobożności ludowej Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów potwierdziła, że kult świętych, szczególnie zaś męczenników, był znaną już w II wieku praktyką kościelną². Wspólnota Kościoła od początków swego istnienia brała w obronę zasadność kultu świętych, wyjaśniając jego teologiczne podstawy oraz podkreślając jego związek z wyznawaną wiarą. Z historycznego punktu widzenia nauka Kościoła o świętych i ich kulcie zasadniczo pozostaje niezmienna, nawet jeśli do głosu dochodziła „nowa teologia” wywodząca się z nurtów protestantyzmu, która formułowała zastrzeżenia pod adresem tradycyjnych aspektów czci świętych i kontestowała je. Kościół wprowadził zatem własną dyscyplinę w formach sprawowania kultu i liturgii, przez które niezmiennie podkreślał znaczenie przykładu świętych w dawaniu świadectwa Chrystusowi, zwłaszcza na drodze przelania krwi na wzór podstawowego świadectwa, jakie złożył sam Chrystus Pan. Aktualna doktryna katolicka³ wiąże zasadność i wartość kultu świętych z niektórymi artykułami wiary, jak jedność, świętość i apostołskość Kościoła, obcowanie świętych (a więc tajemnicą czyśca) oraz z nauką o jedynym pośrednictwie Chrystusa, które nie wyklucza jednak

2 Por. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*, Città del Vaticano 2001, nr 208; tekst polski: Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania, Poznań 2003, s. 1–257.

3 Zob. Katechizm Kościoła katolickiego, tytuł Komunia Świętych, Poznań 1994, nr 946–948.

innego podporządkowanego pośrednictwa⁴. W sposób nader syntetyczny o znaczeniu i oddawaniu czci świętym i błogosławionym wypowiada się Sobór Watykański II w Konstytucji o liturgii świętej, w której między innymi czytamy, że: „Kościół rozmieścił (...) w ciągu roku wspomnienia męczenników oraz innych świętych, którzy dzięki wielorakiej łasce Bożej doszli do doskonałości, a osiągnąwszy już wieczne zbawienie, wyśpiewują Bogu w niebie doskonałą chwałę i wstawiają się za nami. W dniu ich narodzin dla nieba Kościół głosi misterium paschalne w świętych (...) i przedstawia ich wiernym jako przykład, pociągający wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa”⁵.

Analiza powyższego fragmentu uprawnia do podkreślenia trzech podstawowych fundamentów, na których zasadza się kult świętych. W pierwszej kolejności kult uznanych przez Kościół osób jako święte lub błogosławione jest uwielbieniem Boga za te dzieła, jakich On sam dokonał w życiu tych, których wybrał i powołał do wypełnienia specjalnego zadania odpowiednio do potrzeb czasu i miejsca. Celem kultu świętych jest zatem oddawanie chwały Bogu, ale także i uświęcenie człowieka poprzez życie w pełni zgodne z Jego wolą. Po drugie, kult świętych jest wyrazem wiary w ich orędownictwo. Uciekanie się pod opiekę świętych patronów wspomaga ludzką słabość i wyjednuje pomoc samego Boga w różnych potrzebach, Jego opiekę w codziennych okolicznościach życia, zwłaszcza tych trudnych i wymagających⁶. Naturalna potrzeba uciekania się do orędownictwa świętych zakorzeniona była już w starożytnej tradycji zwyczaju liturgicznego, w którym wierni wznosili prośby do Boga za przyczyną męczenników⁷. Pierwsi chrześcijanie nie modlili się za nich w sposób, w jaki powierzali Bogu pozostałych zmarłych, ale wnosili swe modły za ich pośrednictwem, ufając w skuteczność wstawiennictwa tych, którzy poprzez przelanie swej krwi przypieczętowali wierność Chrystusowi i w pełni się do Niego upodobnili. Oznacza to,

4 Conclium Œcumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium, 21 novembris 1964, Acta Apostolicæ Sedis 1965, LVII, nr 49; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 104–163.

5 Conclium Œcumenicum Vaticanum II, Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium 4 dicembris 1963, Acta Apostolicæ Sedis 1964, LVI, nr 104; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 48–77.

6 Conclium Œcumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium, nr 50.

7 Zob. S. Mieszczak, *Cześć świętych w liturgii Kościoła i poza nią*, „Symposium” 2004, nr 13, z. 2, s. 11–12.

że wśród pierwszych chrześcijan panowało przekonanie o wielkiej mocy prośb i wstawiennictwa męczenników, poprzez które Bóg daje się jakby „sprowokować” do działania na rzecz proszących go wiernych⁸.

Nie bez znaczenia jest również i fakt, że kult świętych jest równocześnie znakiem woli naśladowania ich przez chrześcijan i innych ludzi dobrej woli. Już w świecie antycznym szczególnym szacunkiem darzono autorytety moralne, a zwłaszcza poważano tych, których postrzegano jako osobowości doskonałe, a więc jednostki zdolne do tego, aby zachwycić innych dzięki posiadanym talentom czy nabytym umiejętnościom. Święci jednakże nie mogą być postrzegani przez wiernych jako herosi czy po prostu bohaterowie swojej epoki, bowiem w perspektywie religijnej zostali przez Boga wybrani i powołani do złożenia świadectwa wiary, często składając za nie najwyższą ofiarę na drodze przelania krwi⁹.

Teologiczne podstawy kultu świętych oddaje także mszalna prefacja o świętych, w której Kościół wyznaje wiarę w orędownictwo świętych: „W ich życiu ukazujesz nam wzór postępowania, przez ich wstawiennictwo udzielasz nam pomocy, a we wspólnocie z nimi dajesz nam obiecanie dziedzictwo”¹⁰. Nauczanie Kościoła, w sposób szczególny w Jego liturgii, prezentuje zatem świętych i błogosławionych jako: (a) kontemplujących oblicze Boga i świadków powszechnego powołania do świętości; (b) wybitnych uczniów Pana, którzy z tej właśnie racji stanowią dla wiernych wzór i przykład życia ewangelicznego¹¹ (w procesach kanonizacyjnych Kościół potwierdza i uznaje heroiczność ich cnót oraz stawia ich za przykład do naśladowania)¹²; (c) mieszkańców niebieskiego Jeruzalem, którzy nieustannie wyśpiewują chwałę i miłosierdzie Boga; (d) pośredników i wiernych przyjaciół pielgrzymujących jeszcze po ziemi oraz (e) patronów Kościołów lokalnych, stowarzyszeń i zawodów (św. Homobonus dla krawców); (f) patronów w szczególnych okolicznościach (św. Anna, św. Rajmund Nonnatus w godzinie porodu; św. Józef w godzinie śmierci, św. Łucja dla otrzymania specjalnych łask, tj. w celu odzyskania zdrowia oczu)

8 Por. A. Żądło, *Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7, s. 442.

9 *Ibidem*, s. 443.

10 *Missale Romanum, Præfatio de sanctorum*, Typis Vaticanis 2002; tekst polski: *Mszal rzymski dla diecezji polskich, Prefacja o świętych*, wyd. 2, Poznań 2009, s. 87*.

11 *Ibidem*, s. 86*.

12 Zob. V. Criscuolo, D. Ols, R.J. Sarno, *Le cause dei santi*, Città del Vaticano 2011, s. 181.

itd¹³. Powyższe uwagi o charakterze na wskroś teologicznym znajdują swoje umiejscowienie w obowiązującym katolików obrządku łacińskiego kodeksie prawa promulgowanego w 1983 roku, w którym ustawodawca, inspirując się doktryną Soboru Watykańskiego II, syntetycznie skonstruował, że kult świętych wpływa na umocnienie świętości Ludu Bożego (por. kan. 1186 kpk/1983).

2. Historyczny proces kształtowania się przepisów

Należy zauważyć, że terminem *patronus*, najpewniej wywodzącym się z kultury prawa rzymskiego, posługiwano się w starożytnym Rzymie na określenie patrycjusza, który sprawował opiekę nad wyzwolonymi niewolnikami lub ubogimi, choć wolnymi obywatelami Rzymu, których nazywano *clientes*¹⁴. Taka koncepcja patronatu została w pełni przejęta przez chrześcijaństwo, którego historia dokumentuje fakt, że już w IV wieku niektóre wspólnoty obierały sobie za patrona zwłaszcza niektórych męczenników¹⁵. Ich kult rozwijał się również między innymi dlatego, że grób umęczonego za wiarę znajdował się w granicach miasta zamieszkałego przez pierwsze gminy chrześcijan. Kult świętych patronów, a zwłaszcza męczenników, rozpowszechniał i umacniał się dość dynamicznie do tego stopnia, że po zamknięciu obrad Soboru Trydenckiego praktyka powierzania się opiece świętych przez bractwa i kościelne stowarzyszenia stała się bardzo popularna, żeby nie powiedzieć modna. Pokłosiem takiego stanu rzeczy był następnie zwyczaj obierania tzw. patrona drugorzędnego, co z kolei wpływało na kształtowanie się odpustów, procesji z relikwiami czy nawiedzanie grobów¹⁶.

Wydaje się, że do roku 1630 nie istniała klarownie sformalizowana praktyka (na wzór postępowania administracyjnego czy procedury) określająca ustanowienie świętego patronem. Jednakże począwszy od daty 23 marca 1630 r., kiedy to Urban VIII potwierdził dekret nr 526

13 Por. Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, Direttorio su pietà popolare e liturgia, nr 211.

14 Por. F. Zuccotti, *Attuale decadenza dello studio del diritto romano ed incursioni barbariche nella sua odierna produzione cosiddetta scientifica*, „Rivista del Diritto Romano” 2011, nr XI, s. 7.

15 Por. K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 37, z. 1, s. 30–31.

16 Por. A. Rutkowski, *Patron*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. XV, Lublin 2011, kol. 59–60.

Świętej Kongregacji Obrzędów, klarują się – przynajmniej częściowo – niektóre zasady starania się o łaskę posiadania własnego patrona; zasady obowiązujące aż do dnia dzisiejszego. Na mocy swego autorytetu papież postanowił, że po dokonaniu wyboru świętego na patrona przez duchowieństwo i wiernych tak wyrażona wola wymaga zatwierdzenia przez biskupa miejsca a następnie przez właściwą kongregację w Rzymie¹⁷. Historycy tej instytucji nie notują żadnej relewantnej zmiany w tym zakresie aż do promulgacji pierwszego kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku, w którym historyczny ustawodawca w kan. 1278 zawarł otwarty katalog określający miejsca oraz osoby prawne (tak kościelne, jak świeckie), dla których można wybierać świętych patronów: państwa, diecezje, prowincje kościelne, bractwa, rodziny zakonne oraz inne miejsca lub osoby moralne po wcześniejszym uzyskaniu pozwolenia Stolicy Apostolskiej. W przypadku prośby o ustanowienie patronem błogosławionego, Stolica Apostolska wymagała uzyskania specjalnego indultu, to znaczy szczególnego zezwolenia (v. *infra*).

Wraz z „nową” doktryną Soboru Watykańskiego II dotyczącą powszechnego powołania do świętości¹⁸ zwyczaj obierania świętych za patronów rozpowszechnił się na jednostki samorządu terytorialnego, uniwersytety, instytucje państwowe, a nawet i lotniska¹⁹. Aktualnie obowiązujące przepisy porządkujące analizowaną materię pozostają poza ustawami zamieszczonymi w kodeksie Jana Pawła II promulgowanym w 1983 roku. Rewizorzy prawa posoborowego tłumaczyli ten fakt tym, że przepisy regulujące ustanawianie świętych patronami posiadają charakter raczej liturgiczny niż stricte normatywny²⁰, co odpowiada przyjętej przez powszechnego prawodawcę zasadzie, według której zawarte w kodeksie ustawy nie powinny określać i definiować jurystycznie obrzędów, jakie należy zachować podczas sprawowania czynności liturgicznych (por. kan. 2 kpk/1983); to zadanie zostaje powierzone autorom ksiąg liturgicznych.

17 Por. D. Cortesini, *De coelestibus Patronis*, „Monitor Ecclesiasticus” 1963, nr 88, s. 81–115; G. Brugnotto, *Patronos [Santos]*, [w:] *Diccionario General de Derecho Canónico*, red., J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, t. VI, Navarra 2012, s. 41.

18 Por. Concilium Œcumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium*, nr 39 i n.

19 Zob. B. Nadolski, *Patron*, [w:] *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 173; T. Syczewski, *Patronaty świętych i błogosławionych w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2017, nr 26, z. 4, s. 120–121.

20 Por. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, I. De progressu laborum, „Communicationes” 1973, nr 5, s. 44.

Kościelny prawodawca uregulował materię ustanawiania świętych patronami w dwóch dokumentach o różnej jednak randze hierarchicznej obowiązywalności. Pierwszy z nich to Normy Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów dotyczące ustanawiania patronów *De Patronis constituendis* z 19 marca 1973 r.²¹. Mimo że chodzi o krótki, bowiem zaledwie 15-punktowy zbiór podstawowych zasad porządkujących analizowaną praktykę, to jednak posiada on charakter bezwzględnie wiążący. Warto wspomnieć, że – co do zasady – rzymskie kongregacje (dziś dykasteria) nie posiadają uprawnień prawotwórczych zarezerwowanych wyłącznie Biskupowi Rzymskiemu, który – w określonych i uzasadnionych przypadkach – może nadać je dykasteriom. W rozumieniu prawa kanonicznego dykasterie sprawują kościelną władzę rządzenia w sposób zwyczajny, aczkolwiek zastępczy (por. kan. 131, § 2 kpk/1983), co oznacza, że jeśli tworzą normy mające posiadać charakter prawa powszechnie obowiązującego, muszą uzyskać ich zatwierdzenie przez Biskupa Rzymskiego (np. *ex audientia Ss.smi*).

Drugi relevantny dla zagadnienia dokument to Instrukcja autorstwa tej samej Kongregacji dotycząca rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i mszy świętych *Calendaria particularia* z 24 czerwca 1970 r.²² W punktach 28–35 Instrukcji zostały zawarte reguły ustanawiania świętego patronem. Należy zauważyć, że – zgodnie z brzmieniem kan. 34, §§ 1–2 kpk/1983 – przez instrukcję rozumie się taki akt administracyjny, poprzez który wyjaśnia się przepisy ustaw i określa racje, które należy uwzględnić przy ich zachowaniu. Nie posiada ona zatem waloru ściśle normatywnego, choć w praktyce stanowi nieocenioną pomoc we właściwym stosowaniu ustaw. Zasadność zestawienia Instrukcji obok Norm dotyczących analizowanej materii wynika z faktu, że każdemu świętemu Kościoła katolickiego wierni oddają cześć w dniu określonym w kalendarzu liturgicznym (diecezjalnym lub własnym). Właściwa władza kościelna jest ponadto uprawniona do określenia rangi takiej celebracji (wspomnienie liturgiczne: obowiązkowe lub dowolne, święto bądź uroczystość)²³.

21 Acta Apostolicæ Sedis 1973, LXV, s. 276–279.

22 Acta Apostolicæ Sedis 1970, LXII, s. 651–663.

23 Szerzej zob. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, *Calendaria particularia*, nr 3–6; 21–23.

3. Postępowanie administracyjne

3.1 Przepisy ogólne

Jest bezsporne, że ubieganie się oratora o ustanowienie konkretnego świętego (względnie świętych) patronem (patronami) dla określonego miejsca lub osoby prawnej posiada charakter administracyjny. W szanowanej doktrynie podnosi się, że do podstawowych zasad rządzących kanonicznym postępowaniem administracyjnym, a w szczególności przygotowaniem i redakcją aktów administracyjnych należą: zasada jawności, współuczestnictwa, obiektywności, konieczności umotywowania decyzji, integralności decyzji, prawdy materialnej, właściwej formy, stabilności i nadania właściwego biegu decyzji oraz zaskarżenia decyzji²⁴. W kontekście analizowanej kwestii wydaje się, że znajdują tu zastosowanie wszystkie powyższe zasady, i to w sposób kumulatywny, co oznacza, że właściwie podjęta decyzja, poprzedzona odpowiednim rozeznaniem oraz wsparta niezbędnymi konsultacjami²⁵, cieszy się domniemaniem jej pozytywnego rozpatrzenia. W przeciwnym wypadku należałoby oczekiwać konieczności jej korekty *in decemendo*, nie wykluczając również i tej *in procedendo*²⁶.

Odpowiadając na pytanie, kogo można obierać za patronów, kościelny ustawodawca określił, że – w sensie liturgicznym – wybiera się Najświętszą Maryję Pannę pod każdym jej tytułem przyjętym w liturgii, Aniołów, świętego lub błogosławionego, wykluczając jednak zawsze Osoby Boskie²⁷. W hipotezie prośby o ustanowienie patronem błogosławionego należy uzyskać specjalne zezwolenie Stolicy Apostolskiej (*peculiari indulto*), bowiem proces ostatecznego uznania kanonizowanej świętości osoby ogłoszonej jako błogosławiona wciąż trwa²⁸. Wydaje się, że jest to wyraz racjonalnej ostrożności działań podejmowanych przez

24 Zob. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, red., *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2001, s. 168–173; J. Canosa, *I principi e le fasi del procedimento amministrativo nel diritto canonico*, „*Ius Ecclesiae*” 2006, nr 18, z. 3, s. 556–562.

25 Por. P. Michowicz, *Il discernimento del Superiore maggiore quale criterio determinante dei procedimenti amministrativi*, „*Annuario Iuris Canonici*” 2015, nr 2, s. 31–33.

26 Zob. P. Gherri, *Corresponsabilità e Diritto: il Diritto amministrativo*, „*Apollinaris*” 2009, nr 82, s. 260–264.

27 Por. *Sacra Congregatio pro Cultu Divino*, *De patronis constituednis*, nr 1 i 4.

28 3 sierpnia 1963 r. przez Pawła VI patronem miasta Wrocławia został ustanowiony bł. Czesław, dominikanin. Od 2016 r. patronem Białegostoku jest bł. ks. Michał Społko. Por. odpowiednio: *Sacra Congregatio Rituum*, *Decretum*, „*Wrocławskie Wiadomości Kościelne*” 1963, nr 10–11, s. 217; Dekret z dnia 7 I 2016 r., Prot. 645/15, „*Anamnesis*” 2016, nr 87, z. 4, s. 22–23.

Stolicę Apostolską, bowiem jej decyzje zawsze cieszą się pewną stałością, stąd nie mogą być podejmowane z pominięciem właściwych narzędzi pozwalających na uzyskanie przynajmniej moralnej pewności co do przedmiotu rozpoznawanej sprawy.

Następnie ustawodawca precyzuje, że – co do zasady – patron powinien być tylko jeden, choć dopuszcza się wybór dwóch lub większej ilości patronów, o ile święci umieszczeni są w kalendarzu liturgicznym razem (np. Święci Piotr i Paweł, Kosma i Damian, Cyryl i Metody itp.)²⁹. W przypadkach ustania kultu i pobożności „względem patrona już ustanowionego bądź przyjętego na podstawie niepamiętnej tradycji, lub gdy o świętym nie wiadomo nic pewnego, nic nie stoi na przeszkodzie, aby po dojrzałym namyśle ustanowić nowego patrona”³⁰. Ponadto „patroni ustanowieni z racji historycznych, a więc (...) ze względu na wyjątkowe okoliczności, np. zarazę, wojnę czy inną klęskę, lub ze względu na specjalny kult już wygasły, w przyszłości nie powinni być już czczeni jako patroni”³¹. Stolica Apostolska sugeruje zatem weryfikację dokonanego wcześniej wyboru, co oznacza, że w powyższych okolicznościach orator mógłby starać się o ustanowienie nowego patrona, *modo iure praescripto*.

Obranie patrona dokonuje się zasadniczo dwuetapowo. Pierwsza jego faza (*in loco*) polega na wybraniu oraz zatwierdzeniu patrona (*electio et approbatio patroni*), druga zaś – na jego potwierdzeniu (*confirmatio patroni*).

3.2 Etap *in loco*

We wstępie do Norm Kongregacja, kontynuując kościelną tradycję³², określiła podmioty, dla których można ustanowić świętych patronów: są to (a) miejsca (kraje, regiony, diecezje, miasta, osady lub wsie, parafie); (b) rodziny zakonne oraz (c) osoby prawne, stowarzyszenia, grupy kościelne i świeckie³³. Pozostaje niesporna kwestia otwartego katalogu rzeczonych podmiotów, bowiem świętego można ustanowić patronem np. kontynentu lub konkretnej grupy zawodowej³⁴. Zdecydowanie proble-

29 Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 5.

30 Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 10.

31 Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 15.

32 Por. can. 6 CIC/1917.

33 Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 3.

34 W 1964 roku Paweł VI przybył do opactwa Monte Cassino, aby konsekrować katedrę, odbudowaną po II wojnie światowej i przy tej okazji ogłosił św. Benedykta, opata, głównym patronem Europy, listem apostolskim *Pacis nuntius*. Podobnie, Jan Paweł II listem apostolskim *motu*

matyczne jest natomiast niekonsekwentne stosowanie przez Kongregację łacińskiej nomenklatury w odniesieniu do „miasta”, które alternatywnie nazywane jest bądź *urbis*, *civitas* lub *oppidum*. Sygnalizowany przed doktrynę problem nie dotyczy istoty postępowania, choć może wskazywać, że wybrany przez oratora patron może takim być wyłącznie dla określonego miasta bądź szerszego terytorium, np. gminy³⁵.

Pozostawiając na boku kwestie sporne, z obowiązujących i analizowanych tu przepisów wynika, że patroni powinni być wybierani przez duchowieństwo i wiernych lub przez tych, którzy uciekają się pod opiekę patrona³⁶. W tym samym punkcie mowa jest także o patronach rodzin zakonnych (dziś instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego), osób prawnych, instytucji i grup (bractw, konfraterni, stowarzyszeń): w takiej hipotezie wybór powinien być dokonany przez tych, których będzie on dotyczył. „Wybór ma być dokonany albo przez konsultacje, czyli głosowania, albo przez prośby, czyli podpisy”³⁷. Ta sama forma wyboru winna być zachowana w hipotezie, kiedy oratorem staje się jednostka samorządu terytorialnego, której mieszkańcy, oddolnie, podejmują inicjatywę powierzenia się w opiekę i orędownictwo świętego, zwłaszcza gdy ten święty związany był z lokalną społecznością: czynił dzieła miłosierdzia wobec chorych, ubogich i samotnych, wykazał się heroiczną cnót w powierzonym urzędzie, funkcji społecznej czy roli kościelnej, w organizowaniu życia danej społeczności, w fundowaniu nowych instytutów zakonnych bądź był niedoścignionym przykładem i inspiracją dla młodego pokolenia itp.

Uwzględniając fakt, że wiele jednostek samorządu terytorialnego i nie tylko, poczyniło w ostatnich latach starania o ustanowienie świętego patrona, analizowana praktyka okazuje się już dobrze przetartym szlakiem³⁸. Godny podkreślenia jest fakt, aby inicjatywa ustanowienia

proprio w 2000 r. ustanowił św. Tomasza Morusa patronem rządzących i polityków. Por. Paulus PP. VI, *Litteræ apostolicæ Pacis nuntius*, „Acta Apostolicæ Sedis” 1964, LVI, s. 965; Ioannes Paulus PP. II, *Litteræ apostolicæ E sancti Thomæ Mori*, „Acta Apostolicæ Sedis” 2001, XCII, nr 2, s. 76–80.

35 Por. K. Świderski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, s. 33–37.

36 Por. *Sacra Congregatio pro Cultu Divino*, *De patronis constituednis*, nr 6.

37 Por. *Sacra Congregatio pro Cultu Divino*, *De patronis constituednis*, nr 6.

38 Zob. G. Maroń, *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021, *passim*.

patrona powinna być całkowicie oddolna (bottom-up), tj. siłą sprawczą pomysłu winna być społeczność lokalna, na barkach której spoczywa ciężar zebrania podpisów³⁹ pod petycją przygotowaną przez duchownych, stowarzyszenia lokalne, komitety społeczne, parafialne rady duszpasterskie, rady rodziców placówek oświatowych lub aktywistów społecznych jako inicjatorów sprawy⁴⁰. W dalszej kolejności rada gminy lub inny uprawniony do tego podmiot (w zależności od „charakteru” oratora) poddaje dyskusji przedłożoną petycję zainteresowanych i podejmuje uchwałę aprobującą wybór świętego na swojego patrona. Towarzyszy temu zazwyczaj wyznaczanie konkretnego dnia w roku kalendarzowym w charakterze święta patronalnego. Następnie podmiot upoważnia organ władzy publicznej (lub odpowiednio inny organ) do skierowania petycji do biskupa diecezjalnego, którego zadaniem jest rzetelne zbadanie sprawy oraz zatwierdzenie wyboru patrona. Kompetentna władza kościelna, o której w numerze 7 Norm, to, oprócz biskupa diecezjalnego, także konferencja biskupów (patron dla prowincji kościelnej, regionu bądź kraju), kapituła generalna instytutu zakonnego (patron dla całego instytutu), zaś w hipotezie ustanowienia patrona dla osób prawnych, stowarzyszeń, instytutów, grup o zasięgu międzynarodowym – sprawę przedstawia się bezpośrednio Stolicy Apostolskiej.

Zadaniem władzy kościelnej zatwierdzającej wybór jest uzyskanie pewności moralnej co do jego słuszności i trafności. Jak wspomniano, orator powinien wykazać związek pomiędzy życiem i misją świętego a lokalną społecznością czy zinstytucjonalizowanym zrzeszeniem wiernych. Dość trudno wyobrazić sobie sytuację, w której władza kościelna miałaby zatwierdzić jako patrona świętego „obcego” lokalnemu środowisku; „obcego” w sensie kulturowym, tożsamościowym, społecznym, nawet jeśli świętość kanonizowana jest optymalnym nośnikiem uniwersalnych ogólnoludzkich wartości⁴¹. W hipotezie pozytywnej opinii

39 Okazuje się, że w praktyce zbieranie podpisów w kościołach przy okazji niedzielnych mszy św. jest najczęściej obieraną formą udokumentowania społecznego poparcia dla takiej inicjatywy.

40 Por. M. Ożóg, *Ustanawianie osób świętych lub błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2017, nr 9, s. 39–57; K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, s. 32.

41 Zob. M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, nr 22, s. 298–300.

władzy kościelnej, zgodnie z nr. 8 Norm, wszystkie dokumenty zebrane w sprawie zostają przesłane do Stolicy Apostolskiej za pośrednictwem konferencji biskupów⁴².

3.3 Etap rzymski

Ostatnim etapem rozpoznania sprawy jest zapoznanie się przez Dykasterię Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z przedmiotowymi dokumentami. Jej zadaniem jest potwierdzenie (lub jego odmowa) dekretu władzy hierarchicznie niższej, zazwyczaj biskupa diecezjalnego. Stolica Apostolska formułuje swoją decyzję na podstawie następujących dokumentów: „(a) prośby władzy miejscowej, zarówno kościelnej, jak też, jeśli to wskazane i możliwe, władzy cywilnej⁴³; (b) akt, próśb, podpisów, które towarzyszą wyborowi i go dokumentują, a także sprawozdania, w którym mają być przedstawione racje, dla których dokonał się wybór; (c) zaświadczenia ze strony władzy kościelnej o uznanym wyborze”⁴⁴. Zakończeniem pomyślnej dla oratora decyzji jest jej sformalizowanie, niekoniecznie umotywowane. Szanując dotychczasowe tradycje, Dykasteria publikuje dekret lub – w przypadku patronów dla większego terytorium – list apostolski w formie *breve*⁴⁵. W hipotezie, w której to sam Biskup Rzymski dokonuje potwierdzenia, względnie ustanowienia patrona czyniąc to z własnej inicjatywy, oznajmia i komunikuje swą decyzję listem apostolskim *motu proprio datae*⁴⁶ (v. supra).

Należy domniemywać, że – zgodnie z dyspozycją kan. 57 kpk/1983, a więc w przypadku tzw. „ciszy administracyjnej” – decyzja jest negatywna. Taki sam jej charakter może być również wyrażony *explicite* przez Stolicę Apostolską, która powinna umotywować racje przeciwne prośbie dotyczącej potwierdzenia wyboru świętego patrona. Teoretycznie rzecz ujmując, orator cieszy się prawem do przedstawienia rekursu hierarchicznego w oparciu o przepisy, o których mowa w kan. 1732–1739 kpk/1983,

42 Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 8; jak również Sacra Congregatio pro Cultu Divino, *Calendaria particularia*, nr 30.

43 Przez „władzę cywilną” należy rozumieć władzę państwową, świecką; por. także kan. 22 kpk/1983.

44 Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De patronis constituednis, nr 8.

45 Zob. G. Battelli, *breve*, [w:] *Enciclopedia cattolica*, red. P. Paschini, Città del Vaticano 1949, vol. III, col. 79.

46 Zob. G. Battelli, *motu proprio*, [w:] *Enciclopedia cattolica*, red. P. Paschini, Città del Vaticano 1952, vol. VIII, col. 1478.

jednakże w praktyce, z różnych powodów, istnieje niewielkie prawdopodobieństwo, że biskup diecezjalny bądź konferencja biskupów wniosą do Stolicy Apostolskiej rekurs (skargę), którego przedmiotem byłaby zmiana decyzji, wyczerpując oczywiście wcześniejszą możliwość prośby o ponowne rozpatrzenie petycji w sprawie potwierdzenia dekretu ich autorstwa. Gdyby zdarzył się przypadek koniecznego uzupełnienia dokumentacji, niezbędnej do kompleksowego zbadania sprawy, orator powinien zostać o tym powiadomiony w sposób właściwy i – w możliwie najszybszym terminie (lub tym wskazanym przez samą Dykasterię) – dopełnić niezbędnych formalności. Zaistnienie błędu *in decernendo* domagałoby się z kolei „powrotu” dokumentacji do wnioskującego oratora oraz ponownego rozeznania w przedkładanej Rzymowi sprawie. Nie wydaje się jednak, aby błędne rozpoznanie *in merito* całkowicie uniemożliwiało pomyślne procedowanie przedmiotowego wniosku.

Ponieważ w zdecydowanej większości przypadków Dykasteria potwierdza wcześniej dokonany wybór, Stolica Apostolska wysyła swoją decyzję właściwej władzy kościelnej, która zadekretowała wybór *in loco*. Oznacza to, że Dykasteria komunikuje się wyłącznie z władzą kościelną, nie zaś świecką, co potwierdza absolutną kompetencję Kościoła w przedmiotowej materii⁴⁷.

Zakończeniem pomyślnie przeprowadzonego postępowania administracyjnego wyboru oraz potwierdzenia świętego patrona jest zazwyczaj uroczyste posiedzenie rady samorządu terytorialnego, senatu (w przypadku uniwersytetu), kapituły (w przypadku instytutu życia konsekrowanego) itp., podczas którego prezentuje się postać patrona, organizuje się krótkie odczyty przybliżające jego sylwetkę i kreśli się najważniejsze dokonania oraz zasługi dla danej społeczności. Następuje także promulgacja wyboru patrona lub podejmowana jest stosowna uchwała.

3.4 Charakter decyzji Stolicy Apostolskiej

W trosce o komplementarność niniejszych rozważań należałoby nadto zaprezentować kilka uwag dotyczących charakteru decyzji Stolicy Apostolskiej. Jest bezsporne, że kanoniczną formą decyzji rzymskiej Dykasterii jest reskrypt, a więc akt administracyjny. Nie jest on przywilejem (w rozumie-

47 Por. P. Kroczek, *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne*, Kraków 2017, s. 171.

niu prawa kanonicznego), ani nie kreuje nowego tzw. prawa podmiotowego. Nie istnieją przesłanki, które mogłyby upoważnić do twierdzenia, że mamy do czynienia z dekretem konstytutywnym; jest to raczej decyzja o charakterze deklaratoryjnym. O możliwości rekursu od decyzji Dykasterii, prawdopodobnie li tylko teoretycznej, była mowa wyżej, co nie oznacza jednak, że decyzja Dykasterii nie podlega reżimowi dyspozycji wyrażonych w kan. 125–126 kpk/1983 (nawet z urzędu), tj. nie może zostać unieważniona. Chodzi zasadniczo o hipotezę podstępu, w okolicznościach którego dokonuje się czynność prawna (rzadziej o błąd i ignorancję działającego), i – mimo że czynność pozostaje ważna, a więc skuteczna – jest wadliwa i z natury rzeczy domaga się unieważnienia. Podstęp może wyrażać się w zatajeniu przez oratora prawdy (subrepcja) bądź w przedstawianiu władzy kościelnej nieprawdy (obrepcja), co – zgodnie z dyspozycją kan. 63, §§ 1–2 kpk/1983 – bezwzględnie warunkuje ważność (*validitas*) reskryptu Stolicy Apostolskiej. Nie należy zapominać, że decyzja Dykasterii jest formą łaski i na pewno oratorowi nie przysługuje *ius ad gratiam*. Co więcej: mimo że decyzja ta ma charakter uznaniowy, udzielenie łaski nie dokonuje się w sferze całkowicie wyjętej spod działania prawa. Innymi słowy, taka decyzja nie może być arbitralnym rozsądzeniem przedstawionej kwestii. Udzielenie łaski, która stwarza dla oratora (jej beneficjenta) korzystną sytuację prawną, nie traci jednak swego jurystycznego charakteru, nawet jeśli celem aktu administracyjnego jest uwzględnienie szczególnych i indywidualnych okoliczności dotyczących konkretnego podmiotu wnoszącego prośbę⁴⁸. Według obowiązującej normatywnej koncepcji pojedynczego aktu administracyjnego, jakim niewątpliwie jest reskrypt, ustawodawca odchodzi od istniejącej w dawnym prawodawstwie idei tego dokumentu jako swoistego rodzaju darowizny opartej na wspaniałomyślności przełożonego, która odpowiednio domagała się prawości i dobrej wiary oratora. Doktrynalna ewolucja poszczególnych aktów administracyjnych postępuje w kierunku maksymalnej obiektywizacji przyczyn, na podstawie których ukształtowała się także praktyka Kurii Rzymskiej. W efekcie udzielenie łaski w formie reskryptu przestało być uzależnione od subiektywnej oceny przyczyn zawartych w prośbie, zaś sposób oceny wyznaczają aktualnie obiektywne (wystarczające) przesłanki ustawowo określone przez prawo-

48 Por. P. Lombardia, sub can. 63, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, tłum. J. Bożon, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 109–110.

dawcę. Analizowana materia dokumentuje zatem fakt, że wielowiekowa praktyka Stolicy Apostolskiej jest źródłem kryteriów pozwalających ocenić uczciwość i prawdziwość przyczyn zawartych w prośbie, od czego zależy oczywiście racjonalność udzielenia łaski⁴⁹.

4. Ustanowienie patrona działaniem niekontrowersyjnym?

Zmierzając ku końcowi niniejszych rozważań, można pytać, czy podejmowanie starania o ustanowienia świętego patronem miejsca lub osoby prawnej nie są wolne od kontrowersji. Wydawać by się mogło, że inicjatywa i sam wybór patrona stwarza okazję do jeszcze ściślejszej integracji wspólnoty ludzkiej wyrażającej wolę oddania się pod orędownictwo świętego i – co do zasady – nie powinna dzielić tejże społeczności. Jednakże nie zawsze inicjatywa ustanowienia świętego patronem jest nośnikiem idei zespalającej wspólnotę samorządową. Zobrazowaniem powyższego jest historia procedowania tego rodzaju sprawy przez samorząd miasta Elku, starającego się o ustanowienie św. Jana Pawła II patronem tego mazurskiego miasta. Pod wnioskiem o wszczęcie postępowania ustanowienia papieża Polaka patronem Elku podpisało się ponad 4 tys. mieszkańców miasta. Podpisy zbierano pod koniec 2013 r. po niedzielnych mszach św. i nabożeństwach w większości parafii na terenie miasta. Akcję zorganizowały miejscowe środowiska katolickie. Organizatorzy tej inicjatywy przypominali, że to św. Jan Paweł II erygował diecezję elcką, a podczas wizyty apostolskiej w Elku odprawił mszę św., w której uczestniczyło 300 tys. ludzi, co można uznać za największe zgromadzenie w historii tego miasta. W styczniu 2014 r. inicjatywę mieszkańców jednogłośnie poparła elcka rada miejska, wyznaczając dzień 8 czerwca jako święto patronalne na pamiątkę papieskiej pielgrzymki do Elku w 1999 roku. Rada Miasta procedowała następnie wniosek mieszkańców, bowiem – zgodnie ze statutem miasta – mogą oni wносить pod obrady własne projekty uchwał. W przeddzień głosowania radni otrzymali list od przedstawicieli trzech elckich Kościołów: parafii chrześcijan baptystów, ewangelicko-metodystycznej i prawosławnej. Duchowni tych wyznań napisali, że Elk był od wieków „domem wielu narodów i kultur”, a uczynienie patronem miasta reprezentującego tradycję katolicką

49 Por. P. Lombardía, sub can. 63, s. 110.

Jana Pawła II odbierają „jako próbę dzielenia mieszkańców Elku na ważniejszych i tych mniej ważnych”⁵⁰. Zgodnie z obowiązującymi przepisami biskup Jerzy Mazur przesłał prośbę do Stolicy Apostolskiej, która dekretem z dnia 27 maja 2014 r., Prot. 310/14/L potwierdziła wybór patrona. 7 czerwca tego samego roku decyzja została odczytana wiernym podczas uroczystego zakończenia peregrynacji Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji elckiej, połączonego z diecezjalnym dziękczynieniem za kanonizację św. Jana Pawła II.

Choć pozostają niezaznane motywy i racje, dla których wyżej wymienione gminy chrześcijańskie wystosowały swoisty protest przeciwko ogłoszeniu świętego katolickiego patronem miasta Elku, bezsporny jest fakt, że starania o ustanowienie patrona w ogóle nie zawsze są wolne od sporów i mogą być sprawą społecznie konfliktującą i antagonizującą, co dobitnie dokumentuje wyżej opisany przypadek. O ile racją wyboru świętego na patrona jest podkreślenie więzi tożsamościowych i kulturowych, o tyle kandydatura papieża Polaka wydaje się być w tym przypadku nietrafiona, pomija bowiem konfesyjną złożoność społeczności, do której taki patronat jest skierowany. Jest bardzo prawdopodobne, że w przypadku kandydatury innego świętego, związanego z miastem lub przynajmniej z regionem, można byłoby uniknąć nie tylko swego rodzaju „zgrzytu” w finalnej fazie procedowania sprawy *in loco*, ale także wskazać takiego patrona, który stałby się dla zdecydowanej większości symbolem wartości i celów zespalających określoną wspólnotę samorządową. Wątpliwość, jaka rodzi się na kanwie analizowanego przypadku dotyczy tego, czy głos sprzeciwu wywodzący się ze środowisk i gmin wyznaniowych niekatolickich, aczkolwiek chrześcijańskich, może wpływać na procedowanie sprawy o ustanowienie świętego patronem; a jeśli tak to, w jakim stopniu?

Podsumowanie

Dokonując podsumowania prowadzonych tu dociekań, należy podkreślić żywotność wielowiekowej katolickiej tradycji i praktyki obierania za patronów osób świętych i błogosławionych za szczególnych orędowników u Boga. Wymiar na wskroś sakralny i liturgiczny insty-

50 Zob. <https://dzieje.pl/aktualnosci/watykan-zatwierdzil-wybor-sw-jana-pawla-ii-na-patrona-elku> [dostęp: 27.02.2025].

tucji patronatu posiadał (i wciąż posiada) znaczący wpływ na szeroko pojęty aspekt funkcjonowania wspólnot i zrzeżeń ludzkich wyrosłych na gruncie chrześcijaństwa: aspekt artystyczny, kulturowy, społeczno-socjologiczny, etyczny czy historyczny. I choć patronaty wielu świętych i błogosławionych należałoby dziś ponownie zweryfikować z racji tego, że oparte są bardziej na legendach niż pewnych faktach historyograficznych, to jednak analizowany tu fenomen zaświadcza o głębokiej potrzebie ludzi wierzących powierzania się (indywidualnie lub grupowo) opiece i wstawiennictwu Boga za pośrednictwem tych, których Kościół katolicki uznał godnych oglądania Bożego oblicza⁵¹. Ponadto rolą Kościoła, rozumianego jako instytucja strzegąca depozytu wiary i sakramentów, jest porządkowanie wszystkich obszarów życia i działania wspólnoty ochrzczonych w taki sposób, aby zagwarantować wszystkim ochrzczonym autentyczność przekazu wiary i sprawowania sakramentów⁵². Bez cienia wątpliwości orędownictwo świętych i duchowa z nimi komunია są wyrazem wiary tych wszystkich, którzy zwracają się do biskupa miejsca z prośbą o zatwierdzenie świętego jako ich szczególnego patrona. Kościół statuuje w formie zapisów normatywnych przepisy określające racje i sposób takiego wyboru. Nawet jeśli aktualnie obowiązujące przepisy prawa kanonicznego wydają się już dość archaiczne, to jednak okazują się bardzo efektywnym narzędziem, jakie wykreował prawodawca na okoliczność oddawania patronom czci i powierzania się ich duchowemu orędownictwu przed Bogiem.

Bibliografia

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici, Pii XPM. issu digestus, Benedicti PP. XV auctoritate promulgatus, 27 maii 1917, „Acta Apostolicæ Sedis” 1917/II, nr IX, s. 1–521
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus 25 ianuarii 1983, „Acta Apostolicæ Sedis” 1983, nr LXXV, pars II, s. 1–317
- Sacra Congregatio pro Cultu Divino, De Patronis constituendis, „Acta Apostolicæ Sedis” 1973, LXV, s. 276–279

51 Por. Missale Romanum, Præfatio defunctorum, Typis Vaticanis 2002; tekst polski: *Mszal rzymski dla diecezji polskich, Prefacja za zmarłych*, s. 104*.

52 Por. P. Valdrini, Comunità, persone, governo. Lezioni sui Libri I e II del CIC 1983, Città del Vaticano 2013, s. 183–184.

Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, I. De progressu laborum, „Communicationes” 1973, nr 5, s. 44

Akty administracyjne

Paulus PP. VI, Litteræ apostolicæ Pacis nuntius, „Acta Apostolicæ Sedis” 1964, LVI, s. 965

Ioannes Paulus PP. II, Litteræ apostolicæ E sancti Thomæ Mori, „Acta Apostolicæ Sedis” 2001, XCII, nr 2, s. 76–80

Sacra Congregatio Rituum, Decretum, „Wrocławskie Wiadomości Kościelne” 1963, nr 10–11, s. 217

Sacra Congregatio pro Cultu Divino, Calendaria particularia, „Acta Apostolicæ Sedis” 1970, LXII, s. 651–663

Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Dekret z 7.01.2016 r., Prot. 645/15, „Anamnesis” 2016, nr 87, z. 4, s. 22–23

Magisterium Kościoła

Conclium Œcumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia Lumen gentium, 21 novembris 1964, Acta Apostolicæ Sedis 1965, LVII, s. 5–71; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 104–163

Conclium Œcumenicum Vaticanum II, Constitutio de sacra liturgia Sacrosanctum Concilium 4 dicembris 1963, Acta Apostolicæ Sedis 1964, LVI, s. 97–134; tekst polski: Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, Poznań 2002, s. 48–76

Katechizm Kościoła Katolickiego, tytuł Komunia Świętych, Poznań 1994, nr 946–948

Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti, Città del Vaticano 2001; tekst polski: Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania, Poznań 2003, s. 1–257

Teksty liturgiczne

Missale Romanum, Præfatio de sollemnitate omnium sanctorum, Typis Vaticanis 2002; tekst polski: Mszał rzymski dla diecezji polskich, Prefacja na uroczystość Wszystkich Świętych, s. 86*

Missale Romanum, Præfatio de sanctorum, Typis Vaticanis 2002; tekst polski: Mszał rzymski dla diecezji polskich, Prefacja o świętych, wyd. 2, Poznań 2009, s. 87*

Missale Romanum, Præfatio defunctorum, Typis Vaticanis 2002; tekst polski: Mszał rzymski dla diecezji polskich, Prefacja za zmarłych, s. 104*

Piśmiennictwo

- Battelli G., *breve*, [w:] *Enciclopedia cattolica*, red. P. Paschini, Città del Vaticano 1949, vol. III, col. 79
- Battelli G., *motu proprio*, [w:] *Enciclopedia cattolica*, red. P. Paschini, Città del Vaticano 1952, vol. VIII, col. 1478
- Brugnotto G., *Patronos [Santos]*, [w:] *Diccionario General de Derecho Canónico*, red., J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, t. VI, Navarra 2012, s. 41–42
- Canosa J., *I principi e le fasi del procedimento amministrativo nel diritto canonico*, „*Ius Ecclesiae*” 2006, nr 18, z. 3, s. 551–577
- Cortesini D., *De caelestibus Patronis*, „*Monitor Ecclesiasticus*” 1963, nr 88
- Criscuolo V., Ols D., Sarno R.J., *Le cause dei santi*, Città del Vaticano 2011
- Gherri P., *Corresponsabilità e Diritto: il Diritto amministrativo*, „*Apollinaris*” 2009, nr 82
- Kroczek P., *Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne*, Kraków 2017
- Lombardía P., sub can. 63 [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, tłum. J. Bodzon, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 109–110
- Maroń G., *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021
- Michowicz P., *Il discernimento del Superiore maggiore quale criterio determinante dei procedimenti amministrativi*, „*Annuarium Iuris Canonici*” 2015, nr 2
- Mieszczak S., *Cześć świętych w liturgii Kościoła i poza nią*, „*Symposium*” 2004, nr 13, z. 2
- Miras J., Canosa J., Baura E., *Compendio di diritto amministrativo canonico*, Roma 2001
- Nadolski B., *Patron*, [w:] *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 170–174
- Ożóg M., *Ustanawianie osób świętych lub błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, „*Przegląd Prawa Wyznaniowego*” 2017, nr 9
- Ożóg M., *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*”, 2019, nr 22
- Rutkowski A., *Patron* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. XV, Lublin 2011, kol. 59–60
- Syczewski T., *Patronaty świętych i błogosławionych w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*, „*Roczniki Nauk Prawnych*” 2017, nr 26, z. 4
- Świdorski K., *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „*Studia Prawa Publicznego*” 2022, nr 37, z. 1

Valdrini P., *Comunità, persone, governo*. Lezioni sui Libri I e II del CIC 1983, Città del Vaticano 2013

Zuccotti F., *Attuale decadenza dello studio del diritto romano ed incursioni barbariche nella sua odierna produzione cosiddetta scientifica*, „Rivista del Diritto Romano” 2011, nr XI

Żądło A., *Podstawy teologiczne kultu świętych w Kościele*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7

Netografia

<https://dzieje.pl/aktualnosci/watykan-zatwierdzil-wybor-sw-jana-pawla-ii-na-patrona-elku> [dostęp: 27.02.2025]

Streszczenie

Treść artykułu odzwierciedla próbę doktrynalnej rekonstrukcji kanonicznego postępowania administracyjnego w hipotezie ustanowienia świętego lub błogosławionego patronem miejsc bądź osób prawnych (kościelnych i świeckich). Naukowe poszukiwania zaprezentowane w postaci klarownego postępowania kanoniczno-administracyjnego wynikają z zastosowania metod prawniczych, jak metoda historyczno-prawna, analityczna oraz dogmatycznoprawna, które – w przestrzeni porządku prawa kanonicznego – domagają się nadto uzupełnienia o do wartościowanie roli i funkcji kręgów hermeneutycznych tak samego kościelnego prawodawcy, jak i adresata norm wprowadzającego je w życie. Rozważań dopełniają analizy aktualnie obowiązujących przepisów prawa kanonicznego odnośnie do aktów administracyjnych w ogólności oraz procedury ich weryfikacji pod kątem prawidłowej redakcji aktów *in merito*, jak i ich właściwego procedowania w hipotezie aktualizacji rekursu hierarchicznego. Zwieńczeniem dociekań jest komentarz do przypadku ustanowienia świętego patronem polskiego miasta, które to wydarzenie, zamiast łączyć, wywołało protest części jego mieszkańców i poróżniło pozostałych.

Słowa kluczowe: kult świętych, magisterium Kościoła, patronat, ustanowienie świętego patronem, kanoniczne prawo administracyjne

Abstract

The content of the article reflects an attempt at a doctrinal reconstruction of canonical administrative proceedings in the hypothesis of establishing a saint or blessed as the patron of places or legal persons (ecclesiastical and secular). Scientific research presented in the form of a clear canonical and administrative procedure results from the use of legal methods, such as the historical-legal, analytical and dogmatic-legal methods, which – in the space of the canon law system – require some supplementation with an appreciation of the role and functions of hermeneutical circles, both of the ecclesiastical legislator and the addressee of the norms implementing them. The considerations are complemented by analyzes of the currently applicable provisions of canon law regarding administrative acts in general and the procedures for their verification in terms of the correct editing of the acts *in merito*, as well as their proper handling in the hypothesis of updating the hierarchical recourse. The culmination of the research is a commentary on the case of appointing a saint as the patron saint of a Polish city, which event, instead of uniting, sparked protests among some of its inhabitants and antagonized others.

Keywords: cult of saints, magisterium of the Church, patronage, appointing a saint as a patron, canonical administrative law

REFERENDUM LOKALNE W PROCEDURZE USTANOWIENIA
PATRONA JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Wprowadzenie

Institucja referendum stanowi jedną z najbardziej jaskrawych form demokracji bezpośredniej, w której obywatele (w tym członkowie danej wspólnoty samorządowej) w sposób bezpośredni mogą decydować o najważniejszych dla ich społeczności sprawach. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.² w art. 170 umożliwia wykorzystanie tej instytucji również na szczeblu lokalnym, stanowiąc, że: „Członkowie wspólnoty samorządowej mogą decydować, w drodze referendum, o sprawach dotyczących tej wspólnoty, w tym o odwołaniu pochodzącego z wyborów bezpośrednich organu samorządu terytorialnego. Zasady i tryb przeprowadzania referendum lokalnego określa ustawa”. Nie ulega wątpliwości, że instytucja referendum lokalnego stanowi użyteczne narzędzie do podejmowania ważnych lokalnie decyzji. Ustawa o referendum lokalnym wyróżnia dwa rodzaje referendum lokalnego, do których należą: referendum z inicjatywy organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego (dalej: JST) oraz referendum na wniosek mieszkańców.

Do katalogu kwestii o szczególnym znaczeniu dla danej społeczności lokalnej bez wątpienia należy ustanowienie patrona jednostki sa-

1 Dr Agnieszka Targońska, starszy sekretarz sądowy w Sądzie Rejonowym w Białymstoku, ORCID: 0000-0002-1703-2661.

2 Dz.U. Nr 78, poz. 483.

morządu terytorialnego. Na rosnące społeczne znaczenie tej materii wskazuje choćby fakt, że od kilku lat wśród jednostek samorządu terytorialnego można zaobserwować pewien trend w postaci ustanowienia świętego patrona. Krzysztof Świdorski wskazuje na różnorodność przyczyn stanowiących motywację do podjęcia tego działania: wzmocnienie więzi tożsamościowych i kulturowych wspólnoty samorządowej, zawieszenie wspólnoty lokalnej opiece i wstawiennictwu świętego patrona, integracja społeczności lokalnej wokół jego osoby, wyznawanych przez niego ideałów i wartości, a także promocja jednostki samorządu terytorialnego, z którą osoba świętego patrona jest tradycyjnie związana³.

Wydaje się, że referendum lokalne jako sztandarowa instytucja demokracji bezpośredniej stanowi najbardziej efektywne narzędzie w procedurze ustanowienia patrona JST. Świadczą o tym przede wszystkim cechy referendum, do których należą: bezpośrednie podejmowanie wiążących decyzji przez członków społeczności lokalnej, z pominięciem pośrednictwa organów JST oraz równość wszystkich członków tej społeczności w podejmowaniu decyzji. Mimo to, jak pokazują wyniki przeprowadzonych w ramach projektu „Ustanowienie patrona jednostki samorządu terytorialnego w tradycji lokalnej i regionalnej”⁴, żadna z poddanych analizie JST, które ustanowiły patrona, nie zdecydowała się uwzględnić referendum lokalnego w procedurze ustanowienia patrona.

Rezultat wymienionych badań stał się przyczynkiem do refleksji nad tym, czym w istocie jest referendum lokalne i jakimi właściwościami się charakteryzuje. Mając to na względzie, należy odpowiedzieć na pytania: czy ustawowa konstrukcja referendum lokalnego odpowiada specyfice zagadnienia ustanowienia świętego patrona JST (materia znajdująca się na styku prawa i religii) i wyzwaniom pojawiającym się w tej procedurze (brak sformalizowanej procedury ustanowienia patrona JST; obowiązek współdziałania dwóch podmiotów reprezentujących dwie różne strony życia społecznego: jednostkę samorządu terytorialnego i Kościół i inne związki wyznaniowe⁵ oraz niejednolitość wyznaniową wspólnoty

3 K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1, s. 29–22

4 Projekt dofinansowany w ramach konkursu „Nauka dla Społeczeństwa” nr umowy 551622/2022/2022 (program Ministra Edukacji i Nauki).

5 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła Katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”

lokalnej)). Wymienione zagadnienia uczyniono przedmiotem rozważań w poniższym artykule.

1. Istota referendum lokalnego

Źródłosłów słowa „referendum” wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza coś, co musi być przekazane, zwrócone, oddane⁶. Grzegorz Kryseń zwraca uwagę, że to pojęcie nie jest uniwersalne, bowiem jego interpretacja zależna jest od „gałęzi prawa, konkretnego systemu prawa czy państwa”⁷.

W literaturze występuje wiele definicji instytucji referendum. Zdaniem Mariusza Jabłońskiego referendum stanowi sztandarową instytucję demokracji, dzięki której ogół uprawnionych do głosowania obywateli, we wcześniej ustalonym i podanym do publicznej wiadomości terminie, aktywnie partycypuje w rozstrzygnięciu istotnych problemów o znaczeniu ogólnopaństwowym lub lokalnym (w zależności od zasięgu terytorialnego referendum)⁸. Wymienione wyżej cechy referendum są uniwersalne dla wszystkich państw europejskich zawierających w swoich porządkach prawnych instytucję referendum. Podobnie definiują tę instytucję Magdalena Musiał-Karg i Natasza Lubik-Reczek, uzupełniając ją o zasadę legalności – skuteczne głosowanie w referendum odbywać się może wyłącznie zgodnie z przepisami obowiązującego prawa⁹.

Ustawa o referendum lokalnym z dnia 15 września 2000 r.¹⁰ – dalej URL, w art. 2 ust. 1 definiuje referendum jako instytucję pozwalającą mieszkańcom jednostki samorządu terytorialnego jako członkom wspólnoty samorządowej wyrazić swoją wolę co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy poddanej pod głosowanie (w procedurze ustanowienia patrona JST umożliwia członkom wspólnoty lokalnej wyrażenie swojego stanowiska w tej kwestii). Mariusz Kotulski dodaje, że uczestnictwo w refe-

2019, t. 22, s. 290.

6 S. Sagan, *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001, s. 91.

7 G. Kryseń, *Referendum jako instytucja demokracji bezpośredniej*, Białystok 2020, s. 45.

8 M. Jabłoński, *Referendum ogólnokrajowe w polskim prawie konstytucyjnym*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” CCLXXIV 2001, z. 274, s. 10; M. Jabłoński, *Referendum ogólnokrajowe : wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2003, z. 5–6, s. 10.

9 M. Musiał-Karg, N. Lubik-Reczek, *Referendum as a direct democracy tool in successor states of former Yugoslavia*, „Przegląd Politologiczny” 2022, no 2, s. 50.

10 Dz.U. z 2025 r. poz. 472.

rendum lokalnym nie zawsze ma na celu wyrażanie swojego stanowiska przez mieszkańców danej JST w sposób decydujący, ale może również polegać na wykonywaniu „prawa wpływania kształtującego”¹¹.

W podobnym tonie m.in. instytucję referendum traktuje sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, stwierdzając w art. 3, że: „Samorząd terytorialny oznacza prawo i zdolność społeczności lokalnych, w granicach określonych prawem, do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców. Prawo to jest realizowane przez rady lub zgromadzenia, w których skład wchodzi członkowie wybierani w wyborach wolnych, tajnych, równych, bezpośrednich i powszechnych i które mogą dysponować organami wykonawczymi im podlegającymi. Przepis ten nie wyklucza możliwości odwołania się do zgromadzeń obywateli, referendum lub każdej innej formy bezpośredniego uczestnictwa obywateli, jeśli ustawa dopuszcza takie rozwiązanie”. Wspomniane w cytowanym przepisie „kierowanie i zarządzanie zasadniczą częścią spraw publicznych” stanowi w istocie emanację woli społeczności lokalnej w konkretnej, ważnej dla niej sprawie.

Ustawy samorządowe konkretyzują sposób podejmowania decyzji w sprawach o znaczeniu lokalnym, stanowiąc, że mieszkańcy gminy (odpowiednio powiatu i województwa) podejmują rozstrzygnięcia w głosowaniu powszechnym (poprzez wybory i referendum) lub za pośrednictwem organów gminy (odpowiednio powiatu i samorządu województwa)¹². Ustawodawca nie posługuje się tu konstrukcją opiniowania lub wyrażania stanowiska. W związku z tym należy przyjąć, że decyzja podjęta w referendum lokalnym nie powinna być utożsamiana ze stanowiskiem uzyskanym w drodze plebiscytu lub konsultacji społecznych, ale stanowi prawdziwą instytucję demokracji bezpośredniej, w której obywatele podejmują wiążącą dla organów decyzję. Jak stwierdził Sąd

11 M. Kotulski, Referendum lokalne, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 3, s. 114.

12 Art. 11 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465); art. 8 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107); art. 5 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2025 r. poz. 581).

Najwyższy w postanowieniu z dnia 18.09.1998 r.,¹³ wyrażenie woli „odbywające się w głosowaniu powszechnym ma charakter rozstrzygający (...) nie zaś opiniodawczy, sondażowy”¹⁴.

Anna Rytel-Warzocha podaje natomiast dwa ujęcia terminu „referendum”: sensu largo oraz sensu stricto. Referendum sensu largo, jej zdaniem jest to każde głosowanie o charakterze powszechnym, w którym wszyscy obywatele posiadający czynne prawo wyborcze w sposób bezpośredni decydują o przedmiocie referendum. Cały proces przeprowadzenia referendum oraz sama instytucja referendum regulowana jest prawem krajowym¹⁵ – w przypadku referendum lokalnego jest to ustawa z 15 września 2000 r. o referendum lokalnym (dalej: URL). Przedmiot referendum dotyczy zawsze konkretnego problemu (np. budowy elektrowni czy ustanowienia osoby świętego jako patrona JST) i ma charakter generalny (ma znaczenie dla społeczeństwa jako całości, lub jak w przypadku referendum lokalnego – dla ogółu obywateli zamieszkujących daną jednostkę samorządu lokalnego), a nie indywidualny¹⁶. Referendum sensu stricto oznacza zaś instytucję polegającą na bezpośrednim decydowaniu obywateli w poddanej pod referendum sprawie. Rezultat tej decyzji ma na celu zastąpienie decyzji organu państwowego (organu samorządu terytorialnego) lub zobowiązuje ten organ do podjęcia działań w celu wprowadzenia jej do systemu prawnego¹⁷.

Referendum stanowi najbardziej podstawowy przykład działania demokracji bezpośredniej w praktyce, bowiem umożliwia biorącym w nim udział wyborcom zajęcie stanowiska (wyrażenie woli) w sposób bardziej bezpośredni niż poprzez procedury legislacyjne¹⁸. Wyrażenie woli obywateli odbywa się w formie głosowania zorganizowanego

13 Sygn. II SA/KA 1240/98, OSP 1999, nr 10, poz. 190; Podają za: B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 1, 2012, dostęp: Legalis.

14 Podają za: B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* 2012, dostęp: Legalis.

15 A. Rytel-Warzocha, *Referendum ogólnokrajowe w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2011, s. 17.

16 *Ibidem*, s. 18.

17 *Ibidem*.

18 C.T. Jerzak, *The EU's Democratic Deficit and Repeated Referendums in Ireland*, „International Journal of Politics, Culture, and Society” 2014, Vol. 27, No. 3, s. 369.

w oparciu o podstawowe zasady prawa wyborczego (powszechność, równość, bezpośredniość i tajność)¹⁹.

Na podstawie Kodeksu dobrej praktyki referendalnej²⁰ można wyodrębnić pewne pożądane cechy referendum, które odnoszą się również do referendum lokalnego. Należą do nich: bezpośredni udział uprawnionych podmiotów w głosowaniu; równość w dostępie każdego uprawnionego podmiotu do głosowania; wolność podjęcia decyzji; posiadanie tylko jednego głosu; wola większości obywateli jest decydująca w rozstrzyganiu kwestii referendum; organizowanie referendum przez bezstronny organ; obecność bezstronnych obserwatorów podczas kampanii referendalnej, w trakcie głosowania i podczas ustalania wyników referendum; prosty, a zarazem skuteczny system weryfikacji wyników oraz zgodność materii referendum z obowiązującym prawem. Nadto możliwość wyrażenia woli w drodze referendum służy spełnianiu określonych funkcji, wśród których wymienić można choćby: możliwość urzeczywistniania idei suwerenności narodu, pełnienia funkcji legitymizującej woli obywateli, kontrolowania organów władzy publicznej w kwestii podejmowanych rozstrzygnięć czy też aktywizacji społeczeństwa²¹.

2. Ustanowienie patrona JST jako przedmiot referendum lokalnego

Przedmiot referendum definiuje się jako każdą materię, która zostaje oddana do decyzji uprawnionych obywateli²². Marek Safjan i Leszek Bossek identyfikują pewne cechy tej materii, które warunkują poddanie jej pod głosowanie w drodze referendum. W cytowanym powyżej art. 170 Konstytucji RP ustawodawca konstytucyjny nie wprowadził żadnego ograniczenia w zakresie przedmiotu referendum, stanowiąc jedynie, że powinno ono dotyczyć spraw określonej wspólnoty samorządowej. Tym

19 E. Kuźelewska, Pros and Cons of Referendum in Western Europe, „Polish Political Science Yearbook” 2001, vol. 30, s. 112–113, także: W. Linder, S. Mueller, *Swiss Democracy. Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*, Cham 2021, s. 120.

20 Code of Good Practice On Referendums adopted by the Council for Democratic Elections at its 19th meeting (Venice, 16 December 2006) and the Venice Commission at its 70th plenary session (Venice, 16–17 March 2007), CDL-AD (2007)008rev-cor, Study No. 371/2006.

21 G. Kryszewski, *Referendum ...*, s. 49–50.

22 E. Kuźelewska, *Referendum w procesie integracji europejskiej*, Warszawa 2006, s. 35.

samym ustawodawcą stwierdził, że kwestia poddana pod referendum powinna mieć charakter powszechny, czyli posiadać znaczenie dla społeczności lokalnej jako ogółu jej członków, nie zaś dotyczyć partykularnych interesów.

Uważa się, że kwestia ustanowienia świętego patrona JST wypełnia warunek posiadania cechy powszechności. Na dowód tego warto przywołać motywy ustanowienia patrona przez miasto gminę Lębork, która na jedno z pytań w ankiecie podała następujące powody ustanowienia św. Jakuba Apostoła Patronem Lęborka: „Św. Jakub Apostoł jest związany z miastem od czasu jego lokacji w 1341 r. Ustanowieniu tego świętego patronem miasta sprzyjała otwartość ojców franciszkanów, opiekunów parafii św. Jakuba Apostoła na sprawy wszystkich lęborczan. Dodatkowo, w Lęborku nastąpiło udane ożywianie kultu św. Jakuba Apostoła za sprawą organizacji w 1996 roku Ogólnomiejskiego Jarmarku Odpustowego św. Jakuba (inicjatywa ta skierowana była także do osób niebędących członkami parafii w Lęborku). Pomysłowi ustanowienia patrona towarzyszyło również włączenie do wspólnot przykościelnych w życie parafii św. Jakuba Apostoła także świeckich z różnych parafii miejskich”. Nie inaczej uzasadniono wybór św. Bernarda z Clairvaux jako patrona Pelplina oraz ustanowienie 15 sierpnia Dniem Świętego Bernarda Patrona Miasta Pelplina. Jak wskazano w ankiecie, „ideą święta jest integracja społeczności lokalnej i regionalnej poprzez wskrzeszanie dawnych tradycji święta patronalnego w dniu głównego odpustu Wniebowzięcia NMP. Wspólne świętowanie składa się z mszy św. w bazylice katedralnej oraz festynu i imprez towarzyszących związanych ze św. Bernardem – patronem pszczelarzy. Jest to nawiązanie do cysterskich korzeni Pelplina, naznaczonych obecnością św. Bernarda oraz lokalnych tradycji i obyczajów związanych z miodami, ziołami oraz darami runa leśnego”.

Nie bez znaczenia pozostaje również fakt, że członkowie wspólnoty samorządowej uczestniczący w referendum lokalnym mogą decydować wyłącznie o sprawach mieszczących się w zakresie zadań i kompetencji danej JST²³. Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z dnia 26 lutego 2003 r., stwierdził, że „w sprawach zastrzeżonych dla organów jednostek samorządu terytorialnego mieszkańcy nie mogą ich za-

23 M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP*, t. II, *Komentarz do art. 87–243*, 2016, dostęp: Legalis.

stępować i referendum lokalne nie może prowadzić do zniesienia zadań i obowiązków oraz kompetencji tych organów. Mieszkańcy mogą wyrażać swą wolę bezpośrednio w drodze referendum tylko w sprawach zasadniczych dla tego samorządu, a zarazem takich, które nie są stałym, powtarzalnym, bieżącym wykonywaniem zadań”²⁴.

Wydaje się, że warunki skonkretyzowane w powyżej cytowanym wyroku Trybunału Konstytucyjnego mają zastosowanie do kwestii ustanowienia patrona. Jak już wspomniano we wstępie, w obowiązującym polskim prawie państwowym nie istnieją regulacje prawne, które wprost normują kwestię ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej²⁵, a tym samym stwierdzają kompetencję JST w tym zakresie. To nie oznacza jednak braku tej kompetencji JST w procedurze ustanowienia patrona. Utarła się bowiem praktyka, w której organ stanowiący JST obraduje nad przedłożoną mu inicjatywą dotyczącą przyjęcia uchwały popierającej wybór patrona (tzw. uchwała intencyjna), w której na ogół występuje propozycja ustanowienia konkretnego dnia w roku kalendarzowym jako święta patronalnego oraz upoważnienie dla organu wykonawczego danej JST do wystąpienia do właściwych władz kościelnych o uznanie i zatwierdzenie wyboru świętego patrona²⁶.

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 13 listopada 2012 r., także zidentyfikował pewne ograniczenia co do przedmiotu referendum lokalnego. Po pierwsze sąd wskazał, że stanowiłoby naruszenie prawa rozstrzyganie w drodze referendum lokalnego spraw, dla których przepisy prawa określają specjalny tryb postępowania obejmujący odpowiednie procedury, w którym wymagane jest dokonanie uzgodnień czy zasięgnięcie opinii. Po drugie, do zakresu przedmiotowego referendum lokalnego nie mogą należeć sprawy indywidualne, które powinny być załatwiane przez właściwy organ w drodze aktu administracyjnego w sformalizowanym trybie, obejmującym również procedury i środki zaskarżenia. W związku z tym sąd wyłączył spod materii referendum lokalnego sprawy rozstrzygane w trybie k.p.a., ordynacji podatkowej bądź prawa budowlanego. Po trzecie, z zakresu przedmioto-

24 Sygn. K 30/02, Dz.U. Nr 44, poz. 388, OTK-A 2003, nr 2, poz. 16, Legalis nr 56026.

25 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła Katolickiego...*, s. 290; podobnie: K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona...*, s. 44.

26 K. Świdorski, *op. cit.*, s. 32.

wego referendum wyłączone są także sprawy niemające wprawdzie indywidualnego charakteru, ale dla rozstrzygnięcia których ustawodawca przewidział szczególne, sformalizowane procedury w celu ochrony konstytucyjnych praw i wolności (np. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego)²⁷. W wyroku z dnia 14 stycznia 2014 r., Naczelny Sąd Administracyjny doprecyzował zaś, że spod materii referendum lokalnego wyłączone są również te sprawy, w których współudział członków wspólnoty gminnej w procesie wydawania aktu normatywnego przez organy samorządowe został już zapewniony (np. poprzez obowiązkowe konsultacje). Sąd stwierdził, że późniejsze referendum jest zbędne w sytuacji, gdy mieszkańcy już wypowiedzieli się w sprawie będącej przedmiotem uchwały. Przeciwnie stanowisko prowadziłoby, zdaniem sądu, do pozbawienia konsultacji jakiegokolwiek znaczenia prawnego. Ponadto ponowne zwracanie się w sprawie (która była już przedmiotem konsultacji) do mieszkańców, w sytuacji gdy akt prawa miejscowego został ogłoszony i tym samym obowiązuje, prowadziłoby do zachwiania pewności obrotu prawnego²⁸.

Zgodnie z art. 2 URL mieszkańcy jednostki samorządu terytorialnego jako członkowie wspólnoty samorządowej wyrażają w drodze głosowania swoją wolę:

- 1) w sprawie odwołania organu stanowiącego tej jednostki;
- 2) co do sposobu rozstrzygania sprawy dotyczącej tej wspólnoty, mieszczącej się w zakresie zadań i kompetencji organów danej jednostki;
- 3) w innych istotnych sprawach dotyczących społecznych, gospodarczych lub kulturowych więzi łączących tę wspólnotę (np. w sprawie ustanowienia świętego patrona dla określonej JST).

Oprócz powyższego przedmiotem referendum gminnego może być również:

- 1) odwołanie wójta (burmistrza, prezydenta miasta);
- 2) samoopodatkowanie się mieszkańców na cele publiczne mieszczące się w zakresie zadań i kompetencji organów gminy.

27 Sygn. II OSK 2467/12, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/4C3C80FC15> [dostęp: 15.03.2025].

28 Sygn. II OSK 2988/13, <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/4721A27971> [dostęp: 15.03.2025].

W ustępie 3 tego artykułu ustawodawca wyjaśnił, na czym polega udział w referendum lokalnym, stanowiąc, że referendum polega na udzieleniu na urzędowej karcie do głosowania pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na postawione pytanie lub pytania w zakresie spraw wymienionych powyżej albo na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami.

Na podstawie art. 3 URL w referendum mają prawo brać udział osoby stale zamieszkujące na obszarze danej jednostki samorządu terytorialnego, posiadające czynne prawo wyborcze do organu stanowiącego tej jednostki.

3. Procedura referendalna a sprawa ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego

Mając na względzie sformułowane powyżej uwagi wydaje się uzasadnione stwierdzenie, że materia ustanowienia patrona JST może bez przeszkód zostać poddana pod głosowanie mieszkańców JST w drodze referendum lokalnego. Mimo to w dotychczasowej praktyce referendalnej jednostek samorządu terytorialnego wspomniane zagadnienie nie było przedmiotem referendum. Wspólnoty lokalne w celu ustanowienia patrona obrały dwuetapową ścieżkę.

Etap pierwszy rozpoczynał się od przedłożenia organowi stanowiącemu JST przez inicjatora referendum (generalnie byli to członkowie wspólnoty samorządowej zrzeszeni w organizacje społeczne lub społeczność lokalna we współpracy z proboszczami parafii znajdujących się w granicach JST) inicjatywy ustanowienia patrona JST. Następnie organ ten podejmował tzw. uchwałę intencyjną zawierającą propozycję ustanowienia konkretnego dnia w roku kalendarzowym jako święta patronalnego oraz upoważnienie dla organu wykonawczego danej JST do wystąpienia do właściwych władz kościelnych o uznanie i zatwierdzenie wyboru świętego patrona²⁹.

Drugi etap obejmował procedurę kościelną, którą rozpoczynał wniosek organu wykonawczego oraz przewodniczącego organu stanowiącego JST skierowany do miejscowego biskupa ordynariusza

29 K. Świdorski, *op. cit.*, s. 32.

o zatwierdzenie wyboru patrona wspólnoty samorządowej. Kulminacją procedury kościelnej było otrzymanie wydanego przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Stolicy Apostolskiej dekretu w języku łacińskim stwierdzającego pozytywną opinię w przedmiocie ustanowienia patrona JST. Warto podkreślić, że w wyniku obowiązywania zasady autonomii państwowego i kościelnego porządku prawnego wspomniany dekret nie obowiązywał automatycznie w krajowym porządku prawnym³⁰. W celu dopełnienia procedury ustanowienia patrona JST organ stanowiący tej jednostki był obowiązany podjąć na najbliższej sesji organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego uchwałę o ustanowieniu patrona wspólnoty samorządowej³¹.

Na podstawie doświadczeń wspólnot lokalnych, które podjęły próbę ustanowienia patrona, należy poczynić pewne uwagi. Po pierwsze, dostrzegalna jest niezwykle ograniczona rola członków społeczności lokalnej w procedurze ustanowienia patrona JST. Dotychczas sprowadzała się bowiem do sformułowania inicjatywy i skierowania wniosku do odpowiednich organów. Późniejsze działania kontynuowały organy samorządu terytorialnego oraz odpowiednie instytucje kościelne, z pominięciem najbardziej zainteresowanych tą sprawą podmiotów – mieszkańców określonej JST. To zaś wręcz uniemożliwia realizację założeń demokracji bezpośredniej w praktyce. Nadto warto zwrócić uwagę na brak przestrzeni dla ewentualnej dyskusji nad wyborem osoby patrona przez wszystkich członków danej wspólnoty lokalnej, również tych niezaangażowanych religijnie jej członków. Na uwagę zwraca również stopień skomplikowania dotychczas praktykowanej procedury ustanowienia patrona obejmujący postępowanie przed dwoma odrębnymi podmiotami (organami JST i instytucjami Kościoła katolickiego).

Wydaje się, że efektywną odpowiedzią na powyższe wyzwania może być instytucja referendum lokalnego. Warto w tym celu poddać analizie jej ustawową konstrukcję w kontekście ustanowienia patrona. Ustawa o referendum lokalnym wyróżnia dwa rodzaje referendum: referendum z inicjatywy organu stanowiącego JST oraz referendum przeprowadzone na wniosek mieszkańców. Z kolei w kategorii referendum przeprowadzonego na wniosek mieszkańców ustawodawca wyróż-

30 M. Ożóg, *op. cit.*, s. 308.

31 *Ibidem*, s. 309–310.

nił referendum w sprawach innych niż odwołanie organu jednostki samorządu terytorialnego oraz referendum w sprawie odwołania organu jednostki samorządu terytorialnego. Referendum w sprawie odwołania organu jednostki samorządu terytorialnego nie będzie przedmiotem analizy tej części artykułu z uwagi na brak związku z tematem artykułu. Pozostałe rodzaje referendów umożliwiają podjęcie dyskusji nad kwestią ustanowienia patrona wspólnoty lokalnej.

W celu przeprowadzenia referendum z inicjatywy organu stanowiącego JST, zgodnie z art. 9 URL, wymagane jest podjęcie przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego (np. Radę Miasta Białegostoku, Radę Miasta Knurowa, Radę Miasta w Kazimierzy Wielkiej) uchwały bezwzględną większością głosów swojego ustawowego składu. W treści tej uchwały organ stanowiący JST powinien zawrzeć:

- 1) pytanie lub pytania referendum albo warianty zaproponowane mieszkańcom jednostki do wyboru (np. „Czy zgadzasz się na ustanowienie bł. Michała Sopocki patronem Miasta Białegostoku?”; „Czy wyrażasz zgodę na przyjęcie Matki Bożej Wejherowskiej za Patronkę Powiatu Wejherowskiego?”);
- 2) termin przeprowadzenia referendum;
- 3) wzór karty do głosowania oraz wzory nakładek na karty do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a;
- 4) kalendarz czynności związanych z przeprowadzeniem referendum.

Na podstawie art. 10 URL wspomniana uchwała podlega ogłoszeniu w wojewódzkim dzienniku urzędowym, przy czym uchwała rady gminy podlega ponadto bezzwłocznemu rozplakatowaniu lub ogłoszeniu w inny sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie. Następnie referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej w 50 dniu od dnia opublikowania uchwały w wojewódzkim dzienniku urzędowym lub najpóźniej w 50 dniu od dnia uprawomocnienia się wyroku sądu administracyjnego uwzględniającego skargę na rozstrzygnięcie nadzorcze wojewody.

Z kolei inicjatorem referendum przeprowadzanego na wniosek mieszkańców w sprawach innych niż odwołanie organu jednostki samorządu terytorialnego, zgodnie z art. 4 URL, może być grupa co najmniej:

- 1) 10% uprawnionych do głosowania mieszkańców gminy albo powiatu;
- 2) 5% uprawnionych do głosowania mieszkańców województwa.

Szczegółowe wytyczne co do składu podmiotu inicjującego referendum znajdują się w treści art. 10 URL, który stanowi, że z inicjatywą przeprowadzenia referendum na wniosek mieszkańców jednostki samorządu terytorialnego wystąpić może:

- 1) grupa co najmniej 15 obywateli, którym przysługuje prawo wybierania do organu stanowiącego danej jednostki samorządu terytorialnego, a w odniesieniu do referendum gminnego – także pięciu obywateli, którym przysługuje prawo wybierania do rady gminy;
- 2) statutowa struktura terenowa partii politycznej działająca w danej jednostce samorządu terytorialnego (przykładowo, jednym z podmiotów, które udzieliły poparcia dla ustanowienia patrona JST w Lęborku, były władze 8 partii politycznych działających w tym mieście);
- 3) organizacja społeczna posiadająca osobowość prawną, której statutowym terenem działania jest co najmniej obszar danej jednostki samorządu terytorialnego (np. w gminie Brusy jednym z inicjatorów procedury ustanowienia patrona były: Zrzeszenie Kaszubsko–Pomorskie w Brusach i Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Pelplińskiej Oddział w Brusach; w Bieruniu – Stowarzyszenie Miłośników 600-letniego Bierunia).

Następnie, na podstawie art. 12 w zw. z art. 15 URL, inicjator referendum jest obowiązany powiadomić w terminie 60 dni na piśmie przewodniczącego zarządu danej jednostki samorządu terytorialnego, a w gminie wójta (burmistrza, prezydenta miasta), o zamiarze wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum. Wspomniane powiadomienie powinno zawierać:

- 1) jeżeli inicjatorem referendum jest grupa obywateli – nazwiska, imiona, adresy zamieszkania oraz numery ewidencyjne PESEL wszystkich członków grupy oraz wskazanie osoby będącej jej pełnomocnikiem;
- 2) jeżeli inicjatorem referendum jest partia polityczna lub organizacja społeczna – nazwę inicjatora, adres siedziby oraz nazwisko,

imię, adres zamieszkania i numer ewidencyjny PESEL osoby będącej jej pełnomocnikiem, przy czym do powiadomienia dołącza się poświadczony odpis z ewidencji partii politycznych lub odpis z rejestru organizacji wraz z jej statutem;

- 3) określenie sprawy, w której ma zostać przeprowadzone referendum.

W kolejnym kroku przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego, a w gminie wójt (burmistrz, prezydent miasta), niezwłocznie potwierdza na piśmie otrzymanie powiadomienia. Na wniosek inicjatora referendum, złożony na piśmie utrwalonym w postaci papierowej, opatrzonym własnoręcznym podpisem, przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego, a w gminie wójt (burmistrz, prezydent miasta), w ciągu 14 dni od otrzymania wniosku powiadamia na piśmie inicjatora referendum lub jego pełnomocnika o liczbie wyborców ujętych w Centralnym Rejestrze Wyborców w obwodach danej gminy na koniec kwartału poprzedzającego złożenie wniosku. Inicjator referendum w sprawie odwołania organu jednostki samorządu terytorialnego przed upływem kadencji powiadamia o zamiarze wystąpienia z taką inicjatywą również komisarza wyborczego.

Zgodnie z art. 13 URL inicjator referendum obowiązany jest na swój koszt podać do wiadomości mieszkańców danej jednostki samorządu terytorialnego przedmiot zamierzonego referendum, przy czym podanie do wiadomości w gminie następuje w sposób zwyczajowo przyjęty w danej gminie, a w powiecie i w województwie – poprzez ogłoszenie w prasie codziennej ogólnodostępnej w danej jednostce samorządu terytorialnego. Informacja o zamierzonym referendum powinna zawierać pytanie (lub pytania) postawione w referendum albo warianty zaproponowane do wyboru.

Następnie, zgodnie z art. 14 URL, w terminie 60 dni od dnia powiadomienia inicjator referendum zbiera podpisy mieszkańców uprawnionych do wybierania organu stanowiącego danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy chcą poprzeć inicjatywę w tej sprawie. Podpisy zbiera się na kartach, z których każda zawiera informacje o przedmiocie zamierzonego referendum oraz o tym, że poparcia nie można wycofać. Karta zawiera również:

- 1) nazwiska i imiona członków grupy oraz imię, nazwisko i miejsce zamieszkania pełnomocnika, jeżeli inicjatorem referendum jest grupa obywateli;
- 2) nazwę i adres siedziby statutowej struktury terenowej partii politycznej lub organizacji społecznej oraz imię, nazwisko i adres zamieszkania pełnomocnika, jeżeli inicjatorem referendum jest partia polityczna lub organizacja społeczna.

Przewodniczący zarządu jednostki samorządu terytorialnego, a w gminie wójt (burmistrz, prezydent miasta), obowiązany jest na podstawie art. 16 URL przekazać niezwłocznie wniosek przewodniczącemu organu stanowiącego tej jednostki. Organ stanowiący JST powołuje wówczas ze swego składu komisję do sprawdzenia, czy wniosek mieszkańców o przeprowadzenie referendum (w sprawie ustanowienia patrona) odpowiada przepisom ustawy. W wypadku gdyby wniosek mieszkańców o przeprowadzenie referendum uchybiał ustawowym wymaganiom, komisja zwróci go inicjatorowi referendum, wyznaczając czternastodniowy termin do usunięcia uchybień. Jeżeli jednak komisja stwierdzi, że wniosek o przeprowadzenie referendum zawiera uchybienia, których nie można usunąć, przekazuje wniosek organowi stanowiącemu jednostki samorządu terytorialnego wraz ze swoją opinią.

Jeżeli wniosek mieszkańców spełnia wymogi ustawy oraz nie prowadzi do rozstrzygnięć sprzecznych z prawem, na podstawie art. 17 URL organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego podejmuje uchwałę w sprawie przeprowadzenia referendum. Organ stanowiący będzie wówczas związany treścią wniosku. W przypadku gdy złożono dwa lub więcej wnioski mieszkańców o przeprowadzenie referendum, organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego podejmuje uchwałę o przeprowadzeniu referendów w takiej kolejności, w jakiej wnioski zostały przekazane przez inicjatorów referendów lub ich pełnomocników organowi. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby organ stanowiący, jeżeli jest to możliwe, poddał jednocześnie wszystkie wnioski lub ich część pod referendum.

Ustawodawca w art. 18 URL ograniczył termin na podjęcie uchwały w sprawie przeprowadzenia referendum lub uchwały o odrzuceniu wniosku mieszkańców, stwierdzając, że organ stanowiący jednostki sa-

morządu terytorialnego powinien podjąć stosowną uchwałę nie później niż w ciągu 30 dni od dnia przekazania wniosku. Uchwała organu stanowiącego JST w sprawie przeprowadzenia referendum na wniosek mieszkańców podlega zgodnie z art. 19 URL opublikowaniu.

Warto podkreślić, że zgodnie z art. 20 URL na uchwałę organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego odrzucającą wniosek mieszkańców w sprawie przeprowadzenia referendum, a także na niedotrzymanie przez ten organ terminu inicjatorowi referendum służy skarga do sądu administracyjnego w terminie 14 dni od dnia doręczenia uchwały lub upływu terminu do jej podjęcia. Sąd administracyjny rozpatruje wówczas skargę w terminie 14 dni od dnia wniesienia skargi. Skargę kasacyjną wnosi się w terminie 14 dni. Wyrok sądu uwzględniający skargę zastępuje uchwałę organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego. Na podstawie tego wyroku komisarz wyborczy wydaje postanowienie o przeprowadzeniu referendum, zawierające wymagane informacje.

Oprócz możliwości wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum w procedurze ustanowienia patrona JST inicjator referendum posiada także możliwość szerszego przybliżenia sylwetki kandydata na patrona określonej JST w czasie kampanii referendalnej. Zgodnie z art. 28 URL kampania referendalna służy wyjaśnieniu przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego, który zarządził referendum, istoty problemów rozstrzyganych w referendum, treści postawionych pytań i wariantów, a także prezentowaniu stanowiska inicjatora referendum oraz partii politycznych, zrzeszeń i mieszkańców w sprawie poddanej pod referendum. Uważa się, że etap kampanii referendalnej jest najlepszym momentem na wszelkie inicjatywy związane z osobą patrona: organizację jarmarków świątecznych (np. Lawendowy Jarmark św. Jakuba w Człuchowie), jubileuszy (np. jubileusz 250-lecia kanonizacji sługi chorych św. Kamila de Lellis) i innych inicjatyw (np. 300-lecie obecności i kultu cudownego wizerunku Matki Bożej Wejherowskiej; organizacja nabożeństw ekumenicznych w intencji pokoju i jedności chrześcijan przez Łęborskie Stowarzyszenie św. Jakuba Apostoła). Moment kampanii referendalnej stwarza możliwości organizacji spotkań edukacyjnych lub dyskusyjnych na terenie urzędu określonej JST, podczas którego głos w dyskusji mogliby zabrać nie tylko pomysłodawcy i zwolennicy ustanowienia określonego patrona, ale również jego prze-

ciwnicy lub osoby wahające się. Niemniej jednak kampania referendalna jest ograniczona czasowo, bowiem na podstawie art. 29 URL ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania.

Na podstawie art. 21 URL referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, najpóźniej w 50 dniu:

- 1) od dnia opublikowania uchwały organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego w tej sprawie w wojewódzkim dzienniku urzędowym;
- 2) od dnia uprawomocnienia się wyroku uwzględniającego skargę.

Jednakże, zgodnie z art. 8a URL, nie można zarządzić referendum na dzień, na który zarządzone zostały wybory do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, wybory do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego lub wybory wójtów (burmistrzów, prezydentów miast). Ten zakaz nie dotyczy zarządzenia referendum na dzień, na który zarządzone zostały wybory uzupełniające do Senatu, przedterminowe, uzupełniające lub ponowne wybory do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego lub wybory do nowego organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, a także przedterminowe lub ponowne wybory wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Referendum z inicjatywy mieszkańców jest ważne, zgodnie z art. 55 URL, jeżeli wzięło w nim udział co najmniej 30% uprawnionych do głosowania. Natomiast wynik referendum jest rozstrzygający, jeżeli za jednym z rozwiązań w sprawie poddanej pod referendum oddano więcej niż połowę ważnych głosów (art. 56 URL).

Zakończenie

W preambule do Europejskiej Karty Samorządu Terytorialnego znajduje się stwierdzenie, że prawo obywateli do uczestnictwa w kierowaniu sprawami publicznymi stanowi jedną z demokratycznych zasad wspólnych dla wszystkich państw członkowskich Rady Europy. To prawo na szczeblu lokalnym może być realizowane w sposób najbardziej bezpośredni, a istnienie społeczności lokalnych wyposażonych w rzeczywi-

ste uprawnienia stwarza warunki dla skutecznego zarządzania. Ustawowa konstrukcja polskiego referendum lokalnego pozwala stwierdzić, że powyższe uwagi mają tu zastosowanie. Mieszkańcy społeczności lokalnych zostali bowiem ustawowo wyposażeni w prawo wystąpienia z inicjatywą przeprowadzenia referendum w swoich jednostkach samorządu terytorialnego, zawsze gdy czują, że określona problematyka ma znaczenie w ich środowisku. Z drugiej strony organy określonej JST występujące z inicjatywą przeprowadzenia referendum lokalnego, oddając określoną materię do decyzji swoich mieszkańców, w najpełniejszy sposób realizują zasady demokracji bezpośredniej w praktyce, ponieważ angażują społeczność lokalną, sprawiają, że mieszkańcy stają się bardziej odpowiedzialni za swoje środowisko. Udział obywateli w referendum lokalnym pozwala przedyskutować temat stanowiący jego materię oraz daje poczucie sprawczości w określonej kwestii. Ma to niewątpliwie ogromne znaczenie w momencie kryzysu demokracji przedstawicielskiej, w której wybrani przedstawiciele nie zawsze stają na wysokości zadania, kierując się tylko sobie znanymi pobudkami. Jest rzeczą oczywistą, że nie każda problematyka może stanowić przedmiot referendum lokalnego, o czym sygnalizowano powyżej. Wydaje się jednak, że kwestia ustanowienia patrona JST do tych wyłączeń nie należy. Cechuje się ona bowiem powszechnym charakterem, ponieważ dotyczy obrania określonej osoby (w przywołanym we wstępie projekcie „Ustanowienie patrona jednostki samorządu terytorialnego w tradycji lokalnej i regionalnej” badania dotyczyły osoby świętego) za opiekuna JST, patrona, orędownika. O znaczeniu dla danej JST świadczy zaś fakt, że celem ustanowienia osoby świętego za patrona JST jest podkreślenie związku tego świętego z określoną jednostką lub powierzenie się jego opiece. Wydaje się zatem, że wciąż niedocenione referendum lokalne w omawianej tu kwestii może wywrzeć korzystniejsze skutki w kontekście realizacji założeń demokracji bezpośredniej w praktyce niż dotychczasowy proces ustanowienia patrona.

Bibliografia

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483)
Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465)
Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107)

- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2025 r. poz. 581)
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym (Dz.U. z 2025 r. poz. 472)
- Code of Good Practice On Referendums adopted by the Council for Democratic Elections at its 19th meeting (Venice, 16 December 2006) and the Venice Commission at its 70th plenary session (Venice, 16–17 March 2007), CDL-AD (2007)008rev-cor, Study No. 371/2006
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z uzasadnieniem z dnia 26 lutego 2003 r., sygn. K 30/02 (Dz.U. Nr 44, poz. 388, OTK-A 2003 nr 2, poz. 16, Legalis nr 56026)
- Wyrok NSA z dnia 13 listopada 2012 r. sygn. II OSK 2467/12
- Wyrok NSA z dnia 14 stycznia 2014 r. sygn. II OSK 2988/13
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* 2012
- Jabłoński M., *Referendum ogólnokrajowe w polskim prawie konstytucyjnym*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” 2001, z. 274, s. 10; M. Jabłoński, *Referendum ogólnokrajowe: wybrane zagadnienia*, „Palestra” 2003, nr 5–6
- Jerzak C.T., The EU’s Democratic Deficit and Repeated Referendums in Ireland, „International Journal of Politics, Culture, and Society” June, 2014, Vol. 27, No. 3
- Kotulski M., *Referendum lokalne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, z. 3
- Kuźlewska E., *Referendum w procesie integracji europejskiej*, Warszawa 2006
- Kuźlewska E., *Pros and Cons of Referendum in Western Europe*, „Polish Political Science Yearbook” 2001, vol. 30
- Linder W., Mueller S., *Swiss Democracy. Possible Solutions to Conflict in Multicultural Societies*, Cham 2021
- Kryszeń G., *Referendum jako instytucja demokracji bezpośredniej*, Białystok 2020
- Musiał-Karg M., Lubik-Reczek N., *Referendum as a direct democracy tool in successor states of former Yugoslavia*, „Przegląd Politologiczny” 2022, no 2
- Ożóg M., Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22
- Rakowska-Trela A., *Ustawa o referendum lokalnym. Komentarz*, 2019, dostęp: Legalis
- Rytel-Warzocho A., *Referendum ogólnokrajowe w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Warszawa 2011
- Safjan M., Bosek L., *Konstytucja RP*, t. II, Komentarz do art. 87–243, 2016
- Sagan S., *Prawo konstytucyjne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2001
- Świdorski K., *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1(37)

Streszczenie

Wśród jednostek samorządu terytorialnego występuje trend ustanawiania patrona. Klasyczna procedura ustanawiania patrona polega na wniesieniu inicjatywy w tym przedmiocie do organu stanowiącego jednostki samorządu terytorialnego, który nadaje temu wnioskowi dalszy bieg. Udział obywateli w tej procedurze jest ograniczony, w związku z tym warto zastanowić się nad tym, czy referendum lokalne, jako sztandarowa instytucja de-mokracji bezpośredniej, w której to obywatele wyrażają decydujący głos, będzie bardziej efektywnym narzędziem w procedurze ustanowienia patrona JST.

Słowa kluczowe: patron, jednostka samorządu terytorialnego, procedura, święty, referendum lokalne

Abstract

There is a trend among local authorities to establish a patron. The classic procedure for the establishment of a patron is to submit an initiative to the decision-making body of the local authority, which takes the proposal forward. The participation of citizens in this procedure is limited, and it is therefore worth considering whether the local referendum, as the flagship institution of direct democracy, in which it is the citizens who express the decisive vote, will be a more effective tool in the procedure of establishing a patron of the JST.

Keywords: patron of, local government, procedure, saint, local referendum

MATEUSZ KRZAK¹

SKARGA Z ART. 101 USTAWY Z DNIA 8 MARCA 1990 R.
O SAMORZĄDZIE GMINNYM NA UCHWAŁĘ
USTANAWIAJĄCĄ PATRONA GMINY

Organy stanowiące samorządu terytorialnego w Polsce podejmują różne uchwały. Wśród nich wymienić można uchwały ustanawiające patronów danej jednostki samorządu terytorialnego, w tym np. uchwały ustanawiające patronów gmin – wspólnot, które zgodnie z art. 164 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej² stanowią podstawową jednostkę samorządu terytorialnego. Na potrzeby niniejszego opracowania autor pochylił się nad problematyką i właściwą klasyfikacją wskazanych uchwał, ich strukturą i naturą. Analizie zostanie poddana również istota skargi z art. 101 ustawy o samorządzie gminnym³, zgłaszana w sytuacji podjęcia tego rodzaju uchwał przez właściwe terytorialnie rady gminy.

Rys historyczny i uwagi wstępne

Zrozumienie w pełni istoty ustanawiania patronów danej wspólnoty samorządowej wymaga zwrócenia uwagi na aspekt historyczny analizowanego problemu. Poznając historię wielu polskich miast w różnych

1 Mgr Mateusz Krzak, aplikant radcowski w Okręgowej Izbie Radców Prawnych w Warszawie.

2 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.

3 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. Nr 16, poz. 95 z późn. zm., zwana dalej: u.s.g.

opracowaniach historycznych, niejednokrotnie można trafić na informację, że określone miejsce na mapie Polski patronuje osoba, która została kanonizowana lub beatyfikowana w Kościele katolickim⁴. Jako przykład miasta, gdzie od wieków patronem jest św. Józef, można wskazać stolicę województwa małopolskiego, niegdyś stolicę Polski – Kraków⁵. Z kolei wśród miast, gdzie w ostatnich dwóch dekadach właściwe organy stanowiące podjęły stosowne uchwały w sprawie ustanowienia określonych osób patronami danej wspólnoty wymienić można: Ostrow Wielkopolski, którego patronem jest św. Stanisław Biskup i Męczennik⁶; Białystok, którego patronem jest bł. ks. Michał Sopoćko⁷ oraz Chrzanów, którego patronem jest św. Mikołaj⁸.

Ustanowienie danej osoby patronem wybranej społeczności często związane jest z historią tego miejsca, lokalnym kultem danej osoby (w przypadku przedstawiciela Kościoła katolickiego) lub nawet związkami patrona z tym miejscem. Podjęcie wskazanej uchwały jest często odpowiedzią właściwego organu stanowiącego na wolę prezentowaną przez lokalną społeczność. W wielu przypadkach podjęcie uchwały ustanawiającej patrona służy budowaniu silniejszej więzi między członkami danej wspólnoty, którzy mogą identyfikować się z cechami, które są charakterystyczne dla ich patrona.

Kolejną przestrzenią, która może ułatwić próbę wyjaśnienia istoty patronatu, jest przywołanie jego definicji. Z uwagi na fakt, iż w polskim porządku prawnym nie istnieje ustawowa definicja instytucji patronatu, uzasadnione jest odwołanie się do słownikowego rozumienia. Internetowa wersja Słownika języka polskiego wskazuje, że terminem „patron” można określać „zasłużoną i zwykle nieżyjącą już osobę, której imię nadawane jest jakiejś instytucji lub jakiemuś miejscu”; „osobę świętą lub bó-

4 M. Ożóg, *Ustanawianie osób świętych lub błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, PPrW 2017, nr 1, s. 40.

5 W. Tochmański, *Św. Józef w Karmelu*, [w:] *300 lat patronatu Św. Józefa nad Krakowem. Św. Józef w Karmelu. Materiały formacyjne dla Bractw Szkaplerznych Krakowskiej Prowincji Zakonu Karmelitów Bosych*, Poznań 2015, s. 15.

6 Uchwała nr XXI/297/ 2004 Rady Miejskiej Ostrowa Wielkopolskiego z dnia 20 lipca 2004 r. w sprawie ustanowienia św. Stanisława Biskupa i Męczennika Patronem Miasta Ostrowa Wielkopolskiego.

7 Uchwała nr XVIII/267/16 Rady Miasta Białystok z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopoćki za patrona Miasta Białegostoku.

8 Uchwała nr VI/29/2007 Rady Miejskiej w Chrzanowie z dnia 27 listopada 2007 r. w sprawie ustanowienia św. Mikołaja Patronem Miasta Chrzanowa.

stwo opiekuńcze, któremu oddano w opiekę jakiś kraj, obiekt, osobę lub grupę”; „świętego, którego imię nadawane jest przy chrzcie”; „osobę lub instytucję opiekującą się kimś lub czymś”⁹. Przywołana definicja zwraca uwagę na różne elementy, które składają się na pojęcie patronatu, co podkreśla fakt złożoności tej instytucji. W praktyce można zauważyć, że ustanowienie patrona roku kalendarzowego¹⁰, obiektu infrastruktury publicznej, np. drogi, ronda, mostu lub placu, jest coraz bardziej powszechne i służy podkreśleniu związku danej wspólnoty z osobą patrona¹¹.

Należy zwrócić uwagę, że patronat funkcjonuje nie tylko w celu podkreślenia zasług osób już nieżyjących, a mających szczególne znaczenie dla danej społeczności, ale również w odniesieniu do osób obecnie pełniących znamienite urzędy, piastujących władzę, które tego patronatu udzielają. Jako przykład patronatu w tym znaczeniu można wskazać instytucję patronatu honorowego, którego udziela organ władzy publicznej, np. Patronat Honorowy Prezydenta Rzeczypospolitej, będący wyróżnieniem przyznawanym wszelkiego rodzaju inicjatywom, tj. wydarzeniom i przedsięwzięciom upamiętniającym ważne postacie i wydarzenia z historii Polski, wzmacniającym poczucie świadomości społecznej i narodowej, budującym społeczeństwo obywatelskie¹², patronat honorowy Ministra Edukacji udzielany przedsięwzięciom bezpośrednio związanym z oświatą i wychowaniem¹³, patronat honorowy Rzecznika Finansowego udzielany przedsięwzięciom i inicjatywom mającym na celu zwiększanie świadomości finansowej obywateli¹⁴. Instytucja patronatu funkcjonuje również w odniesieniu do sprawowania pieczy nad procesem właściwego przygotowania się do wykonywania zawodu przez młodych adeptów prawa podczas odbywania aplikacji, np. patron aplikanta radcowskiego¹⁵, patron apli-

9 *Patron*, [hasło w:] *Słownik języka polskiego* [online]. Dostępny w Internecie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/patron.html> [dostęp: 03.03.2025].

10 Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 października 2024 r. o ustanowieniu roku 2025 Rokiem ks. prof. Józefa Tischnera, M.P. poz. 933.

11 M. Ożóg, *Ustanawianie osób świętych...*, s. 40

12 *Patronat Honorowy Prezydenta RP*, [hasło w:] <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/patronaty-prezydenta-rp/patronat-honorowy> [dostęp: 25.03.2025].

13 *Patronat honorowy Ministra Edukacji* [hasło w:] <https://www.gov.pl/web/edukacja/patronaty-ministra> [dostęp: 25.03.2025].

14 *Patronat honorowy Rzecznika Finansowego* [hasło w:] <https://rf.gov.pl/edukacja/patronaty/> [dostęp: 25.03.2025].

15 Art. 38 ust. 4 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 499) stanowi: „Aplikant radcowski odbywa aplikację radcowską pod kierunkiem patrona”.

kanta adwokackiego¹⁶, patron (koordynator) aplikanta sędziowskiego i prokuratorskiego¹⁷. Posłużenie się powyższymi przykładami służy wskazaniu, iż instytucja patronatu stanowi zagadnienie wieloaspektowe oraz ma celu pełniejsze wyjaśnienie jego istoty.

Struktura i natura uchwał ustanawiających patronów gmin

Poszukując ustawowego umocowania do podjęcia uchwały o ustanowieniu patrona danej wspólnoty samorządowej, należy wskazać, iż w żadnej z samorządowych ustaw ustrojowych nie znajduje się podstawa prawna wyrażona *expressis verbis*. Konsekwencją powyższego jest fakt, iż podstawa prawna tego rodzaju uchwał jest wywodzona z ogólnych przepisów samorządowych ustaw ustrojowych.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym¹⁸ w art. 6 ust 1 stanowi: „do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów”. Jednak czy w świetle przywołanego przepisu uchwałę o ustanowieniu patrona wspólnoty samorządowej należy traktować jako sprawę z kategorii spraw publicznych? Analizowany przepis uwypukla dwie przesłanki stanowiące *conditio sine qua non* zadań realizowanych przez gminę, które muszą mieć charakter publiczny oraz lokalne znaczenie. W doktrynie podkreśla się, że przedmiotem „sprawy publicznej” są relacje społeczno-gospodarcze, które podlegają regulacjom prawa publicznego, a sprawa publiczna wiąże się z powstaniem sytuacji faktycznej, która rodzi prawny obowiązek działania organu o znaczeniu lokalnym, tj. na obszarze zasadniczego podziału teryto-

Zaś szczegóły przebiegu patronatu zostały określone w uchwale nr 119/XI/2021 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 18 stycznia 2021 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego regulaminu odbywania aplikacji radcowskiej.

16 Art. 74 ust. 4 ustawy z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r. poz. 1564). stanowi: „Aplikant adwokacki odbywa aplikację adwokacką pod kierunkiem patrona”, zaś szczegóły przebiegu patronatu zostały określone w uchwale nr 34/2021 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 27 listopada 2021 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej.

17 Art. 27 ust. 4 ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 217 z późn. zm.) stanowi: Dyrektor Krajowej Szkoły wyznacza aplikantowi patrona koordynatora, który służy aplikantowi pomocą merytoryczną oraz nadzoruje i koordynuje prawidłowy przebieg jego praktyk, zgodnie z programem aplikacji”.

18 Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.

rium państwa¹⁹. Według K. Świderskiego przyjęcie, iż uchwały o ustanowieniu patrona wspólnoty samorządowej wchodzą w zakres zadań publicznych, jawi się jako twierdzenie niezasadne²⁰. Z kolei M. Ożóg podkreśla, że podejmowane uchwały można ująć w zakresie działań służących promocji gminy, które zostały określone w art. 7 ust. 1 pkt 18 u.s.g.,²¹ choć jednocześnie zwraca uwagę, że w praktyce jako podstawę prawną podejmowanych uchwał przez organy stanowiące samorządu terytorialnego wskazuje się art. 18 ust. 1 u.s.g.²² Przywołanie odmiennych stanowisk dokonujących klasyfikacji analizowanych uchwał wyraźnie wskazuje, że pochylenie się nad wskazanym zagadnieniem rodzi szereg rozbieżności również pośród przedstawicieli doktryny. W związku z tym dalszemu badaniu należy poddać hipotezę dotyczącą możliwości uznania uchwalanych uchwał za akt prawa miejscowego.

Wśród źródeł powszechnie obowiązującego prawa wymienionych w art. 87 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ustawodawca w ustępie drugim przywołanego artykułu wskazał: „źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego”²³. W doktrynie podkreśla się, że akty prawa miejscowego mają charakter dyrektywalny, limitując jednocześnie nakazy, zakazy lub uprawnienia wobec adresatów, do których są kierowane²⁴. Nie należy zatem przyjmować, iż uchwały o ustanowieniu patrona wspólnoty samorządowej są aktami prawa miejscowego. Z treści podejmowanych uchwał nie można wywieść dodatkowych uprawnień i obowiązków skierowanych do adresatów tego aktu. Podkreślenia wymaga również, iż tego rodzaju uchwały przybierają formę oświadczenia²⁵, uchwały o wyrażeniu aprobaty²⁶,

19 T. Moll, [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, wyd. 3, red. B. Dolnicki, Warszawa 2021, art. 6, Lex.

20 Por. K. Świderski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1, s. 45.

21 Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.

22 Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.

23 Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483.

24 M. Sajjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. 2, *Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016.

25 Np. oświadczenie Rady Miejskiej w Przasnyszu z dnia 21 XI 2013 r. w sprawie ustanowienia św. Stanisława Kostki Patronem Miasta Przasnysz.

26 Np. uchwała nr LIII/497/18 Rady Miejskiej Karpacza z dnia 12 VIII 2018 r. w sprawie wyrażenia aprobaty dla ustanowienia św. Wawrzyńca Patronem Miasta Karpacz

uchwały o wyrażeniu woli²⁷, zaś ich charakterystyczną cechą jest brak waloru normatywności²⁸. Doktryna wyraźnie podkreśla, że akty mające wyłącznie charakter postulatyczny, opisowy bądź ocenny nie stanowią aktów prawa miejscowego²⁹.

Jeśli w praktyce jako podstawę prawną wspomnianych uchwał wskazuje się art. 18 ust. 1 u.s.g., zasadne jest przywołanie orzeczeń sądów administracyjnych, w tym wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 6 października 2008 roku, w którym wskazano: „Artykuł 18 ust. 1 u.s.g. zasadniczo nie stanowi samodzielnej podstawy do wydawania aktów ogólnie obowiązujących o charakterze normatywnym (władczym), te bowiem muszą znaleźć umocowanie w przepisach materialnego prawa administracyjnego. Natomiast przepis ten upoważnia radę gminy do podejmowania działań niewładczych (np. o charakterze programowym, intencyjnym), ale pozostających w granicach zadań gminy przewidzianych w przepisach prawa”³⁰. Podobnie wypowiedział się Wojewódzki Sąd Administracyjny we Wrocławiu w swoim wyroku z dnia 12 lutego 2008 roku, podnosząc: „Przepis art. 18 ust. 1 u.s.g., który stanowi, że do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej, nie może być podstawą kreowania aktu normatywnego o powszechnie obowiązującym charakterze, bowiem z treści tego przepisu nie wynika prawo gminy do wydawania aktów prawa miejscowego. Przepis art. 18 ust. 1 tej ustawy nie zawiera bowiem szczególnej normy kompetencyjnej”³¹. Przywołane stanowisko przedstawicieli doktryny oraz judykatura sądów administracyjnych dokonujących wykładni art. 18 ust. 1 u.s.g. wyraźnie wskazują, iż uchwał ustanawiających patronów danej wspólnoty samorządowej nie powinno traktować się jako aktów prawa miejscowego. Należy podkreślić, iż podejmowane uchwały nie nakładają na swoich adresatów żadnych praw podmiotowych, jak również nie tworzą po ich stronie zobowiązań.

27 Np. uchwała nr 134/XIII/2015 Rady Miejskiej w Serocku z dnia 26 X 2015 r. w sprawie wyrażenia woli ustanowienia św. Wojciecha Patronem Miasta i Gminy Serock.

28 K. Świderski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1, s. 46.

29 M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. 2, *Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016.

30 Wyrok WSA w Gliwicach z 6.10.2008 r., IV SA/GI 487/08, Lex nr 464003.

31 Wyrok WSA we Wrocławiu z 12.02.2008 r., IV SA/Wr 656/07, Dolno 2009, nr 7, poz. 150.

Istota skargi na uchwałę ustanawiającą patrona gminy w trybie art. 101 u.s.g.

W kontekście poczynionych rozważań zasadne jest również pochylić się nad problematyką istoty skargi na uchwałę ustanawiającą patrona gminy w trybie art. 101 u.s.g.³² Konstrukcja wskazanego przepisu od początku określa krąg podmiotów uprawnionych do jej wniesienia oraz rodzaj spraw, które obejmuje, wskazując tym samym granice przedmiotowe i podmiotowe tego rodzaju środka zaskarżenia. Wskazane ograniczenia skutkują tym samym brakiem możliwości uznania przedmiotowej skargi jako *actio popularis*³³. Za przedmiot skargi złożonej w trybie art. 101 u.s.g. uznaje się uchwałę lub zarządzenie w sprawie z zakresu administracji publicznej. Podobnie jak zostało wskazane wyżej, w doktrynie podkreśla się, że określenie „sprawa z zakresu administracji publicznej” jest terminem materialnoprawnym, odnoszącym się do stosowania przez organy administracji publicznej norm prawa administracyjnego, polegającym na szczegółowym określeniu uprawnień i zobowiązań stron stosunku administracyjnoprawnego³⁴.

Podmiotem, który może złożyć skargę, jest „każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone”. W odniesieniu do przywołanej dyspozycji art. 101 u.s.g. konieczne jest wyjaśnienie, jak prawidłowo rozumieć interes prawny i czym on jest w przypadku skorzystania z dobrodziejstwa omawianej skargi. Interes prawny należy rozumieć jako interes zgodny z prawem i interes chroniony przez prawo. Zasadniczym jego elementem jest powiązanie go z określoną normą prawnomaterialną, z której podmiot legitymujący się tym interesem wywodzi swoje uprawnienia³⁵. Wyjaśnienia, czym jest interes prawny, podjął się m.in. Naczelny Sąd Administracyjny, który w wyroku z 18 września 2003 roku wskazał: „Interes prawny skarżącego, do którego wprost nawiązuje art. 101 ust. 1 ustawy o samorządzie gminnym, musi wynikać

32 Art. 101 ust. 1 stanowi: „Każdy, czyj interes prawny lub uprawnienie zostały naruszone uchwałą lub zarządzeniem, podjętymi przez organ gminy w sprawie z zakresu administracji publicznej, może zaskarżyć uchwałę lub zarządzenie do sądu administracyjnego”, Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.

33 D. Dąbek [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym*, red. P. Chmielnicki, Warszawa 2022, art. 101

34 A. Kisielewicz, *Skarga na akt organu gminy w trybie art. 101 ustawy o samorządzie gminnym w świetle orzecznictwa sądowego*, ST 2003, nr 10, s. 57–58.

35 A. Matan [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, wyd. 3, red. B. Dolnicki, Warszawa 2021, art. 101.

z normy prawa materialnego kształtującej sytuację prawną wnoszącego skargę. W orzecnictwie i doktrynie eksponuje się przede wszystkim bezpośredniość, konkretność i realny charakter interesu prawnego strony kształtowanego aktem stosowania prawa materialnego”³⁶ oraz w wyroku z dnia 7 maja 2008 roku, gdzie podkreślił: „W orzecnictwie sądów administracyjnych ugruntowany jest pogląd, iż interes prawny podmiotu wnoszącego skargę na uchwałę organu gminy musi wynikać z normy prawa materialnego kształtującej sytuację prawną tego podmiotu. Interes ten ma charakter bezpośredni, konkretny i realny”³⁷. Wskazać należy zatem, że uprawnionym do wniesienia skargi z art. 101 u.s.g. jest każdy, kogo interes prawny został naruszony zaskarżonym rozstrzygnięciem, a nie ten, kto ma w tym interes prawny. W konsekwencji powyższe ograniczenie legitymacji skargowej prowadzi do konieczności wykazania przez skarżącego naruszenia jego interesu prawnego w związku z kwestionowanym rozstrzygnięciem³⁸.

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 24 sierpnia 2007 roku podkreślił również, że: „Skarga uregulowana w art. 101 ust. 1 u.s.g., jest przysługującym mieszkańcom gminy prawnym środkiem ochrony realnego, własnego interesu prawnego i realnych, własnych uprawnień przed rzeczywistym nielegalnym wkroczeniem w te interesy i uprawnienia organu gminy wydającego akt generalny z zakresu administracji publicznej”³⁹. Przywołanie powyższych orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz poglądów doktryny wskazuje, że skarga z art. 101 u.s.g. jest skutecznym narzędziem ochrony prawnej skarżącego, jeśli jego interes prawny został naruszony, a skarżący potrafi wykazać wskazany związek. Podobnie zresztą wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 marca 2003 roku, podnosząc: „Wnoszący skargę w trybie art. 101 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym musi wykazać, że istnieje związek pomiędzy jego prawnie gwarantowaną sytuacją, a zaskarżoną uchwałą, polegający na tym, że uchwała narusza jego inte-

36 Wyrok NSA w Warszawie z 18.09.2003 r., II SA 2637/02, Lex nr 3554070.

37 Wyrok NSA w Warszawie z 07.05.2008 r., II OSK 84/08, Lex nr 448119.

38 Por. D. Dąbek, [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym*, red. P. Chmielnicki, Warszawa 2022, art. 101.

39 Wyrok NSA z 24.08.2007 r., II OSK 1033/07, Lex nr 384677.

res prawny lub uprawnienia albo jako indywidualnego podmiotu, albo też jako członka określonej wspólnoty samorządowej”⁴⁰.

Jak zostało wskazane na początku, w uchwałach ustanawiających patronów danej gminy często przyjmuje się, że patronami są osoby święte lub błogosławione Kościoła katolickiego. Powyższa praktyka prowadzi zatem do konieczności przeanalizowania tychże uchwał również w kontekście istoty art. 53 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi: „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii”⁴¹. W doktrynie podkreśla się, że wolność sumienia i wyznania jest ściśle związana z autonomią jednostki. Owa wolność realizuje się poprzez niezależność i możliwość stanowienia o samym sobie przez każdego człowieka w obszarze jego przekonań i poglądów filozoficznych, religijnych, aksjologicznych, moralnych, jego przynależności do określonego związku wyznaniowego lub kościoła i uczestniczenia w praktykowaniu swoich przekonań, sprawowaniu kultu, zaś organy państwowe zobowiązane są do stworzenia właściwej przestrzeni, która umożliwi realizację tychże wolności⁴².

W polskiej nauce prawa wolność sumienia i religii rozpatrywana jest również w aspekcie pozytywnym i negatywnym. W kontekście pozytywnym wolność odnosi się do zdolności jednostki do podejmowania autonomicznych wyborów. Natomiast w aspekcie negatywnym wolność oznacza brak przymusu i ingerencji ze strony innych podmiotów, w szczególności ze strony aparatu państwowego, który to zgodnie z art. 25 polskiej ustawy zasadniczej ma obowiązek „zapewnienia swobody wyrażania poglądów w życiu publicznym”⁴³.

Kwestionowanie zatem uchwały ustanawiającej patrona gminy w trybie art. 101 u.s.g. poprzez wskazanie, iż został naruszony art. 53 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, wymaga wykazania przez skarżącego bezpośredniego naruszenia jego interesu prawnego przez wydaną uchwałę. Podkreślenia wymaga jednak, iż w świetle dokonanej analizy uchwały ustanawiające patrona gminy nie mają waloru normatywnego,

40 Wyrok SN z 7.03.2003 r., III RN 42/02, OSNP 2004, nr 7, poz. 114.

41 Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

42 Por. M. Safjan, 6.2. *Wolność sumienia i wyznania jako przejawy autonomii osoby*, [w:] *Wyzwania dla państwa prawa*, Kraków–Warszawa 2007; B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2012.

43 Por. J. Krukowski, *Ochrona wolności myśli, sumienia i religii dziecka*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2003, t. XIII, z. 2, s. 7; M. Florczak-Wątor, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, red. P. Tuleja, Warszawa 2023, art. 53.

co oznacza, że nie rodzą po stronie ich adresatów nakazu lub też zakazu określonego zachowania. Zatem podnoszenie zarzutu, iż tego rodzaju uchwały stanowią przykład naruszenia wolności sumienia lub religii osób skarżących daną uchwałę można traktować jako nieuzasadniony. W ujęciu teoretycznym rozważać można jednak sytuacje, gdyby podjęte uchwały zawierały postanowienia nakazujące lub zakazujące określonego zachowania związanego z kultywowaniem pamięci danego patrona lub nawet oddawaniem mu szczególnej czci. Jako przykłady takich naruszeń, które w ocenie autora mogłyby stanowić naruszenia art. 53 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, można wskazać np. obowiązek uczestniczenia każdego mieszkańca gminy w nabożeństwie Mszy świętej, podczas której będzie oddawana szczególna cześć patronowi danej gminy, obowiązek uiszczania przez każdego mieszkańca gminy opłaty na rzecz działań promujących patrona lub uczestniczenia w działaniach służących kultywowaniu i rozwoju pamięci danego patrona (zwłaszcza jeśli jest to święty lub błogosławiony Kościoła katolickiego), obowiązek noszenia przez każdego mieszkańca gminy symbolu, który służy identyfikacji z osobą patrona, np. medalik, brelok itp., czy też obowiązek zbudowania w każdej dzielnicy lub części gminy posągu/figury danego patrona przez miejscową społeczność. Ujęcie w uchwałach patronackich tego rodzaju obowiązków mogłoby stanowić naruszenie art. 53 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, gdyż tak określona norma nakłada na jej adresata nakaz określonego zachowania się, wkraczając jednocześnie w sferę jego przekonań. Naruszenie wolności sumienia i religii dochodzone w trybie skargi na uchwałę ustawiającą patrona gminy musi zatem przybrać postać naruszenia bezpośredniego, konkretnego i realnego. Jeśli podjęta uchwała ma charakter deklaratoryjny i nie zawiera żadnych postanowień obligacyjnych, wówczas nie można mówić, iż występują przesłanki do skutecznego wnoszenia skargi z art. 101 u.s.g. Podkreśla to również Wojewódzki Sąd Administracyjny w Kielcach, który wskazuje: „Stopień ogólności deklaracji przyjętej przez radnych w stanowisku, niepozwalający na przyjęcie, że jej treść może być źródłem jakichkolwiek praw bądź obowiązków, nie wskazuje na to, aby jakikolwiek podmiot został pozbawiony swoich praw bądź ograniczony w ich realizowaniu”⁴⁴.

44 Postanowienie WSA w Kielcach z 30.09.2019 r., II SA/Ke 650/19, Lex nr 2727764.

Wnioski

Wskazane ograniczenia podmiotowe i przedmiotowe skargi z art. 101 u.s.g., właściwe określenie naruszonego interesu prawnego skarżącego oraz związku pomiędzy tym interesem a skarżonym rozstrzygnięciem ukazuje w pełni istotę analizowanej skargi. Brak jednolitości w zakresie rozumienia pojęcia spraw z zakresu administracji publicznej skutkuje rozbieżnością w zakresie właściwego określenia natury uchwały ustanawiającej patrona danej wspólnoty samorządowej. Podkreślenia wymaga jednak, że przedmiotowa uchwała, jak zostało wskazane w niniejszej analizie, nie ma waloru normatywnego, nie wpływa na sytuację prawną jej odbiorców, nie skutkuje żadnymi dodatkowymi obowiązkami, jak również uprawnieniami po stronie jej adresatów. Podjęte uchwały mają przede wszystkim na celu honorowanie ważnych postaci w historii lokalnej społeczności, wzmacniając tym samym tożsamość wspólnoty samorządowej i osób ją tworzących.

Brak waloru normatywności uchwał ustanawiających patrona danej wspólnoty samorządowej wpływa na brak możliwości wykazania naruszenia interesu prawnego osoby, która przedmiotową uchwałę chce zaskarżyć na podstawie art. 101 u.s.g. W sytuacji skorzystania przez skarżącego z możliwego uprawnienia musi on wykazać, że jego interes prawny ma skonkretyzowany charakter, jest bezpośredni i realny. Brak wykazania naruszonego interesu prawnego skutkuje brakiem legitymacji skargowej. Podobnie zresztą wypowiedział się Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 26 listopada 2014 roku, w którym podniósł, że: „Skarżąca nie wykazała naruszenia zaskarżoną uchwałą jej interesu prawnego lub uprawnienia, polegającego na zaistnieniu związku między tą uchwałą, a własną, indywidualną, aktualnie istniejącą sytuacją prawną w postaci ograniczenia lub pozbawienia skarżącej konkretnych uprawnień albo nałożenia obowiązków. Ustalenie braku legitymacji skargowej prowadzi do oddalenia skargi”⁴⁵.

Problematyka uchwał ustanawiających patrona danej wspólnoty samorządowej jest zagadnieniem złożonym, które z uwagi na swoją doniosłość i co raz większą powszechność powinno doczekać się właściwego

45 Wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2014 r., IV SA/Wa 1391/14, Lex nr 1758852.

uregulowania w polskim systemie prawnym, a to w konsekwencji może wpłynąć na skuteczną legitymację skargową określoną w art. 101 u.s.g.

Bibliografia

Źródła prawa

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, Dz.U. z 2024 r. poz. 1564 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz.U. z 2024 r. poz. 499 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. Nr 16, poz. 95 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, Dz.U. z 2022 r. poz. 217 z późn. zm.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 29 października 2024 r. o ustanowieniu roku 2025 Rokiem ks. prof. Józefa Tischnera, M.P. poz. 933
- Uchwała nr 119/XI/2021 Prezydium Krajowej Rady Radców Prawnych z dnia 18 stycznia 2021 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Regulaminu odbywania aplikacji radcowskiej
- Uchwała nr 34/2021 Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 27 listopada 2021 r. w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego Regulaminu odbywania aplikacji adwokackiej
- Uchwała nr XXI/297/ 2004 Rady Miejskiej Ostrowa Wielkopolskiego z dnia 20 lipca 2004 roku w sprawie ustanowienia św. Stanisława Biskupa i Męczennika Patronem Miasta Ostrowa Wielkopolskiego
- Uchwała nr VI/29/2007 Rady Miejskiej w Chrzanowie z dnia 27 listopada 2007 roku w sprawie ustanowienia św. Mikołaja Patronem Miasta Chrzanowa
- Uchwała nr 134/XIII/2015 Rady Miejskiej w Serocku z dnia 26 X 2015 r. w sprawie wyrażenia woli ustanowienia św. Wojciecha Patronem Miasta i Gminy Serock
- Uchwała nr XVIII/267/16 Rady Miasta Białostok z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopočki za patrona Miasta Białegostoku
- Uchwała nr LIII/497/18 Rady Miejskiej Karpacza z dnia 12 VIII 2018 r. w sprawie wyrażenia aprobaty dla ustanowienia św. Wawrzyńca Patronem Miasta Karpacz
- Oświadczenie Rady Miejskiej w Przasnyszu z dnia 21 XI 2013 r. w sprawie ustanowienia św. Stanisława Kostki Patronem Miasta Przasnysz

Orzecznictwo

- Wyrok SN z 7.03.2003 r., III RN 42/02, OSNP 2004, nr 7, poz. 114
- Wyrok NSA w Warszawie z 18.09.2003 r., II SA 2637/02, Lex nr 3554070
- Wyrok NSA z 24.08.2007 r., II OSK 1033/07, Lex nr 384677
- Wyrok NSA w Warszawie z 07.05.2008 r., II OSK 84/08, Lex nr 448119
- Wyrok WSA we Wrocławiu z 12.02.2008 r., IV SA/Wr 656/07, Dolno 2009, nr 7, poz. 150
- Wyrok WSA w Gliwicach z 6.10.2008 r., IV SA/Gl 487/08, Lex nr 464003
- Wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2014 r., IV SA/Wa 1391/14, Lex nr 1758852
- Postanowienie WSA w Kielcach z 30.09.2019 r., II SA/Ke 650/19, Lex nr 2727764

Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2012
- Dąbek D., [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym*, red. P. Chmielnicki, Warszawa 2022
- Florczak-Wątor M., [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, red. P. Tuleja, Warszawa 2023
- Kisielewicz A., *Skarga na akt organu gminy w trybie art. 101 ustawy o samorządzie gminnym w świetle orzecznictwa sądowego*, ST 2003, nr 10
- Krukowski J., *Ochrona wolności myśli, sumienia i religii dziecka*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2003, t. XIII, z. 2,
- Matan A., [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, wyd. 3, red. B. Dolnicki, Warszawa 2021
- Moll T., [w:] *Ustawa o samorządzie gminnym. Komentarz*, wyd. 3, red. B. Dolnicki, Warszawa 2021
- Ożóg M., *Ustanawianie osób świętych lub błogosławionych Kościoła katolickiego patronami jednostek samorządu terytorialnego w świetle prawa polskiego*, PPrW 2017, nr 1
- Safjan M., *Wolność sumienia i wyznania jako przejawy autonomii osoby* [w:] *Wyzwania dla państwa prawa*, Kraków–Warszawa 2007
- Safjan M., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP, t. 2, Komentarz do art. 87–243*, Warszawa 2016
- Świderski K., *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1
- Tochmański W., *Św. Józef w Karmelu*, [w:] *300 lat patronatu Św. Józefa nad Krakowem. Św. Józef w Karmelu. Materiały formacyjne dla Bractw Szkaplerznych Krakowskiej Prowincji Zakonu Karmelitów Bosych*, Poznań 2015

Źródła internetowe

Patron, [hasło w:] *Słownik języka polskiego* [online]. Dostępny w Internecie: <https://sjp.pwn.pl/slowniki/patron.html>

Patronat Honorowy Prezydenta RP, [hasło w:] <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/patronaty-prezydenta-rp/patronat-honorowy>

Patronat honorowy Ministra Edukacji, [hasło w:] <https://www.gov.pl/web/edukacja/patronaty-ministra>

Patronat honorowy Rzecznika Finansowego, [hasło w:] <https://rf.gov.pl/edukacja/patronaty/>

Streszczenie

Artykuł porusza problematykę skargi z art. 101 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym na uchwałę ustanawiającą patrona gminy. Wyjaśnienie istoty wskazanej skargi zostało poprzedzone analizą funkcjonowania instytucji patronu, w aspekcie kulturowym, społecznym i prawnym. Tekst porusza problematykę struktury i natury uchwał ustanawiających patronów gmin, wskazując jednocześnie, czy tego rodzaju uchwały należy traktować jako akty prawa miejscowego, nakładające na ich adresatów określone uprawnienia i obowiązki. Rozbudowana analiza istoty skargi prowadzi do wniosków, iż jest to zagrożenie wieloaspektowe wymagające właściwego określenia naruszonego interesu prawnego skarżącego oraz związku pomiędzy tym interesem, a skarżonym rozstrzygnięciem. W celu praktycznego ukazania zagrożenia w artykule przywołano liczne judykaty sądów powszechnych i administracyjnych.

Słowa kluczowe: patronat, uchwała, skarga, patron gminy, interes prawny

Abstract

The article addresses the issue of a complaint under Article 101 of the Act of 8 March 1990 on local government against a resolution establishing a commune's patron. The explanation of the essence of the indicated complaint is preceded by an analysis of the functioning of the patron institution, in cultural, social and legal aspects. The text addresses the issue of the structure and nature of resolutions establishing commune patrons, indicating at the same time whether such resolutions should be

treated as acts of local law, imposing specific rights and obligations on their addressees. An extensive analysis of the essence of the complaint leads to the conclusion that this is a multi-faceted issue requiring a proper definition of the complainant's violated legal interest and the relationship between this interest and the contested decision. In order to present the issue in practice, the article cites numerous judgments of common and administrative courts.

Keywords: patronage, resolution, complaint, commune patron, legal interest

MARIUSZ TOMASZUK¹

PROCEDURA USTANOWIENIA PATRONA
JEDNOSTKI SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
NA PRZYKŁADZIE MIASTA BIAŁEGOSTOKU

1. Wstęp

Jednostki samorządu terytorialnego posiadają szeroko zakrojone kompetencje dotyczące swojej samodzielności w funkcjonowaniu w zakresie, w którym zadania nie są zastrzeżone na rzecz innych organów władz publicznych, a samodzielność ta podlega ochronie sądowej. Jednym z uprawnień mieszczących się w ramach samodzielności w sferze prawotwórczej istniejących po stronie jednostek samorządu terytorialnego jest ustanawianie swojego patrona. Przykładem takiej jednostki samorządu terytorialnego jest miasto Białystok (miasto na prawach powiatu), którego patronem od roku 2016 jest błogosławiony książę Michał Sopoćko.

Procedura ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego ma charakter procedury administracyjnej, polegającej na podjęciu stosownej uchwały przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego. Specyfiką tej procedury jest udział organów kościelnych w podejmowaniu uchwały, a także szeroki zakres podmiotów inicjujących podjęcie takiej uchwały. Pytaniem badawczym niniejszego

1 Dr Mariusz Tomaszuk, radca prawny, ORCID: 0000-0003-4669-9745.

artykułu jest pytanie, czy procedura ustanowienia patrona miasta Białegostoku w osobie błogosławionego księdza Michała Sopočki nie odbiega od innych tego rodzaju procedur przeprowadzonych w innych jednostkach samorządu terytorialnego oraz uwzględnia zarówno procedurę świecką, jak i kościelną. W artykule zostanie zastosowana metoda badawcza formalno-dogmatyczna i historyczna.

2. Procedura ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego

Procedura ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego w przypadku każdej jednostki może wyglądać nieco inaczej, zależnie od przybranej procedury inicjatywy oraz konsultacji z mieszkańcami. Niemniej zawsze w przypadku patronów będących osobami błogosławionymi bądź świętymi Kościoła katolickiego w procedurze tej uczestniczą organy kościelne. W związku z tym procedura taka wymyka się spod klasycznej procedury administracyjnoprawnej, w ramach której funkcjonują jednostki samorządu terytorialnego i podejmowane są odpowiednie akty prawne, ale ma charakter mieszany i angażujący procedurę świecką i duchowną.

Podstawę dla przyjmowania tego typu uchwał można wywieść także z treści art. 25 ust. 3 Konstytucji RP, a także art. 1 Konkordatu². Oba te akty prawne zawierają analogiczną treść, zgodnie z którą stosunki pomiędzy państwem a związkami wyznaniowymi (w przypadku Konkordatu – kościołem katolickim) są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego³. Tym samym, cel współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego uzasadnia podejmowanie wspólnych inicjatyw przez podmioty kościelne

2 Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318).

3 Art. 25 ust. 3 Konstytucji: „Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”. Art. 1 Konkordatu: „Rzeczpospolita Polska i Stolica Apostolska potwierdzają, że Państwo i Kościół Katolicki są - każde w swej dziedzinie - niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”.

jak i świeckie (państwowe) dla jego realizacji. Bez wątpienia działaniem takim może być ustanowienie patrona jednostki samorządu terytorialnego, przy czym nadal nie wyłącza to problematyki określenia podstaw dla tego typu uchwały w ustawie⁴.

Podjęmowanie uchwał ustanawiających patrona jednostki samorządu terytorialnego, w szczególności we współpracy z Kościołem, nie znajduje podstawy w obowiązujących przepisach prawa, co rodzi liczne kontrowersje natury praktycznej⁵. W literaturze przedmiotu uznaje się jednakże, że podstawę do uchwalania takich aktów prawa miejscowego stanowią przepisy o wykonywaniu zadań publicznych z zakresu promocji poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego i wydaje się, że jest to stanowisko uzasadnione⁶. Potwierdza to także sądownictwo sądowoadministracyjne⁷.

Procedurę ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego otwiera inicjatywa uchwałodawcza w tym zakresie, która może pochodzić od bardzo szerokiego kręgu podmiotów – zarówno indywidualnych osób fizycznych, nieformalnych zrzeszeń, jak i osób prawnych zauważających potrzebę ustanowienia patrona danej jednostki. Mogą to być osoby związane z Kościołem, ale równie dobrze osoby w ogóle z nim niezwiązane. Problematyka inicjatywy uchwałodawczej w zakresie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego nie została w żaden sposób uregulowana w aktach ustawowych regulujących funkcjonowanie województw, powiatów czy gmin, co stanowi istotny mankament w tym zakresie⁸. Jednak inicjatywa uchwałodawcza w ramach jednostek samorządu terytorialnego została uregulowana usta-

4 Pomijając problematykę bezpośredniego stosowania Konstytucji jako wykraczającą poza zakres niniejszego opracowania.

5 W tym kontekście podnosi się, że organy stanowiące nie posiadają kompetencji do podjęcia uchwały w sprawie ustanowienia osoby uznanej za świętą patronem danej jednostki samorządu terytorialnego, por. np. rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Dolnośląskiego z 1.03.2010 r., nr NK-II. AL4.0911–5/10, „Nowe Zeszyty Samorządowe” 2012, nr 6, s. 104.

6 Art. 7 ust. 1 pkt 18 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.), dalej: u.s.g.; art. 4 ust. 1 pkt 21 ustawy z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107 ze zm.), dalej: u.s.p., a także art. 11 ust. 2 pkt 8 ustawy z 5.05.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 566 ze zm.), dalej: u.s.w.

7 Wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2014 r., IV SA/Wa 1391/14, Lex nr 1758852; wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 30.06.2011 r., II SA/GO 83/11, Lex nr 1613717.

8 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22, s. 292.

wowo w sposób tylko pośrednio wskazujący katalog podmiotów mających inicjatywę uchwałodawczą, przez co można wnioskować, że nie jest to katalog zamknięty. Ustawy wskazują jednocześnie, że statuty poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego określają zakres zadań i uprawnień m.in. komisji powoływanych przez sejmik województwa oraz klubów radnych. Niejednokrotnie wśród uprawnień zarządu, komisji i klubu jest wymieniana inicjatywa uchwałodawcza⁹, istnieje także instytucja obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej¹⁰. Niemniej w każdym wypadku katalog podmiotów uprawnionych do wykonywania inicjatywy uchwałodawczej pozostaje otwarty.

Wniosek zawierający inicjatywę uchwałodawczą powinien, po wpłynięciu i zbadaniu spełnienia wymogów formalnoprawnych, podlegać opiniowaniu w przypadku osób uznanych za błogosławione bądź święte Kościoła katolickiego także przez stosowne organy władz kościelnych, przy czym należy mieć na uwadze, że podział administracyjny państwa nie pokrywa się z kościelnym podziałem administracyjnym, co może utrudniać prawidłowe zaadresowanie wniosku do zaopiniowania. Zaopiniowanie wniosku przez biskupa diecezjalnego pozwala na uruchomienie dalszych etapów postępowania kościelnego¹¹. Nie wyklucza to przeprowadzenia procedury zaopiniowania przez stosowne komisje funkcjonujące w ramach rad miasta/gminy, powiatu czy sejmiku województwa¹². Zasadne byłoby także zasięgnięcie opinii mieszkańców w formule konsultacji społecznych (także z wykorzystaniem narzędzi internetowych) czy też, być może, w formule referendum lokalnego. Biorąc pod uwagę ciągle niestety niską kulturą polityczną polskiego społeczeństwa, można się obawiać, czy koszty zorganizowania referendum lokalnego będą współmierne do uzyskanych wyników (ryzyko nieważności bądź niewiążącego charakteru referendum) i czy bardziej zasadną formułą nie byłyby konsultacje społeczne.

9 *Prawo samorządu terytorialnego*, red. M. Chmaj, Warszawa 2013, s. 179; art. 40 ust. 1 u.s.g.; art. 40 ust. 1 u.s.p., a także art. 89 ust. 1 u.s.w.

10 Art. 41a ust. 2 u.s.g., art. 42a ust. 2 u.s.p., art. 89a ust. 2 u.s.w.

11 Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego o rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i mszy*, Opoka.pl, 25.01.2018 r., <https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/komisje/kkbids/instrukcjakalendarz2017.html> [dostęp: 02.03.2025].

12 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego...*, s. 300.

Kolejny etap stanowi podjęcie uchwały intencyjnej w sprawie ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego, przy czym uchwała ta podejmowana jest w trybie zwykłym przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego¹³. Po podjęciu takiej uchwały kolejne działania podejmowane są w ramach procedury kościelnej – uchwała intencyjna podlega bowiem zatwierdzeniu przez biskupa bądź inną kompetentną władzę kościelną¹⁴. Z uwagi na zaznaczany problem z brakiem pokrywania się podziału administracyjnego państwowego i kościelnego zatwierdzenie może być wymagane przez więcej niż jednego przedstawiciela władzy kościelnej¹⁵.

Procedura kościelna kończy się wydaniem przez Komisję ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów stosownego dekretu o uznaniu świętego lub błogosławionego patronem określonej jednostki samorządu terytorialnego¹⁶. Jest to jednakże jedynie akt prawa kościelnego, wobec czego dla skuteczności w prawie państwowym wymaga podjęcia uchwały przez właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego w odpowiednim do tego trybie legislacyjnym. W przypadku pozytywnego dekretu Komisji wydawana jest uchwała o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego, natomiast w przypadku dekretu negatywnego uchwała nie jest podejmowana, mimo że obowiązujące przepisy nie stoją na przeszkodzie, aby taką uchwałę podjąć¹⁷.

Aktualnym pytaniem pozostaje, czy opisana powyżej procedura musi mieć zastosowanie każdorazowo przy podejmowaniu uchwał o ustanowieniu osoby błogosławionej bądź świeckiej patronem jednostki samorządu terytorialnego. Nie znajduje ona bowiem podstawy

13 Art. 14 ust. 1 u.s.g., art. 13 ust. 1 u.s.p., a także art. 19 ust. 1 u.s.w.

14 Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja...*, pkt 30.

15 Nierozstrzygnięty pozostaje zakres związania organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego opinią władzy kościelnej – czy jest wiążąca, czy też nie dla organów jednostek samorządu terytorialnego. Biorąc pod uwagę wymaganą konstytucyjną bezstronność światopoglądową, zasadne wydaje się przyznanie opinii organów kościelnych charakteru niewiążącego, tym bardziej że związanie jakąkolwiek opinią powinno wynikać z przepisów prawa (analogia do nazywania ulic i innych części przestrzeni imionami i nazwiskami świętych bądź błogosławionych).

16 Co ciekawe, zgodnie z prawem kanonicznym patrona jednostki samorządu terytorialnego wybiera się nie dla jednostki rozumianej jako osoba prawna, lecz dla konkretnego miejsca bądź terytorium – zazwyczaj miejscowości, miasta, czasami określonego miejsca. Oznacza to, że patron zostaje związany z konkretnym miejscem, a nie z całym terytorium danej jednostki samorządu terytorialnego; K. Świdorski, *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1, s. 33–37.

17 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego...*, s. 310–311.

w przepisach prawa, ale jest wypracowaną praktyką. Natomiast wydaje się, że brak jest przeciwwskazań, aby uchwała o ustanowieniu patrona została podjęta bez przeprowadzenia procedury kościelnej. Strona kościelna nie ma także prawnych możliwości zablokowania takiej uchwały, jej zaskarżenie do odpowiedniego sądu administracyjnego musi opierać się na przepisach prawa.

Warto także postawić pytanie o naturę prawną uchwały o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego. Wśród uchwał jednostek samorządu terytorialnego wyróżnić można akty prawa miejscowego, czyli akty normatywne o charakterze generalno-abstrakcyjnym (np. uchwała rady gminy ustanawiająca miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego), akty prawa wewnętrznie obowiązującego (np. uchwała rady gminy w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego), uchwały intencyjne (np. uchwała rady gminy w sprawie wyrażenia woli likwidacji szkoły), akty indywidualne (np. uchwała rady gminy w sprawie przyznania honorowego obywatelstwa gminy)¹⁸. Niekiedy w nauce prawa administracyjnego wyróżnia się także uchwały okolicznościowe (np. symboliczne upamiętnienie zasłużonych dla danej jednostki osób) oraz uchwały problemowe (służą zakomunikowaniu stanowiska organu kolegialnego w poszczególnych sprawach, zarówno związanych z bieżącą działalnością tego organu, jak i ogólnospołecznych, i stanowiących przedmiot szerszego dyskursu publicznego)¹⁹.

Analizując charakterystykę uchwał o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego, rozróżnić należy uchwałę (stanowisko) w sprawie ustanowienia patrona, która stanowi podstawę wystąpienia do określonych władz kościelnych oraz uchwałę o ustanowieniu patrona, która jest aktem prawa miejscowego. Uchwałę w sprawie ustanowienia patrona, z uwagi na wywoływane przez nią skutki, zakwalifikować należy jako uchwałę intencyjną, bowiem na jej podstawie dana jednostka samorządu terytorialnego dopiero wyraża intencję ustanowienia danego patrona, nie podejmuje na jej podstawie działań normatywnych, a uchwała taka nie reguluje statusu prawnego członków

18 J. Dobkowski, *Zróżnicowanie charakteru prawnego uchwał rady gminy (uwagi de lege lata)*, „Administracja Publiczna. Studia krajowe i międzynarodowe. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Białymstoku” 2010, nr 2, s. 57–68.

19 G. Maroń, *Uchwały problemowe organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego w sprawach etyki seksualnej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2016, nr 2(14), s. 97.

wspólnoty samorządowej²⁰. Natomiast uchwała o ustanowieniu patrona ma charakter niejako promulgacyjny, bowiem ogłasza się na jej mocy decyzję właściwych władz kościelnych²¹. Wskazać także należy, że zarówno uchwała intencyjna, jak i uchwała promulgacyjna mają jedynie charakter symboliczny, nie regulują statusu prawnego mieszkańców jednostek samorządu terytorialnego²². Bazując zaś na zaprezentowanym powyżej rozróżnieniu, wskazać należy, że uchwała o ustanowieniu patrona najbardziej zbliżona pozostaje do aktów prawa wewnątrznie obowiązującego, bowiem nie wprowadza norm prawnych powszechnie obowiązujących, a jedynie niejako informuje o podjętej decyzji przez organ władzy kościelnej, nie wpływając jednocześnie na status prawny osób czy podmiotów w ramach jednostki samorządu terytorialnego.

3. Ustanowienie patrona miasta Białegostoku

Jednym z przykładów jednostki samorządu terytorialnego, która posiada patrona, jest miasto Białystok, któremu od roku 2016 patronuje błogosławiony ksiądz Michał Sopoćko. Postać księdza była od roku 1947 ściśle związana z Białymstokiem, kiedy to został zmuszony do wyjazdu z Wilna, gdzie prowadził tajne kursy katechetyczne, które były nie do zaakceptowania przez władze sowieckie. Po przyjeździe do Białegostoku wykładał w ramach Seminarium Duchownego, a po przejściu na emeryturę prowadził działalność duszpasterską w kaplicy przy domu zakonnych Sióstr Misjonarek św. Rodziny przy ul. Poleskiej w Białymstoku, gdzie zmarł. Jego działalność pozostaje także ściśle związana z kultem Miłosierdzia Bożego, który propagował jako spowiednik i kierownik duchowy św. Faustyny w czasach, gdy mieszkał w Wilnie. Uroczysta beatyfikacja ks. Michała Sopoćki odbyła się 28 września 2008 roku w Białymstoku w sanktuarium Miłosierdzia Bożego, gdzie też spoczywają doczesne szczątki błogosławionego²³.

20 K. Świdorski, *Ustanowienie...*, s. 32; wyrok NSA z dnia 28 kwietnia 2011 r., II OSK 269/11, Lex nr 992533.

21 G. Maroń, *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021, s. 31–32.

22 M. Ożóg, *Samorząd terytorialny – uchwała organu gminy w sprawie ustanowienia patrona gminy – interes prawny lub uprawnienie skarżącego. Glosa do wyroku WSA z dnia 26 listopada 2014 r., IV SA/Wa 1391/14, OSP 2017, nr 7–8, poz. 7.*

23 *Błogosławiony ks. Michał Sopoćko – Życiorys*, <http://sopocko.pl/zyciorys/> [dostęp: 25.02.2025].

Z uwagi na ścisłe związki miasta z osobą księdza Sopočki, z inicjatywą ustanowienia księdza Sopočki patronem miasta Białegostoku wyszło Stowarzyszenie Czciocieli Miłosierdzia Bożego, które złożyło do Rady Miasta Białegostoku stosowny wniosek poparty podpisami 6 tysięcy mieszkańców Białegostoku²⁴.

W reakcji na skierowany wniosek Rada Miasta Białegostoku w dniu 25 maja 2015 r. przyjęła uchwałę intencyjną – stanowisko w sprawie ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki patronem miasta Białegostoku, w którym wyraziła wolę ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki patronem miasta Białegostoku oraz zwróciła się do Jego Ekscelencji Księdza Arcybiskupa Edwarda Ozorowskiego o wystąpienie do Stolicy Apostolskiej z prośbą o ustanowienie błogosławionego księdza Michała Sopočki Patronem Miasta Białegostoku²⁵:

STANOWISKO RADY MIASTA BIAŁYSTOK

z dnia 25 maja 2015 r.

w sprawie ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki
Patronem Miasta Białegostoku.

Na podstawie § 4 Regulaminu Rady Miasta Białystok stanowiącego załącznik do Statutu Miasta Białystok przyjętego uchwałą Nr XXXII/221/96 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 5 lutego 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Miasta Białegostoku (Dz. Urz. Województwa Podlaskiego z 2014 r. poz. 69 oraz z 2015 r. poz. 1226) Rada Miasta Białystok oświadcza, co następuje:

§ 1

Mając na uwadze wystąpienie mieszkańców, pokładających wiarę we wstawiennictwo błogosławionego księdza Michała Sopočki, za mieszkańców Białegostoku – Miasta Miłosierdzia, Rada Miasta Białystok wyraża wolę ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki Patronem Miasta Białegostoku.

§ 2

Rada Miasta Białystok zwraca się niniejszym do Jego Ekscelencji Księdza Arcybiskupa Edwarda Ozorowskiego o wystąpienie do Stolicy Apostolskiej

24 *Ks. Michał Sopoćko może zostać patronem miasta*, „Wrota Podlasia”, 26 maja 2015 r., https://wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/wiadomosci/bialystok/ks-michal-sopocko-moze-zostac-pa.html [dostęp: 25.02.2025].

25 Stanowisko Rady Miasta Białystok z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki Patronem Miasta Białegostoku, www.bip.bialystok.pl [dostęp: 25.02.2025].

z prośbą o ustanowienie błogosławionego księdza Michała Sopočki Patronem Miasta Białegostoku.

§ 3

Wykonanie oświadczenia powierza się Prezydentowi Miasta Białegostoku oraz Przewodniczącemu Rady Miasta Białystok.

§ 4

Oświadczenie wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY
Mariusz Krzysztof Gromko

Stanowisko zostało przyjęte na podstawie § 4 Regulaminu Rady Miasta Białegostoku stanowiącego załącznik do Statutu Miasta Białegostoku, zgodnie z którym Rada rozpatruje na sesjach i rozstrzyga w drodze uchwał wszystkie sprawy należące do jej kompetencji, określone w ustawie o samorządzie gminnym, ustawie o samorządzie powiatowym, statucie i innych przepisach prawa²⁶.

W dniu 7 stycznia 2016 r. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała z upoważnienia Papieża Franciszka w imieniu Stolicy Apostolskiej dekret zatwierdzający błogosławionego księdza Michała Sopoćkę patronem Miasta Białegostoku²⁷. Konsekwencją wyrażonej przez Stolicę Apostolską zgody było podjęcie w dniu 15 lutego 2016 r. przez Radę Miasta Białegostoku uchwały nr XVIII/267/16 w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopočki za patrona Miasta Białegostoku (uchwały promulgacyjnej). Na jej podstawie przyjęto błogosławionego księdza Michała Sopoćkę za patrona Miasta Białegostoku oraz ustanowiono dzień 28 września Świętem Patrona Miasta Białegostoku²⁸. Przedmiotowa uchwała została wydana na podstawie art. 18 ust. 1 u.s.g.:

26 Regulamin Rady Miasta Białystok stanowiący załącznik do Statutu Miasta Białegostoku przyjętego uchwałą Nr XXXII/221/96 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 5 lutego 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Miasta Białegostoku (Dz. Urz. Województwa Podlaskiego z 2014 r. poz. 69 oraz z 2015 r. poz. 1226)

27 *Białystok: Bł. ks. Michał Sopoćko patronem miasta? Jest zgoda Stolicy Apostolskiej*, Polskie Radio Białystok, 27 stycznia 2016 r., <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/130564> [dostęp: 25.02.2025].

28 Uchwała nr XVIII/267/16 Rady Miasta Białystok z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopočki za patrona Miasta Białegostoku, bip.bialystok.pl [dostęp: 25.02.2025].

UCHWAŁA NR XVIII/267/16 RADY MIASTA BIAŁYSTOK

z dnia 15 lutego 2016 r.

w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopočki
za patrona Miasta Białegostoku.

Na podstawie art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2015 r. poz. 1515 i 1890) w związku ze stanowiskiem Rady Miasta Białystok z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopočki Patronem Miasta Białegostoku, uchwala się co następuje:

§ 1.

Mając na względzie inicjatywę mieszkańców miasta Białegostoku oraz dekret Stolicy Apostolskiej z dnia 7 stycznia 2016 r., wydany z upoważnienia Papieża Franciszka przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, zatwierdzający błogosławionego księdza Michała Sopoćkę patronem Miasta Białegostoku, przyjmuje się błogosławionego księdza Michała Sopoćkę za patrona Miasta Białegostoku.

§ 2.

Ustanawia się dzień 28 września Świętem Patrona Miasta Białegostoku.

§ 3.

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Białegostoku.

§ 4.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

PRZEWODNICZĄCY RADY

Mariusz Krzysztof Gromko

Zgodnie z § 23 Statutu Miasta Białegostoku „jednostkami pomocniczymi Miasta są osiedla”. Zważywszy, że osiedla, jako jednostki pomocnicze, stanowią część składową miasta, to wiążą je wszystkie uchwały podejmowane przez Radę Miasta, w tym także uchwała o ustanowieniu patrona. Tym samym ustanowienie patrona miasta Białegostoku skutkowało także rozciągnięciem efektów tej uchwały na osiedla jako jednostki pomocnicze miasta. Brak jest regulacji, które wprost umożliwiałyby podejmowanie przez osiedla jako jednostki pomocnicze uchwał w zakresie ustanowienia patrona tych osiedli. Natomiast, zgodnie z § 24 ust. 1 Statutu Miasta Białegostoku, „organem uchwałodawczym osiedla jest Rada

Osiedla”. Z paragrafu tego wynika zatem możliwość podejmowania uchwał przez osiedla, a w połączeniu z brakiem jakichkolwiek ograniczeń ustawowych co do zakresu zadań podejmowanych przez jednostki pomocnicze gminy można wysnuć wniosek, że nic nie stoi na przeszkodzie, aby osiedle ustanowiło swojego własnego patrona, niezależnie od patrona ustanowionego na szczeblu danej gminy czy innej jednostki samorządu terytorialnego²⁹.

Bazując na przedstawionej powyżej procedurze ustanawiania patrona miasta Białegostoku, wskazać należy, że inicjatorami podjęcia uchwały byli mieszkańcy miasta Białegostoku, w imieniu których działało Stowarzyszenie Czcieli Miłosierdzia Bożego. Zgodnie z przepisem art. 118 Konstytucji RP przez prawo inicjatywy ustawodawczej rozumie się prawo określonych podmiotów do przedkładania parlamentowi projektu ustawy. Analogicznie, w przypadku samorządu terytorialnego przez inicjatywę uchwałodawczą można rozumieć prawo określonych podmiotów do przedstawienia projektu uchwały organom stanowiącym samorządu terytorialnego, które po spełnieniu określonych warunków mają obowiązek jego rozpatrzenia³⁰.

Przepisy u.s.g. tylko pośrednio wskazują katalog podmiotów mających inicjatywę uchwałodawczą, przez co można wnioskować, że nie jest to katalog zamknięty. Przedmiotowa ustawa w art. 3 ust. 1 wskazuje jednocześnie, że o ustroju gminy stanowi jej statut, który może dookreślać zadania i uprawnienia³¹. Oznacza to, że kwestię zakresu podmiotów uprawnionych do wykonywania inicjatywy uchwałodawczej regulują statuty poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego. Podstawę do regulowania ustroju jednostek samorządu terytorialnego w formie statutów daje art. 169 ust. 4 Konstytucji RP, zgodnie z którym ustroj wewnętrzny jednostek samorządu terytorialnego określają, w granicach ustaw, ich organy stanowiące³². Statut jednostki samorządu terytorialnego jest najważniejszym aktem prawa miejscowego, który stanowi nie tylko o ustroju

29 Tym bardziej że w praktyce istnieją osiedla posiadające własnego patrona, np. osiedle im. Kard. S. Wyszyńskiego w Wieluniu, osiedle im. Tysiąclecia Państwa Polskiego w Katowicach, osiedle Kubusia Puchatka w Warszawie, osiedle im. W. Witosa w Jarosławiu.

30 A. Szewc, T. Szewc, *Uchwałodawcza działalność organów samorządu terytorialnego*, Warszawa 1999, s. 59.

31 M. Chmaj (red.), *Prawo samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013, s. 179.

32 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483.

poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, ale określa m.in. katalog podmiotów mających inicjatywę uchwałodawczą oraz zasady i tryb postępowania z projektem uchwały. Należy również pamiętać, że postanowienia statutu nie tylko nie mogą być sprzeczne z ustawą, ale i nie powinny powtarzać materii już uregulowanych ustawami³³. Takie stanowisko przyjął Sąd Najwyższy, stwierdzając, że „statut gminy nie może zawierać postanowień sprzecznych z ustawą ustrojową, ani też jego postanowienia nie mogą być interpretowane w sposób sprzeczny z przepisami tej ustawy, a także nie powinien powtarzać jej przepisów”³⁴.

Ponadto u.s.g. przewiduje instytucję obywatelskiej inicjatywy uchwałodawczej. Zgodnie z art. 41a ust. 2 u.s.g. obywatelska inicjatywa uchwałodawcza w gminie przysługuje: w gminie do 5 000 mieszkańców – co najmniej 100 osób; w gminie do 20 000 mieszkańców – co najmniej 200 osób; w gminie powyżej 20 000 mieszkańców – co najmniej 300 osób. Regulację tą powtarza także § 23 ust. 1 Regulaminu Rady Miasta Białystok stanowiącego załącznik do Statutu Miasta Białegostoku, zgodnie z którym z inicjatywą podjęcia uchwały może wystąpić, między innymi, grupa co najmniej 300 mieszkańców miasta posiadających czynne prawo wybierania do Rady³⁵. Tym samym Regulamin powtarza regulację ustawową³⁶. Oznacza to, że zgodnie z obowiązującymi przepisami, zarówno rangi ustawowej, jak i aktu prawa miejscowego, inicjatywa uchwałodawcza została prawidłowo wykonana przez mieszkańców miasta Białegostoku w liczbie 6 tysięcy.

Kolejny krok został podjęty przez władze kościelne w osobie Metropolity Białostockiego Arcybiskupa Edwarda Ozorowskiego, który zwrócił się do Stolicy Apostolskiej o wyrażenie zgody na ustanowienie patrona w osobie błogosławionego Kościoła katolickiego – ks. Michała Sopoćki. Stosowna zgoda została wydana w formule dekretu przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, co jest ostatecz-

33 S. Bułajewski, *Akty prawa miejscowego o charakterze organizacyjno-ustrojowym*, „Wspólnota” 2011, nr 6, s. 20.

34 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 2001 r., III RN 40/00, OSNAPIUS 2001, nr 13, poz. 424.

35 Obok komisji Rady Miasta, grupy co najmniej 5 radnych, Prezydenta Miasta Białegostoku, Przewodniczącego Rady Miasta i klubów radnych.

36 Bowiem miasto Białystok zamieszkuje ponad 20.000 mieszkańców – 290,9 tys. (stan na 30.06.2024 r.), Urząd Statystyczny w Białymstoku, <https://bialystok.stat.gov.pl/> [dostęp: 25.02.2024].

nym aktem w procedurze kościelnej wywierającym jednocześnie skutek w sferze prawa kościelnego, wymaga jednakże odpowiedniego przeniesienia do prawa świeckiego, w tym wypadku administracyjnego³⁷.

Jak już wskazywano powyżej, pozytywny dekret Komisji otwiera drogę do wydawania uchwały o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego, natomiast w przypadku dekretu negatywnego uchwała nie jest podejmowana, mimo że obowiązujące przepisy nie stoją na przeszkodzie, aby taką uchwałę podjąć³⁸. Podkreślić należy, że żaden z przepisów obowiązującego prawa nie uzależnia możliwości przyjęcia uchwały o ustanowieniu patrona jednostki samorządu terytorialnego od uprzedniej decyzji stosownej władzy kościelnej, zatem praktykę taką uznać należy za przyjętą w tej sferze działalności uchwałodawczej zwyczaj.

Taki tryb postępowania został także przyjęty w przypadku ustanowienia patrona miasta Białegostoku. Po wydaniu dekretu zatwierdzającego błogosławionego księdza Michała Sopoćkę patronem Miasta Białegostoku, Rada Miasta podjęła w dniu 15 lutego 2016 r. uchwałę nr XVIII/267/16 w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopoćki za patrona Miasta Białegostoku. Tym samym dekret kościelny został przeniesiony do sfery świeckiej, a uchwała Rady Miasta stała się obowiązująca³⁹.

W zakresie rozważań wskazać także należy na podstawę prawną przyjęcia uchwały przez Radę Miasta Białegostoku – art. 18 ust. 1 u.s.g. W literaturze przedmiotu uznaje się, że podstawę do uchwalania takich aktów prawa miejscowego stanowią przepisy o wykonywaniu zadań publicznych z zakresu promocji poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego i wydaje się, że jest to stanowisko uzasadnione⁴⁰. Potwierdza to także sądownictwo sądowoadministracyjne⁴¹, zaś w przedmiotowym przypadku za podstawę uchwały przyjęty został przepis, zgodnie z którym do właściwości rady gminy należą wszystkie sprawy pozostające w zakresie działania gminy, o ile ustawy nie stanowią inaczej. Rada Miasta Białegostoku przyjęła zatem za podstawę swojej uchwały przepis sze-

37 K. Świdorski, *Ustanowienie świętego...*, s. 33–37

38 M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego...*, s. 310–311.

39 Z dniem jej wejścia w życie – § 4 uchwały.

40 Art. 7 ust. 1 pkt 18 u.s.g.; M. Ożóg, *Współdziałanie Kościoła katolickiego...*, s. 290–291.

41 Wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2014 r., IV SA/Wa 1391/14, Lex nr 1758852; wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 30.06.2011 r., II SA/Go 83/11, Lex nr 1613717.

roki, blankietowy w charakterze, który także zdaje się stanowić podstawę do przyjmowania tego typu uchwał⁴², aczkolwiek dokładna problematyka tego zagadnienia wykracza poza niniejsze opracowanie.

4. Wnioski i podsumowanie

Podsumowując powyższe rozważania, uznać należy, że procedura ustanowienia patrona miasta Białegostoku odpowiada zarówno obowiązującym przepisom, jak i utrwalonej w tym zakresie praktyce. Procedura została prawidłowo zainicjowana przez wymaganą u.s.g. oraz statut miasta Białegostoku minimalną liczbę mieszkańców, a następnie została poddana głosowaniu na posiedzeniu Rady Miasta, uzyskując niezbędną większość.

Nie zostały w sprawie przeprowadzone szersze konsultacje społeczne, co może budzić pewne wątpliwości, gdyż nie wszyscy mieszkańcy miasta Białegostoku utożsamiają się z religią katolicką (której przedstawicielem bez wątpienia jest postać błogosławionego księdza Michała Sopoćki), jednakże procedura taka nie jest wymagana, jak też przyjęta w przypadku innych jednostek samorządu terytorialnego ustanawiających swojego patrona. Niemniej przeprowadzanie takich szerszych konsultacji należy podnieść jako postulat *de lege ferenda* w przypadku kolejnych tego typu procedur.

Mimo braku istnienia takiego obowiązku prawnego w procedurze aktywnie uczestniczyła także strona kościelna zarówno na poziomie Metropolii Białostockiej, jak i Stolicy Apostolskiej. Postępowanie takie pokrywa się z przyjętą w tym zakresie praktyką uchwałotwórczą i nie stanowi jej naruszenia, także z legalistycznego punktu widzenia.

W tym miejscu warto postawić pytanie, czy analogiczna procedura miałaby zastosowanie w przypadku błogosławionego lub świętego z innego obrządku niż katolicki, co w kontekście wielokulturowej historii i tradycji miasta Białegostoku ma szczególne znaczenie. Jak już zaznaczono, brak jest regulacji prawnych, które wymagałyby uczestnictwa strony kościelnej w procedurze ustanowienia patrona jednostki samorządu terytorialnego – sama procedura świecka jest tutaj wystarczająca. Dlatego też nic nie stoi na przeszkodzie, aby w procedurze tej patro-

42 Tym bardziej że uchwała nie została w żaden sposób podważona czy uchylona przez organy nadzoru bądź kontroli.

nem danej jednostki samorządu terytorialnego został uchwalony błogosławiony bądź święty jakiegokolwiek innego kościoła czy związku wyznaniowego – uchwała taka w żadnym zakresie nie będzie naruszała procedury jej uchwalenia. Natomiast brak jest także przeciwwskazań, na zasadzie *per analogiam*, do uczestnictwa w takiej procedurze właściwych organów danego kościoła lub związku wyznaniowego.

Za odmiennosc można uznać oparcie uchwały o ustanowieniu patrona miasta Białegostoku na podstawie art. 18 ust. 1 u.s.g., a nie, jak to zazwyczaj przyjmują jednostki samorządu terytorialnego w procedurze ustanawiania patrona, na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 18 u.s.g. (uprawnienia z zakresu promocji). Nie można jednakże uznać tego za naruszenie obowiązujących przepisów, bowiem obie podstawy prawne są odpowiednie i wystarczające dla podejmowania uchwał z zakresu nieuregulowanej materii, którą jest ustanawianie patrona jednostek samorządu terytorialnego.

Tym samym, odpowiadając na pytanie badawcze postawione na wstępie niniejszego opracowania, uznać należy, że procedura ustanowienia patrona miasta Białegostoku w osobie błogosławionego księdza Michała Sopocki nie odbiega od innych tego rodzaju procedur przeprowadzonych w innych jednostkach samorządu terytorialnego oraz uwzględni zarówno procedurę świecką, jak i kościelną.

Bibliografia

Akty prawne i orzecznictwo

- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318).
Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483)
- Regulamin Rady Miasta Białostok stanowiący załącznik do Statutu Miasta Białostok przyjętego uchwałą nr XXXII/221/96 Rady Miejskiej Białegostoku z dnia 5 lutego 1996 r. w sprawie ustalenia Statutu Miasta Białegostoku (Dz. Urz. Województwa Podlaskiego z 2014 r. poz. 69 oraz z 2015 r. poz. 1226)
- Rozstrzygnięcie nadzorcze Wojewody Dolnośląskiego z 1.03.2010 r., nr NK-II. AL4.0911–5/10, „Nowe Zeszyty Samorządowe” 2012, nr 6
- Stanowisko Rady Miasta Białostok z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopocki Patronem Miasta Białegostoku, www.bip.bialostok.pl

Uchwała nr XVIII/267/16 Rady Miasta Białystok z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia błogosławionego księdza Michała Sopoćki za patrona Miasta Białegostoku, bip.bialystok.pl

Ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2024 r. poz. 1465 ze zm.)

Ustawa z 5.05.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2022 r. poz. 566 ze zm.)

Ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2024 r. poz. 107 ze zm.)

Wyrok NSA z dnia 28 kwietnia 2011 r., II OSK 269/11, Lex nr 992533

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 2001 r., III RN 40/00, OSNAPiUS 2001, nr 13, poz. 424

Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z 30.06.2011 r., II SA/Go 83/11, Lex nr 1613717

Wyrok WSA w Warszawie z 26.11.2014 r., IV SA/Wa 1391/14, Lex nr 1758852

Opracowania i źródła internetowe

Białystok: Bł. ks. Michał Sopoćko patronem miasta? Jest zgoda Stolicy Apostolskiej, Polskie Radio Białystok, 27 stycznia 2016 r., <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/130564>

Błogosławiony ks. Michał Sopoćko – Życiorys, <http://sopocko.pl/zyciorys/>

Buławajewski S., *Akty prawa miejscowego o charakterze organizacyjno-ustrojowym*, „Wspólnota” 2011, nr 6

Chmaj M. (red.), *Prawo samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013

Dobkowski J., *Zróżnicowanie charakteru prawnego uchwał rady gminy (uwagi de lege lata)*, „Administracja Publiczna. Studia krajowe i międzynarodowe. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Administracji Publicznej w Białymstoku” 2010, nr 2

Komisja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego o rewizji kalendarzy partykularnych oraz własnych formularzy oficjów i mszy*, Opoka.pl, 25.01.2018 r.

Ks. Michał Sopoćko może zostać patronem miasta, „Wrota Podlasia”, 26 maja 2015 r., https://wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/wiadomosci/bialystok/ks-michal-sopocko-moze-zostac-pa.html

Maroń G., *Prawne aspekty ustanawiania świętych i błogosławionych patronami jednostek samorządu terytorialnego*, Rzeszów 2021

Maroń G., *Uchwały problemowe organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego w sprawach etyki seksualnej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2016, nr 2

Ożóg M., *Samorząd terytorialny – uchwała organu gminy w sprawie ustanowienia patrona gminy – interes prawny lub uprawnienie skarżącego*. *Głosa do*

wyroku WSA z dnia 26 listopada 2014 r., IV SA/Wa 1391/14, OSP 2017, nr 7–8, poz. 7

Ożóg M., *Współdziałanie Kościoła katolickiego i organów jednostek samorządu terytorialnego w sprawie ustanowienia patrona wspólnoty samorządowej*, „Studia Prawa Wyznaniowego” 2019, t. 22

Szewc A., Szewc T., *Uchwalodawcza działalność organów samorządu terytorialnego*, Warszawa 1999

Świderski K., *Ustanowienie świętego patrona miast, gmin, powiatów i województw*, „Studia Prawa Publicznego” 2022, nr 1

Urząd Statystyczny w Białymstoku, <https://bialystok.stat.gov.pl/>

Streszczenie

Wśród jednostek samorządu terytorialnego istnieją podmioty mające za swojego patrona osoby uznane przez kościół katolicki za święte bądź błogosławione. Uchwały o takich patronach podejmowane są także przy aktywnym udziale odpowiednich władz kościelnych, które wyrażają swoje stanowisko co do proponowanych patronów. W efekcie, na skutek rekomendacji podmiotów kościelnych, organy uchwalodawcze jednostek samorządu terytorialnego podejmują uchwałę ustanawiającą patronem osobę uznaną za świętą bądź błogosławioną. Jedną z jednostek samorządu terytorialnego posiadających patrona jest miasto Białystok, którego od 2016 r. patronem jest błogosławiony ksiądz Michał Sopoćko. Pytaniem badawczym postawionym na gruncie niniejszego artykułu jest, czy procedura ustanowienia błogosławionego księdza Michała Sopoćki patronem miasta Białegostoku nie odbiega od innych tego rodzaju procedur przeprowadzonych w innych jednostkach samorządu terytorialnego oraz uwzględnia zarówno procedurę świecką, jak i kościelną. Analiza podjętych w toku tej procedury kroków pozwala odpowiedzieć pozytywnie na tak zadane pytanie badawcze.

Słowa kluczowe: patron, Białystok, ks. Michał Sopoćko, uchwała Rady Miasta

Abstract

Among local government units, there are entities whose patrons are persons recognized by the Catholic Church as saints or blessed. Reso-

lutions on such patrons are also adopted with the active participation of the relevant church authorities, which express their opinion on the proposed patrons. As a result, following the recommendation of church entities, the legislative bodies of local government units adopt a resolution establishing a person recognized as a saint or blessed as a patron. One of the local government units with a patron is the city of Białystok, whose patron since 2016 is Blessed Father Michał Sopoćko. The research question posed in this article is whether the procedure for establishing Blessed Father Michał Sopoćko as the patron saint of the city of Białystok differs from other procedures of this kind carried out in other local government units and takes into account both secular and ecclesiastical procedures. An analysis of the steps taken in the course of this procedure allows us to answer this research question in the affirmative.

Keywords: patron, Białystok, Father Michał Sopoćko, city council resolution